

Raamatukogu

- * Viivi Luik ja Toomas Liiv Eesti kultuuri olemusest;
- * Mare Rand Isaac Newtoni peateose *Principia* loost;
- * Sirje Nilbe, Urve Tõnnov, Indrek Tart jt. digitaalraamatukogust jm.

6 / 1997

RK

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

6/1997

Toimetuse kolleegium:

A. NORBERG

A. NUUT

R. OLEVSOO

E. RANNAP

T. SOONE

K. TAMMARU

U. TÕNNOV

T. VALM

A. VALMAS

Tegevtoimetaja/Editor ENE RIET

Toimetaja MAIRE LIIVAMETS

Keeletoimetaja TIINA VILBERG

Tehniline toimetaja TIJU TALI

Kujundus KERSTI TORMIS

Kaanel Läänemaa KRK

kojulaenutuse uued ruumid.

Foto: TEET MALSROOS

Adress/ Address:

EE 0100 Tallinn

Tõnismägi 2

Eesti Rahvusraamatukogu

«Raamatukogu» toimetis

tel. 6 307 128

faks (372) 6 311 410

elektronpost: enerk@venus.nlib.ee

ISSN 0235 - 0351

Ilmub 6 korda aastas

AS TRUKIEKSPERT VILJANDI, 97 1 1084

HEAD INIMESED,

eelmise aasta lõpus soovisin toimetajaveerus teile arukat aja kasutamist. Nüüd on aeg pärida, kas te käisite ajaga mõistlikult ümber. Mõistagi on niisugusele küsimusele keeruline vastata, sest üht aastat, üht kultuuriaastat, meie jaoks lisaks üht raamatukoguaastat pole võimalik jaatuse või eitusega hinnata. Külvatut lõigatakse tihti, eriti kultuuripõllul, alles aastate pärast.

Kindlasti omandasime üllatavaid teadmisi nii elust kui kaasinimestest, kahtlemata kaotasime ka midagi. Kaotuste ees ent on inimesel alati hirm. Tunnistan, et mind haarab mõnikord pelg kaotada seni väga tugevad sidemed omakultuuriga, sest võidelda tuleb paljude uute ilmingutega, mis pretendeerivad kultuurile, olgugi selle mõiste kuitahes lai. Ei usu, et olen ainus, kes otsib selgust, mis on kõrge, mis madal meile laviinina kaela langevas kultuuripildis. Pealegi, me kõrval eksisteerivad ju ka teised võimsad maailmad – kuulsuse-, auahnuse-, rumaluse-, narruse-, edevuse-, ka esemetemaailm, ja need mõjutavad suuresti me kultuuri- valikutki. Ainus võimalus selle vastu võitlemiseks on näiteks minul kirjutamine. Mis mulle isiklikult või toimetusele sel puhul ka ei öeldaks – head või kurja, me tervitame iga reageeringut. See tähendab ühtlasi, et me pole asjatult aega kulutanud, mõttetult tööd teinud. Me oleme teisi kuulates ise õppinud ja võibolla teilegi midagi kasulikku teatanud. RK suurim soov on olla saajailmeline ja tuhandetiraažiline.

RK 1997. aastat lehitsedes ehk soostute, et oleme osalenud nii eesti, Euroopa kui maailmakultuuris. Igaüks eraldi ja kõik koos. Uuel aastal, rahulikul tunnil, võiksite vaid mõtiskleda, kas meie osa on olnud piisav või suudame enamat teha.

Selleks jõudu ja tervist soovides

SISUKORD

■ AVAVEERG

Kultuuriaasta 1997: Eesti juhtum Toomas Liiv 4

■ DIGITAALRAAMATUKOGU

Digitaalraamatukogu mõistest Sirje Nilbe 6

Elektrooniline info kogude täiendamiseks Margus Viher 8

Elektrooniline kirjastamine ja raamatukogud Urve Tõnnov 9

Raamatukogude infosüsteemide kaitsest Kill Kask 13

Raamat ja Internet: raamaturahvad ja internetirahvad Indrek Tart 15

■ TEADUSTÖÖ

Kvaliteet kvantiteedi asemel:
kogude hindamise meetodeist ja praktikast Konrad Kikas 17

Teadlaste ja inseneride infovajadus ja infootsikäitumine Aiki Tibar 20

■ RAAMATUKOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS

23

■ TEADUSTÖÖ

Eesti arstiteadlaste publikatsioonid rahvusvahelistes andmebaasides Keiu Saarniit 27

Hall kirjandus vajab tutvustamist Aiki Tibar 29

■ JUTUTUBA

Kultuur oma olemuselt on piiride kaotaja: vestlus Viivi Luigega Maire Liivamets 30

■ RAAMATULUGU

TÜR-i haruldasi raamatuid:
Isaac Newtoni *Principia* 1726 – ühe raamatu lugu Mare Rand 32

■ EESTI MÖTTELUGU

Johannes Käisi "Kooli-raamatu" ilmumist (tagantjärele) hinnates Kalju Leht 34

■ ARVUSTUS

"Raamatukogu Eesti Vabariigi kultuurikontekstis 1918-1940" Hans Jürman 35

■ ARVUTIHARIDUS

CD-ROM autonoomses ja võrgukasutuses Jüri Järs 36

■ KONVERENTSID&SEMINARID

Tartu Ülikooli Raamatukogus on mõnus mõtelda Maire Liivamets 37

Teadlane kui lugeja Tiina Vilberg 38

TÜs raamatukogundust õppinute kokkutulek Ene Riet 39

IATULi 18. aastakonverents Gerda Koidla 40

Pedagoogikaraamatukogude seminar Jyväskylä Kersti Kikkas 41

■ SÕNUMID

Raamatukogupäevad:
Viljandimaal Maire Killar 42

ERÜ kõnekoosolek Ene Riet 43

Teateid kirjastamisest Maire Liivamets 44

■ SUMMARY 47

KULTUURIAASTA 1997: EESTI JUHTUM

Kaksteist kellalööki südaööl, klaasikõlinat, purjus kilkeid, pauke, tuld ja värki, läinud ta ongi, aasta 1997. Otsekui oleks teeneline raamatukogurott tõstnud järjekordse vana/uue kõite rappuvale riiulile, raamatu, millel pealkirjaks "Aasta 1997". Kui seda raamatut lapata kultuuri otsiva pilguga, siis – mis jääb pilgu ette? Kõike jääb, nü head kui halba, paksu ja peenikest. Kindlasti jääb pilgu ette tänaste kultuuri-asjameeste, nõ. institutsioonide rasvane rahulolu. Nende jutu järgi ei ole meil mitte kunagi nii palju ja nii head kultuuri olnud kui nüüd. Raamatuletid on lookas uute raamatute kuhjade all, kirjanikud aina kirjutavad juurde, Kaplinski sai Balti Kirjanduspreemia, Kaljuste koor lõikab loorbereid ja Pärdi muusika müüb igal pool, Volmeril on korraga viis Leninit jne. Ühe sõnaga – õitseb, on õitseng, vanasti üteldi veel, et tänu NLKP targale poliitikale. Nüüd seda enam ei ütelda. Pole ju enam NLKPd. Nüüd õitseb tänu kapitalismile, liberalismile, turumajandusele. Jah, pole enam aasta 1921, mil 10 eesti kirjanikku (Adson, Alle, Barbarus, Kivikas, Kärner, Semper, Suits, Tassa, Tuglas, Under) "Tarapita" manifestis kirjutasid: "Millal on nii päisipäeva marutsend sarnane spekulatsioonide, sahkerduste, marodeerimiste, nõõrimiste, rõhumise pilgar kui praegusil vaba ja iseseisva tõusikluse mesinädalail? Aeg on sekka lyvva meil, kes me tarvet tunneme vaimu tribunaali ette tuvva seda aatetust ja korrupsiooni, ja kes me, paratamata kaasan kanden homse päeva ideid, halastust ei tunne hukkuva tänapäeva vastu. /- - -/ Aga kahekordne on meie sisemine sund: paljastada ja piitsutada väikekodanlist rahulolu, anda yhtlasi kogu selle yhiskonna pahede juurte pihta – ning samal ajal kõige kiuste tuld kohendada oma loomingu paakiden. Meid on yhte viind opositsioon raha vastu, kuhu oleme määrat kõngema. Ei ole meie sihiks yhiselt uusi esteetilisi veendumusi kuulutada! Astugem igayks oma ette oman vaimlisen loomingu, kuid löögem yhenkoon yhise vaenlase pihta! Relvaga, mida igayks paremini valitseb: kas

sõnapiitsuga, sõna-ahinguga või sõna-tapperiga! Tarapita!" (J. Semper. Mõtterännakuid. III. 1977, lk. 126-127). Jah, ei ole enam mahti kedagi või midagi paljastada ja piitsutada, nüüd peab kultuuri tegema. Ja mis sellest George Sorosist ikka paljastada ja piitsutada? Paneb oma rahakoti veel kinni, siis on täitsa "lõpp" ja "out". Siis ei saagi Euroopasse.

Kas tõesti – opositsioon raha vastu? See "Tarapita" oli ikka täitsa segane seltskond. Raha vastu ei tohi mingit opositsiooni olla ega teha, raha peab kummardama, et teda rohkem oleks. Muidugi oli halb, et aastal 1997 olid kultuuritöötajate palgad väikesed. Ent riigieelarvele oli just see asjaolu hea, sest nii jäi kaitsekulude jaoks rohkem raha – senini näiteks koosnes eesti suurtükivägi ainult

miinipildujatest, nüüd saab ehk juba päris suurtükkegi osta. Tegelikult oleks riigieelarvele veelgi parem, kui kultuuritöötajaid üldse ei oleks. Siis saaks kaitsekulutusi veelgi suurendada, saaks NATOssegi. Muuseas, raamatukogud võiks ühendada kaitsestruktuuridega, siis saaks neid riigikaitse finantseerida ja riigikaitsegi muutuks osaks kultuurist. Samas – mis üldse on kultuur?

Nii või teisiti – üks nn. kultuurisündmus on kindlasti kultuur. Aga kultuurisündmusi oli aastal 1997 palju. Kõige suurem oli Michael Jacksoni kontsert Tallinna Lauluväljakul, mida siinkirjutaja küll põhimõttelise snobismi tõttu ei külastanud. Lehest aga lugesin, et Jackson olevat lavale ilmunud kohutavalt suure pauguga. See pauk ongi oluline. Natukene väiksem kultuurisündmus olevat juhtunud Võrus järve peal – seal olevat tehtud ilutulestikku sümfooniaorkestri saatel. Kõik rikkad eestlased olevat ennast sinna presenteerima sõitnud. Miks mitte. Kultuuri kui ühte kõva pauku, kui paugutamist, kui *faschiste* tulistavaid nõukogude kuulipildujaid tunneme juba ammust aega. Eriti kultuurised olid ju mõned endise NSV Liidu riiklikud pidupäevad, mis lõppesid ikka värviküllase ilutulestikuga (nn. saluut). Tollal küll ei antud ilutulestiku ette ja juurde sümfooniaorkestrit. Teadagi – vilets vene värk oli, nüüd oleme vabad ja Euroopas, nüüd paugutame sümfooniaorkestri saatel.

Jacksonist küll mitte suurem, kuid see-eest sootuks põhimõttelisem kultuurisündmus saabus Eestisse siiski Venemaalt. Tallinnas käis maailmakuulus vene kunstnik Oleg Kulik, kelle loominguga kaalukama osa moodustavad "samo-instljatsiad", taiesed, milles kunstnik ise kehastub koeraks ja hammustab (Stockholmis) inimesi või siis harrastab hoopis sodoomiat. Eesti ajakirjanduses nimetatigi maestrot natukene halvustavalt "koerakeppijaks". See selleks. Tegelikult on asi muidugi palju kontseptuaalsem. On ju inimese koeraks-hakkamisel kui inimekäitumise ühel arhetüübil Euroopaski väga auväärne ajalugu. See algab sokraatikute filosoofiakoolkonna ühest harust,

küünikutest. Nende meeste näol oli tegemist tõeliste koer-filosoofide ehk filosofoerivate "koertega". On ju sõna "küünik" lähtevormiks kreeka keelde "küoon", mis tähendas "koera", sellest tuletatigi kreeka keeles "kunikos" tähendusega "koerataoline, koeralik". Euroopas on laialt teada, et suurimale küünikule ("koerataolisele"), kasimatule ja ropule mõtlejale Diogenesele visati ühel pidusöögil toiduks konte, mille peale filosoof koera kombel jalga tõstes kondiviskajate peale pissis/kuses. Nii et see kõik on juba ammu olnud, on arhiivis, moodustab muuseumi jne. Seetõttu ongi "koerakeppija" Kulik tegelikult euroopaliku arhetüüpsuse "maaletooja" meie sini-must-valges kultuuripildis. Revolutsiooniline on aga seejuures asjaolu, et see koeraks-hakkamise arhetüüp jõudis meie kultuuriaastasse nõ. idasuunalt, Sarmaatia legendikelt, Moskooviast. Järeldus on järgmine – ka Venemaa kaudu ja Kuliku abil edasi Euroopasse!

Meie kohapealse, nn. eestikeelse kultuuri puhul tõusis kultuuriaasta põhitrendiks siiski kirjaoskamatus ehk lihtsalt harimatus. Mitte keegi ei tea, kust eesti rumalad kultuuriajakirjanikud välja võetakse. Sügisel 1997 demonstreerisid nii "Eesti Päevaleht" kui ka "Postimees" oma jalustrabavat võhiklikkust võõrsõnade vallas – valesti kasutati sõna "baleriin" ja eesti balleti kunagisi tippe Endrik Kerge pidi (kõrgema haridusega?) ajakirjanikele nagu esimese klassi koolijärglastele selgitama, miks tema kui mees ei saa "baleriin" olla. Kultuuriaasta 1997 kõige kõvema "paugu" pani siiski Taaralinna tarkusesammaste läheduses pesitsev "Postimees" – oma 9. novembri lehenumbri viimasel leheküljel väidab ülikooli vaimsusest valgustatud paber: "Enimtõlgitud eesti raamat on Jaan Grossi "Keisri hull". Tõepoolest. Mitte kunagi varem ei ole Eestis nii palju ja nii head kultuuri olnud / tehtud kui kultuuriaastal 1997. Proosit!

Jaanus Liit

DIGITAALRAAMATUKOGU MÕISTEST

SIRJE NILBE

Digitaalraamatukogust kirjutatakse ja räägitakse praegu maailma raamatukogunduses palju. Nagu oma arengu alguses olevale valdkonnale iseloomulik, on mõistet ennast raske piiritleda ning eri kõnelejate-kirjutajate ettekujutused digitaalraamatukogu olemusest ei lange sugugi kokku.

Termin **digitaalraamatukogu** on suhteliselt hiline liige väljendite kogumis, mis tähistavad raamatukogu ja muu infomaailma muutumist arvutiasjanduse ja infotehnoloogia tormilise arengu mõjul: tuleviku raamatukogu, paberita raamatukogu, seinteta raamatukogu, hüperraamatukogu, virtuaalraamatukogu, elektrooniline raamatukogu, hajusraamatukogu... Mõiste **digitaalraamatukogu** (*digital library*) hakkas jõudsalt levima 1994. aastal, mil USAs käivitati suuremahuline (24,4 miljonit dollarit esimesel aastal) uurimisprogramm *Digital Libraries Initiative*. Seda rahastab kõige soliidsem teadus- ja arendustegevuse finantseerijate seltskond, keda ette võib kujutada – Riiklik Teadusfond (*National Science Foundation*), Kaitseministeeriumi Kõrgetasemeliste Uurimisprojektide Agentuur (*Department of Defense Advanced Research Projects Agency*) ning Riiklik Lennundus- ja Kosmoseagentuur (*National Aeronautics and Space Administration*). Seega on digitaalse info loomise, korrastamise ja kasutamise probleemid tunnistanud USAs strateegiliste uuringute osaks.

Digitaalraamatukogu mõiste võeti kiiresti kasutusele nii informaatikute kui raamatukoguhoidjate poolt. Termin on asjalikus keelepruugis välja tõrjunud üldmainitud metafoorsed väljendid ning pürib tähistama kõike seda, mis on seotud digitaalsete inforessursside käsitlemisega raamatukoguna ning raamatukogude rikastamisega digitaalsete inforessurssidega. Mõned varasemad väljendid on saamas kitsamat tähendust.

Elektrooniline raamatukogu – raamatukogu, mille põhiprotsessid on kompileeritud ehk automatiseeritud. Tänapäeva automatiseeritud raamatukogust erineb digitaalraamatukogu eelkõige selle poolest, et viimases on digitaalses vormis nii alg- kui vahendus- ehk metainfo. Seega ei tee elektronkataloog ning laenutuste arvestuse ja komplekteerimise kompileerimine raamatukogust veel digitaalraamatukogu, sest teavikud ise jäävad valdavalt paberkandjale.

Hajusraamatukogu (*distributed library*) – eri kohtades (serverites) paiknev info seotakse koguks ühtse otsisüsteemi ja kasutajaliidese abil. Hajusraamatukogu võiks olla digitaalraamatukogu see alaliik, mille loomine on kõige raskem.

Virtuaalne raamatukogu – info-süsteem, mis simuleerib infootsikäitumist traditsioonilises raamatukogus, kasutades virtuaalreaalsuse ehk tehistegeelikkuse tehnikaid. Selliseid programme on kirjutatud eelkõige laste- ja rahvaraamatukogude jaoks.

Digitaalraamatukogu võib defineerida kui informatsiooni loomiseks, otsimiseks ja kasutamiseks mõeldud elektrooniliste ressursside ja tehniliste vahendite kogumit. Selle laia määratluse raamides saab digitaalraamatukogust mõelda kui praeguse raamatukogu otsesest järeltulijast, mis säilitab traditsioonilise raamatukogu omadused: teavikud paiknevad kindlas füüsilises kohas; teavikuid kogutakse valikuliselt, lähtudes nende kvaliteedist; teavikud on korrastatud; andmeid normitakse (autoriteetkontroll); teavikute kohta luuakse detailset otsingut võimaldav vahendusinfo; oluline on info autorsus; teavikute sisu ei muutu; teavikud ei kao; teenuseid pakuvad raamatukoguhoidjad; orienteerutakse teatud lugejaskonnale. Niisugusest vaatepunktist lähtudes eristab digitaalraamatukogu praegusest raamatukogust ainult see, et teavikud ja vahendusinfo on digitaalses vormis: diskettidel, laserplaatidel, raamatukogu serveris. Ajaga kaasas käimiseks peaksid raamatukogud võimalikult suure osa oma paberkandjal kogudest digitaliseerima, muretsema hulgaliselt elektroonilisi teavikuid ja toetama igati elektroonilist kirjastamist.

Teisalt mahub sama määratluse alla ka Internet, mida paljud peavadki täiesti kasutuskõlblikuks digitaalraamatukoguks, kuigi raamatukogule omaseid jooni on seal vähe: teavikud ei asu samas füüsilises ning loogilises kohas; puudub kvaliteedikontroll; teavikud ei

ole korrastatud; andmeid ei norma; vahendusinfo hõlmab vaid väikese osa Interneti ressursidest, on ebausaldusväärne ja piiratud otsivõimalustega; info autorsus ei ole eriti tähtis; teavikute sisu võib igal ajal muutuda; teavikud võivad iga hetk kaduda; pole raamatukoguhoidjat abistamas ja teenuseid pakutakse ainult arvutitarkvara abil; kasutajaskond on heterogeenne.

Enamik ettekujutusi digitaalraamatukogust jääb nende kahe äärmuse vahele. Siiski peetakse digitaalraamatukogu eesmärgiks pigem võrguotsingu võimaldamist hajutatud kogudest kui elektrooniliste hoidlate loomist materjalide digitaliseerimise teel.^{1/1/} Uurimis- ja arendusprojektide eesmärgiks on ühendada traditsioonilise raamatukogu ja Interneti head küljed. Raamatukogude trump on oskus informatsiooni organiseerida, infovõrgud võimaldavad sellele aga paremat ligipääsu. Niisiis kujunevad digitaalraamatukogud sedamööda, mida täiuslikumaks arenevad meetodid ja vahendid erinevates elektroonilistes vormides talletatud eri tüüpi informatsiooni sisaldavate hajutatud teadmiseressursside kogumiseks, talletamiseks, korrastamiseks ja kasutamiseks. Nii nagu hunnik raamatuid ei ole veel raamatukogu, nõnda pole ka kettatäis veebilehekülgi ja muid faile veel digitaalraamatukogu. Digitaalraamatukogu ei teki isenesest elektrooniliste teavikute ja infotehnoloogia kuhjumise teel, vaid tuleb luua, silmas pidades teatud lugejakoosluste infovajadusi ja -käitumist.

Infotegevuse põhiprotsessid digitaalraamatukogus on informatsiooni loomine ja avaldamine, kogumine, säilitamine, korrastamine, vajaliku ülesleidmine ja lugejale kätetoimetamine. Nagu näeme, on tegevused samad, mis

paber kandja domineerimise ajal. Ainult informatsiooni loomine ja avaldamine on raamatukogus seni olnud kõrvalise tähtsusega. Kuigi digitaalraamatukogus tuleb teha neidsamu töid, põhjustab digitaalne vorming tehnoloogias suuri muutusi. Uuringutes ja katsetustes keskendutakse praegu tehniliste lahenduste leidmisele. Peale tehniliste probleemide on digitaalraamatukogude loomise ja kasutamisega seotud hulk sotsiaalseid /2/, majanduslikke ja õiguslikke küsimusi, mis praeguseks pole kaugeltki rahuldavat vastust leidnud.

Kui palju see kõik maksab ja kes peaks maksma? Kas kõik digitaalraamatukogu teenused on tasulised?

Kas raamatukogud suudavad oma piiratud eelarve juures töötada võrdse partnerina koos arvutispetsialistidega, et hoolitseda digitaalraamatukogu info sisu kvaliteedi eest?

Kuidas lahendada autori- ja omandiõiguse kaitse küsimused?

Kas digitaalraamatukogud suudavad tulevikus vastu seista infotehnoloogia tööstuse survele ja stabiliseeruda, et lugejaskond harjuks ja nad omaks võtaks?

Kas suudetakse arvesse võtta inimeste tegelikke väga erinevaid infovajadusi või kujuneb välja üks tööstuslik mudel, mis ei rahulda õieti kedagi?

Kuidas tagada elektrooniliste teaduspublikatsioonide usaldusväärsus? Seni on nende mõju teadusmaailmas suhteliselt väike.^{3/3/}

Lõpuks RK lugeja jaoks vahest kõige ihulähedasem küsimus: kas traditsiooniline raamat, raamatukogu ja raamatukoguhoidja peaksid valmistuma ajaloo prügikasti kolimiseks? Kindlasti mitte, sest praegused kogud ju säilivad ning raamatute-ajakirjade trükkimine paberile ei lõpe ettenähtavas tulevikus. Samas tuleb valmistuda

selleks, et raamatukogu sisaldab ka elektrooniliste teavikute kogu ja peab pakkuma juurdepääsu mujal paiknevatele elektroonilistele teavikutele ja digitaal-kogudele.

Raamatukogu kui institutsioon täidab edaspidigi mitut olulist funktsiooni. Neist kõige tähtsam on pakutava informatsiooni filtreerimine, korrastamine ja selle kvaliteedi hindamine ehk lisandväärtuse loomine.^{4/4/} Teiseks ülesandeks on tehniliste vahendite – arvutite ja võrguühenduse – pakumine lugejatele ja lugejakoolitust. Kuna informatsioon üha kallineb, siis saavad raamatukogud infotarbija kulusid vähendada informatsiooni ostmisega ühiskasutuseks. Raamatukogud peaksid tegelema teavikute digitaliseerimise ja elektroonilise kirjutamisega, eriti kui see puudutab oma kogusid ja katusorganisatsiooniloodud teavet. Ning tõenäoliselt on raamatukogu parim koht, kus pikaajaliselt säilitada elektroonilisi teavikuid.

Uurimis- ja arendustöö digitaalraamatukogude alal üha laieneb. Peale USA on vastavad riiklikud projektid käivitatud Suurbritannias, Saksamaal, Jaapanis, Hiinas jm. Väga oluliseks peetakse rahvusvahelist koostööd: digitaalraamatukogu probleemidega tegelevad Euroopa Komisjon, G7, paljud erialaühendused nagu NORDINFO, ERCIM (*European Research Consortium for Informatics and Mathematics*) jt.^{5/5/} Digitaalraamatukogudes näevad info poliitikud üleriigiliste ja globaalsete infoinfrastruktuuride tulevast põhikomponenti.^{6/6/} Nii ongi virtuaalsed unelmad tuleviku raamatukogust saamas digitaalseks tegelikkuseks infoühiskonna olulise tunnusjoonena.

¹ Schatz, B. R. Information retrieval in digital libraries : bringing search to the Net // *Science*. Vol. 275. 17 January 1997. P. 327.

² Social aspects of digital libraries : UCLA-NSF Social Aspects of Digital Libraries Workshop : final report to the National Science Foundation / Christine L. Borgman... et al. Los Angeles, November, 1996. (<http://www-lis.gseis.ucla.edu/DL/>, 2. 02. 97)

³ Harter, S. P. Scholarly communication and the digital library : problems and issues // *JODI: Journal of Digital Information*. (<http://journals.ecs.soton.ac.uk/jodi/Articles/harter.html>, 3. 07. 97)

⁴ Järvelin, K. Digitaalselt kirjatost tietoverkoissa // *Informaatiotutkimus*. Vk. 15 (1996), no. 2. S. 46-49.

⁵ ERCIM News. No. 27. October 1996. Digitaalraamatukogudele pühendatud erinumbr.

⁶ Thanos, C. Digital libraries : a new challenge // *ERCIM News*. No. 27. October 1996. P. 14.

ELEKTROONILINE INFO KOGUDE TÄIENDAMISEKS

MARGUS VIHHER

RR

Oleme ilmselt jõudnud Interneti ja paljude erinevate andmebaasidega niivõrd harjuda, et võtame neid vaid töövahendina teiste kõrval. Töövahendid on nad mitmesuguste infohulkade kasutamisel, sealt vajaliku selekteerimisel ning edastamisel teistele.

Raamatukogu otsib, selekteerib ja edastab informatsiooni teatavasti igas tööloigus. Raamatukokku hangitaval infol on alati eesmärk või adressaat. Kõige muu hulgas hangitakse sellist informatsiooni, mida raamatukogu selle esialgsel kujul ei edasta. See on eelkõige informatsioon, mida kasutatakse muu teabe hankimiseks ning kogude täiendamiseks. Näiteks hangib komplekteerija oma tööks vajamineva info erinevaist allikaist. See on info, mis lugejale on tavaliselt nähtamatu või ka lausa arusaamatu, kuid mis raamatukogu seisukohalt on hädavajalik.

Komplekteerija teeb ju raamatukokku hangitava suhtes esialge ja ühtlasi lõpliku valiku. Komplekteerija tööst ei sõltu ainult raamatukogu kogude areng, vaid ka see, kui ulatliku ja põhjaliku eelinfo saavad otsustamiseks spetsialistid ja teised valiku tegemisel osalevad raamatukogu töötajad.

Elektroonilise informatsiooni kasutamine on muutnud komplekteerija töö ühelt poolt lihtsamaks, teiselt poolt keerulisemaks. Jättes kõrvale kõikvõimalike elektrooniliste infokandjate hankimise ning neile juurdepääsuvõimaluste loomise küsimused, keskendun Interneti ja andmebaaside kasutamisele ning raamatu hankimise viisidele ja võimalustele.

Komplekteerija kasutab allikaid, millest saab infot, kust ja kuidas materjale hankida: kirjastuste, raamatukaupmeeste ja vahendajate andmebaase ning bibliograafilisi andmebaase. Lisanduvad mitmesugused kirjandus- ja raamatuülevaated, mida võib leida nii elektroonilistest ajakirjadest, Internetist kui erinevatest lokaalsetest andmebaasidest.

Info saamine kirjastajate kohta on oluliselt lihtsustunud. Kuigi aja jooksul on igal teadusalal välja kujunenud kirjastuste tuumik, mis annab välja põhiosa selle valdkonna teostest, tuleb teada võimalikult paljude kirjastuste pakkumisi. Sama kehtib ka raamatukaupmeeste ja vahendusfirmade puhul. Nii saab teha optimaalsemaid otsustusi.

Nii kirjastuste kataloogide kui raamatunimestike osas on olukord muutunud. Järjest vähemaks jääb kirjastusi, kelle kohta ei leia informatsiooni Internetist. Paljude kirjastuste toodangut saab ka Interneti kaudu tellida. Vahendusfirmad esitavad pakutava materjali loetelu ning ikka vähem on väljaandeid, mida raamatukokku ei saa tellida, sest need on läbi müüdnud. Mitmed firmad, sh. UMI ja SWETS pakuvad nimestikke väljaannetest, mis on küll läbi müüdnud ja mida enam juurde ei trükitata (*Out of Print Lists*), kuid mida on võimalik tellida kas mikro- või mõnel elektroonilisel kandjal. Kirjastuste elektronkataloogid on palju operatiivsemad kui trükkikataloogid. Öeldu kehtib üha enam ka Eesti kirjastuste ja raamatupakkujate kohta. Ka CD-ROMidel olevaid katalooge levitavad kirjas-

tused järjest aktiivsemalt ning soovija leiab neid vähemalt kõigist Eesti suurematest teadusraamatukogudest. Näiteks mõned RRis leiduvad raamatukaubanduslikud andmebaasid: kirjastustest on esindatud *Springer, McGraw-Hill, Banger*; vahendusfirmadest EBSCO. Lisaks erinevaid kirjastusi või väljaandeid ühendavaid andmebaase: *Books in Print, CD-Biblio, VLB Aktuell, SBZ Aktuell, Book Review Digest, ARSV (Arbeitsgemeinschaft rechts- und staatswissenschaftlicher Verleger)*. RRis on ka Suurbritannia, Soome, Ungari, Sloveenia ja Venemaa rahvusbibliograafia ning nüüdseks juba ilmumise lõpetanud Kongressi Raamatukogu kataloog CDMARC *Bibliographic*. Nimetatud andmebaasid aitavad nii väljaandeid leida ja tellida kui saabunud väljaandeid hinnata.

Ka üldinformatsioonita (üldteatmeteosed, sõnaraamatud, kirjastuste ja messide taustinfo ning üldkultuurilised ülevaated) oleks komplekteerijal oma tööd raske hästi teha. Frankfurdi raamatumessi kohta antakse juba mitmendat aastat välja CD-ROM ning kogu messi puudutav info on kättesaadav Internetist (<http://www.frankfurt-book-fair.com>), kus tuuakse täielik ülevaade messil kavandatavast – osavõtjate tutvustamisest kirjastuse messiboksi täpse asukohani. Selle põhjal on võimalik juba enne messi teha vajalikud eelotsustused ja sõlmida eelkokkuleppeid. Info on kättesaadav nii saksa kui inglise keeles.

Valus küsimus on muidugi rahapuudus. Pidevalt tuleb jälgida erinevate toetuste ja stipendiumide pakkumisi. Nii võib leida vägagi soodsaid võimalusi kirjanduse hankimiseks, sest kõik väljaandjad on huvitatud oma toodangu võimalikult laia levikust. Leidub ka koolitust toetavaid stipendiume (Eestis IRCIS ja GRANIS).

Komplekteerides on tähtis personaalne suhtlemine, mis elektroonilise info ajastul on isegi kasvanud.

Lõpetuseks soovitan huvilistel kasutada Internetis pakutavat komplekteerijatele suunatud teenust *AcgWeb*, mis loodud 1994. aastal ning seotud komplekteerijatele mõeldud elektroonilise väljaandega *AcgNet* (<http://www.library.vanderbilt.edu/law/acqs/acqs.html>).

ELEKTROONILINE KIRJASTAMINE JA RAAMATUKOGUD

URVE TÖNNOV

TÜR

Raamatukogul on elektroonilise kirjastamisega kahteline suhe:

1) elektrooniliste väljaannete hankimine ja vahendamine kasutajale,

2) elektrooniliste väljaannete koostamine ja kirjastamine. Vaatleme mõlemat aspekti raamatukogu võimalustest lähtuvalt.

1

Tänapäeval on elektroonilisi väljaandeid tohutult palju. Teaduslike publikatsioonide osa – aga käesolev kirjutis käsitleb just neid – on suhteliselt tagasihoidlik (5-30 %), moodustades siiski miljonitesse ulatuvaid kogumeid.

Online andmepankade ajastu algas üle 20 aasta tagasi. Täistekst *online* andmepangad said siiski

tegelikkuseks alles 1980ndate aastate keskel. Praegu paisatakse turule mahukaid kommertslikke teksti-, pildi- ja multimeedia arhiive, millest suur osa on ostetud raamatukogudelt koos õigusega müüa neid kogu maailmas.

CD-ROM andmepankade levik algas 1980ndate aastate teisel poolel. 1990ndatel suurenes eriti ülikoolides hüppeliselt nende kasutamine kohalike võrkude kaudu. CD-ROMid muutusid ülikoolide teadustöö enesestmõistetavaks osaks. Nende hankimine on raamatukogudele tõsine probleem, sest teadusliku CD-ROMi hind on kõrge, uusi vajalikke andmepanku tuleb aga jõudsasti juurde (vt. diagrammid 1 ja 2).

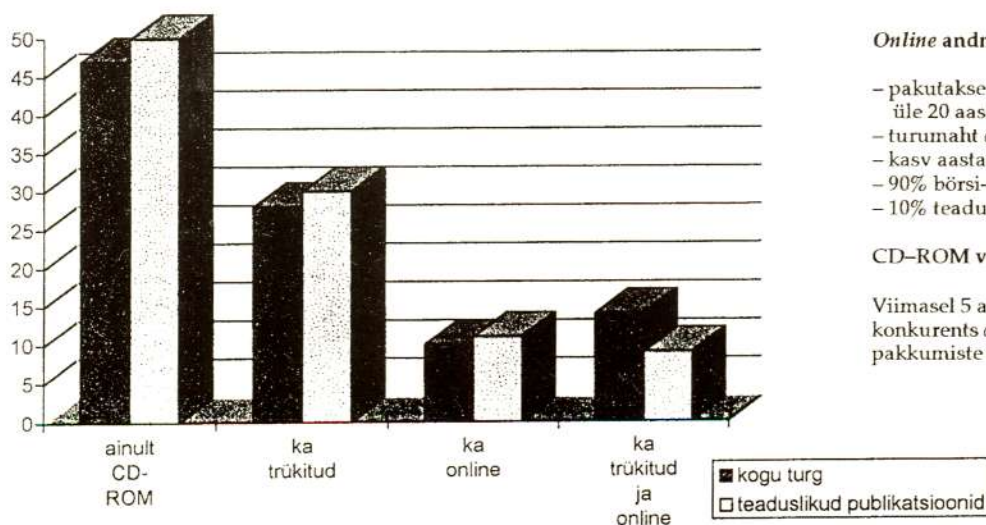
Interneti võidukäik algas 1990ndate aastate algul. Internet on teaduslike väljaannete edastajana eriti oluline, kuna pakub mittekommertslikku teadusinfot.

1990ndate aastate alguseks oli saabunud kriis – raamatukogude võimalused kahanesid pidevalt ja ajakirjade hind üha kasvas. Teadlased ei saa aga loobuda värskest erialainformatsioonist. Need asjaolud soodustasid tublisti teadusväljaannete ja -info levikut Interneti kaudu.

Internetis on umbes 1800 teadusajakirja ja üle 30 miljoni teaduslikku huvi pakuva dokumendi. Internetipublikatsioonide arv kahekordistub igal aastal (vt. diagramm 3). Arutletakse, kas ja kuidas on raamatukogusid üldse vaja nende avamiseks ja kättesaadavuse parandamiseks, kui saab kasutada üha ulatuslikumate otsisüsteemide nagu YAHOO, LYCOSe jt. teenuseid. Kuigi mainitud süsteemid on mõnikord väga otsimistäpsed, ei tohiks nad veel asendada hea raamatukogu tööd. Küll aga tuleb raamatukogudel kasutada nimetatud otsisüsteemide võimalusi või pakkuda neid lisateenusena. See puudutab ka neid kommertsteenuseid, mida raamatukogud juba praegu pakuvad, näiteks juurdepääsu võrguandmepankadele, kuid mitte nende dokumentide avamise tööd.

Diagramm 1

KOMMERTSLIKUD ELEKTROONILISED VÄLJAANDED

Online andmepangad

- pakutakse võrkude kaudu juba üle 20 aasta
- turumaht ca 22 miljardit DM
- kasv aastas 10-12%
- 90% börsi- ja finantsturg
- 10% teadusinformatsioon

CD-ROM versus *online* pakkumised

Viimasel 5 aastal toimub turul tihe konkurents *online* ja CD-ROM pakkumiste vahel

Diagrammid rajanevad K. W. Neubaueri /6/ andmeil.

Artikkel on koostatud 16. aprillil 1997 TÜR seminaril "Digitaalne raamatukogu" peetud ettekande põhjal.

Raamatukogude probleem on tänapäeval see, et nad peavad paralleelselt töötama kahe suguse informatsiooniga: traditsioonilise ja elektroonilise. Sellest lähtub terve rida tõesti suuri ülesandeid, millega raamatukogud peavad toime tulema: mistahes kandjatel väljaannete hankimine, töötehnoloogia ümberkujundamine, uue infootsüsteemi väljakujundamine, uute teenuste pakkumine, metaandmepanga loomine, kaadri ja kasutaja koolitus ning uue süsteemi rajamisega kaasnevate finants- ja majandusraskuste ületamine.

Ka pööravad raamatukogud erilist tähelepanu sellele, et uus teadusinfo ja elektroonilised väljaanded oleksid kasutajale võimalikult lihtsalt kättesaadavad. Ühesõnaga peetakse eriti oluliseks raamatukogu metaandmepanga loomist.

Metaandmepank sisaldab informatsiooni informatsiooni kohta. Metaandmepanga tähtsamaks funktsiooniks on aidata vajalikku informatsiooni leida ja kasutajal otsustada eelnevalt selle sobivuse üle. Metaandmepank integreerib idee kohaselt informatsiooni nii paberkandjal kui elektrooniliste väljaannete, nii raamatukogus leiduvate kui ka selle kaudu elektrooniliselt juurdepääsetavate kohta. Ta kujutab endast nõ. kasutamiseõpetusega lokaalsete ja globaalsete materjalide koondkataloogi (vt. diagramm 4).

Metaandmed sisaldavad lisadeskriptoreid, mida kasutatakse otsimasinate, andmebaaside, märksõnapuude, tesauruste ja virtuaalsete raamatukogude sisu täpsemaks avamiseks. Metaandmed võivad ka piiritleda teemat, sisaldada valiku-

kriteeriume, määratleda Interneti allikate liiki ja suurust, aktualiseerimissagedust, tootja nime ning hinnangut allika sisule. Raamatukogu võib seda struktureeritud informatsiooni müüa infoturul või teadusasutustele.

Suurt tähelepanu pööratakse raamatukogudes nii kaadri- kui kasutajakoolitusele. See on uutes infohankimise tingimustes möödapääsmatu. Raamatukogude tegevuse analüütikud on veendumusel, et elektroonilise info otsisüsteemi kasutamiseks tuleb raamatukogus rakendada pidevalt toimiv kompleksne koolitusprogramm. Uuringud näitavad, et ka lugejaskond ootab raamatukogudelt just õpetust andmepankades orienteerumiseks ja nende kasutamiseks toime tulekuks.

KOMMERTSLIKUD TEADUSLIKUD CD-ROMid 1987-1996

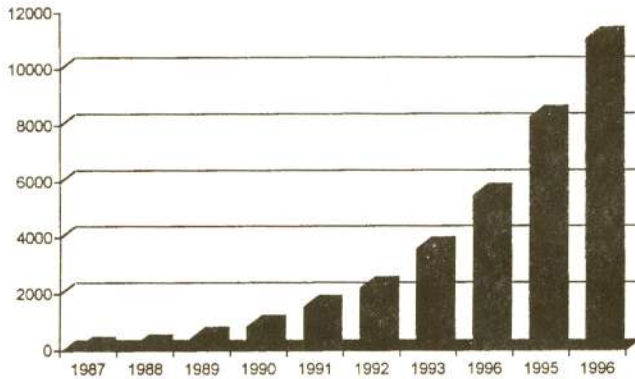

Diagramm 2

Kasv keskmiselt 35% aastas. Teadusliku CD-ROMi hind ca 5000 \$, oluliselt rohkem kui CD-ROMide koguturu keskmine hind.

MITTEKOMMERTSLIKUD TEADUSPUBLIKATSIOONID INTERNETis

WWW kaudu kättesaadavad dokumendid: 30 milj.
Ajakirjad ja newsletter'id: ca 1800
Listservid (elektr. konv., jututoad jms.): ca 5000

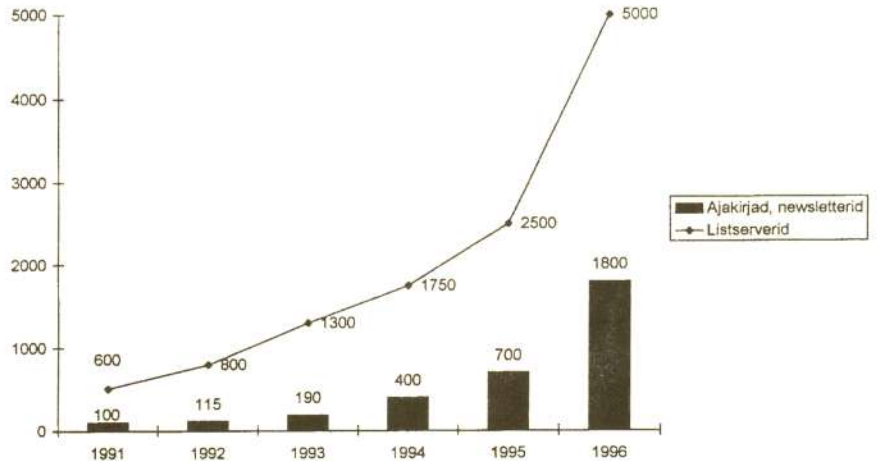
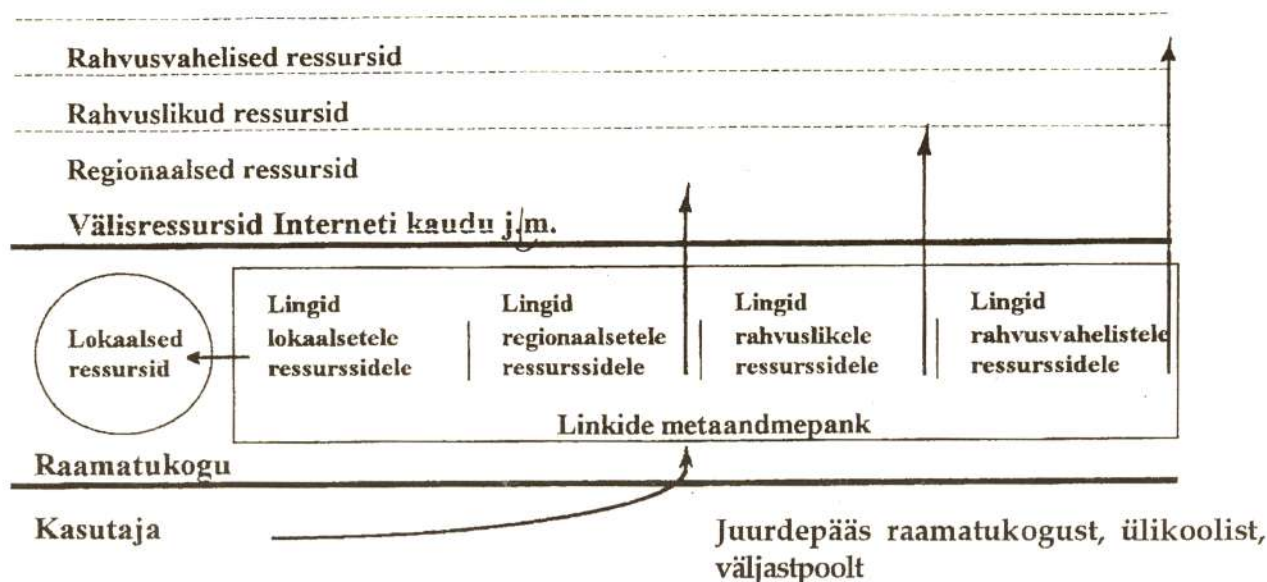

Diagramm 2

2

Raamatukogud kui elektrooniliste väljaannete autorid ja kirjastajad on praeguseks teinud juba palju väga erinevaid katsetusi, neil on saavutusi ja kogemusi. On kohalikke, riiklikke ja rahvusvahelisi väljaandeid ning ikka rohkem uusi projekte.

Suurraamatukogudest koostab näiteks Briti Raamatukogu (BL) *online* kataloogi, kust saab kõikvõimalikku elektroonilist teadusinfot, ning on välja andnud CD-ROMidel maailma suurima patentide kogu. CD-ROMidel ja *online* versioonina on kättesaadav uus andmepank *Inside*, mis sisaldab 20 000 ajakirja artikleid, BLi haruldusi (vanad Inglismaa ajalehed, vanad helilindid, inkunaablid jm.), õpetlikke programme koolidele (multimeedia CD-ROMid).

BLi algatus – WWW-server *Portico* – annab infovajajale teada peaaegu kõik BLi kohta. Kahe aasta jooksul on seda kasutanud üle 1,5 miljoni inimese kogu maailmas. Serveril on oma heli ja graafika ning see on interaktiivne. Serverit täiustatakse pidevalt.

Riikliku või rahvusliku projekti näiteks võiks tuua Soome teadusraamatukogude ja -seltside ühisprojektid *Elektra* ja *Muisti*, millest esimene kirjastab väitekirju, kõrgkoolide õppematerjale ja teadusartikleid ning teine digitaliseerib Soome arhiivides, raamatukogudes ja muuseumides säilitatavat rahvus-

likku vara. Ainestik hõlmab trüki-seid, käsikirju, pilte ja kaarte.

Ülikooliraamatukogud keskenduvad sageli oma ülikooli teadusliku tootmisele (kas üksiktoote, mõne liigi või kõigi väljaannete) ja bibliograafiliste andmebaaside digitaalsele avaldamisele. Näiteks Bielefeldi Ülikooli raamatukogu aitab kirjastada ajakirja *Documenta Mathematica*. Ka soomlaste *Elektra* materjalivalik teenib kõrgharidust.

Mõeldakse ka uutele koostöövormidele ülikooli raames. Kuigi võrgud jätavad veel soovida, prognoositakse lähiaastatel multimeediatoodete osa suurenemist õppe- ja teadustöös. Raamatukogudest võiksid kujuneda multimeedia suurpakkujad infoturul.

Palju luuakse ka temaatilisi digitaalkogusid, nii lokaalseid kui rahvusvahelisi. Ideede puudust ei paista olevat. Ka raamatukogudel jätkub ideid ja südikust infopakade ja digitaalkogude loomiseks, kirjastamiseks, levitamiseks ja müümiseks.

Väiksematest projektidest võiks näiteks tuua Kölni ja Bremeni linnaraamatukogu ning Bremeni Ülikooli koostöös valminud CD-ROMi, mis sisaldab infot nimetatud linnade, sealsete raamatukogude ja ülikoolide kohta ning võimaldab juurdepääsu neis leiduvatele digitaalsetele materjalidele. Koostajate väitel ostetakse seda hästi.

Suurematest projektidest kirjeldatakse väga huvitavalt USA ja Suurbritannia teadusraamatukogude koostatavat digitaalraamatukogu *Studies in Scarlet*, alapealkirjaga *Abielu ja seksuaalprobleemid USAs ja Suurbritannias 1815-1914*. Nimi *Scarlet* on ingliskeelses maailmas üsna paljutähenduslik, üldistades võib seda pidada nõ. patuse naise sünonüümiks. Peatun sel teemal nii pikalt sellepärast, et projekti loomisel peeti ääretult oluliseks huvitava teema valikut. Teema, koostööpartnerite ja tehnoloogia otsing kestis kaks aastat. Teema pidi olema intriigeriv, pakkuma teaduslikku huvi, koondama informatsiooni väga erinevatest allikatest, mille juurde tavalugeja nii lihtsalt ei pääse – monograafiast, õigusaktidest, kohtutoimikutest, kirjadest, ajalehtedest, ajakirjadest, päevikutest, sündmuste kirjeldustest, statistikast jm. Ülesandeks seati ka kontrollida digitaalkollektsiooni loomise tehnilisi võimalusi ja koostöövorme ning korralduslikku külge. Töö jagati osalejate vahel kümneteks temaatilisteks allprojektideks nagu seadusandlus, ajalugu, sotsioloogia, naiste õigused, abielu, lahutused, hoolitsus laste eest jpt. Autorid on veendunud, et nende projekt toob selgelt välja koostöö võimalused ja arengutaseme virtuaalse raamatukogu loomisel nii USAs kui Suurbritannias ning leiavad, et koostataval

kogul on suur teaduslik väärtus ja lai kasutajaskond.

Elektroonilise kirjastamisega seondub veel üks oluline valdkond – autorite, kirjastajate, raamatukogude ja üksikkasutajate õiguste probleem. Küsimus on praeguseks lahendamata, tehtavad otsused ja seadused võivad oluliselt avardada või piirata elektroonilise ja digitaalse informatsiooni kättesaadavust ning kasutamist.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Daniel, F. Präsentationssoftware "InfoThek" für elektronische Informationsmedien // Bibliotheksdienst. 1996. Jg. 30. H. 2. S. 295-301.

2. Davis, T. L. License agreements in lieu of copyright: are we signing away our rights? // Library Acquisitions: Practice and Theory. 1997. Vol. 21. N. 1. P. 19-27.

3. Homann, B. Schulungen als Aufgabe einer benutzerorientierten Bibliothek // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. 1996. Jg. 43. Nr. 6. S. 595-615.

4. Howland, J. S. Information technology projects in the USA // The Law Librarian. 1996. Vol. 27. N. 4. P. 234-237.

5. Labriga, P. Die Britische Nationalbibliothek auf dem Weg zur elektronischen Bibliothek // Bibliotheksdienst. 1996. Jg. 30. H. 6. S. 1035-1043.

6. Neubauer, K. W. Elektronisches Publizieren und die Bibliotheken // Wissenschaftliche Bibliotheken nach der Wiedervereinigung Deutschlands – Entwicklung und Perspektive. Halle (Saale), 1996. S. 86-120.

7. Rowland, F. Electronic journals: delivery, use and access // IFLA Journal. 1996. Vol. 3. P. 226-228.

8. Royan, B. Elektronische Bibliotheken – ein Programm und einige Projekte // Bibliotheksdienst. 1996. Jg. 30. H. 6. S. 1043-1046.

9. Rusch-Feja, D. Informationsvermittlung, Informationsretrieval und Informationsqualität im Internet // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. 1996. Jg. 43. H. 4. S. 329-363.

10. Salonharju, I. Elektra ja muisti: Helsingin yliopiston kirjaston uudet kehittämishankeet // Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti. 1996. No 3. S. 79-81.

11. Signum. 1996. Vsk. 29. No 8: Elektroninen julkaiseminen.

12. St. Clair, G., Thatcher, S. G. Changing copyright legislation: two views // Library Acquisitions: Practice and Theory. 1997. Vol. 21. N. 1. P. 7-18.

13. Sühl-Strohmeier, W. Die Erwartungen von Wissenschaftler(innen) an Informationsdienstleitungen und Informationsmanagement einer Universitätsbibliothek // Bibliotheksdienst. 1996. Jg. 30. H. 1. S. 23-45.

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU STIPENDIUM

OSAVÕTUKS IFLA 64. AASTAKOOSOLEKUST AMSTERDAMIS 16.-21. AUGUSTIL 1998

Taust

Ühekordne stipendium on sisse seatud Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juhatuse poolt 17. novembril 1997. a. ERÜ Tartumaa Kogu ettepanekul

Eesmärk

Toetada ühe noore Eesti rahvaraamatukoguhoidja sõitu IFLA 64. aastakoosolekule Amsterdamis.

Rahalised vahendid

Stipendium on määratud ühekordsena summas 10 000 eesti krooni IFLA kulutuse osaliseks katmiseks ERÜ vahendusel.

Taotlused

Taotleja peab olema:

- ERÜ liige (sisseastumisavaldus mitte hiljem kui 1997. a.)
- kuni 30 aastane
- töötanud raamatukogus vähemalt 3 aastat
- töötama rahvaraamatukogus
- oskama suhelda vähemalt ühes IFLA ametlikus keeles (inglise, saksa, vene, prantsuse, hispaania)

Vabas vormis tuleb lisada:

- elulookirjeldus
- seletus, kuidas kavatses IFLA-l saadud teadmisi ja kontakte oma igapäevatoos kasutada
- 2 soovitus, üks neist tööandjalt

(külararaamatukoguhoidja soovitajad võiksid nt. olla kohalik omavalitsus ja keskraamatukogu).

Taotluse esitamise tähtaeg on 5. jaanuar 1998.

Määramine

Stipendiumisaaja määrab ERÜ büroole laekunud taotluste alusel ühekordsena Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juhatuse.

Stipendiumisaaja määratakse hiljemalt 1. veebruaril 1998. aastal, millest stipendiumisaajale teatatakse isiklikult. Raamatukogundusüldsust teavitatakse ERÜ aastakoosolekul ja ajakirjas "Raamatukogu".

Aruandlus

Stipendiumisaaja esitab ERÜ juhatusele kirjaliku lühiaruande 15. septembriks 1998 ja vahendab oma muljeid piirkonna raamatukoguhoidjate kogunemisel.

Stipendiumi väljakuulutamine

Stipendium kuulutatakse välja ajakirjas "Raamatukogu".

RAAMATUKOGUDE INFOSÜSTEEMIDE KAITSEST

KILL KASK

TÜRi süsteemi administraator

Kuna arvutite osa igapäevatoos üha suureneb, tuleb tõsisemalt tegeleda ka oma väärtuslike varade kaitsmisega – infoturbeega.

Kõigepealt tuleb kindlaks teha:

1) millised on tüüpilised infosüsteemide ohud;

2) millised on peamised omatava infosüsteemi ohud;

3) kuidas end kaitsta, mida läheb selleks vaja.

Infosüsteemide turvamisel räägitakse varade käideldavusest, terviklusest ja konfidentsiaalsusest.

Kaitsta tuleb andmeid, riist- ja tarkvara. **Käideldavus** tähendab kohest ligipääsu infole. **Terviklus** tähendab tõest ja korrektset infot, mida võivad muuta vaid selleks volitatud isikud. **Konfidentsiaalsus** eeldab aga valitud isikute juurdepääsu infole.

Raamatukogud peavad ise tagama infovarade käideldavuse ja tervikluse. Lugeja peab vajaduse korral info kohe leidma – seadmed ja tarkvara peavad töötama, info kättesaamine peab olema piisavalt lihtne. Lugejale tuleb pakkuda õiget, terviklikku infot. Ta ju arvestab, et raamatukogu arvutitest saab õigeid seadustekste, täpseid andmeid ravimite kohta jne. Seadustekste jmt. tohivad meie arvutites muuta, parandada, lisada ja kustutada vaid volitatud isikud. Infovarade konfidentsiaalsuse nõue on tagatud autoriõiguse seaduse ja lepingutega, eriti kui raamatukogu on orienteeritud tasulistele teenustele.

Infosüsteemi turbe eesmärgiks on tagada infosüsteemi häireteta töö minimaalsete hoolduskuludega; tagada info õigsus, säilitada digitaalinfo; kaitsta tarkvara volituseta kasutamise ja kopeerimise eest ning kaitsta riistvara.

* Organisatsioonilisi meetmeid ja reegleid.

Raamatukogul peavad olema kirjalikud eeskirjad arvutustehnika ja arvutivõrgu kasutamiseks – sisekorraeeskirjad, kataloogimisreeglid, lugejateeninduse eeskirjad, ohutus- ja tehnikareeglid, raamatupidamise eeskirjad jne. Tavaliselt lubatakse infot ja seadmetele ligi pärast nendega tutvumist ja allkirja andmist. Infotehnoloogia kasutamist reguleerivad TÜRis Tartu Ülikooli arvutivõrgu kasutamise reeglid ja arvutiklassi kasutamise eeskirjad.

* Arvutivõrgu ja keskarvutite tarkvara haldus ning projekteerimine. Töökohtade klassifitseerimine ja nendele ligipääsu võimaldamine.

Ohud ja ründed infosüsteemile võivad tulla nii raamatukogu võrgust kui välisvõrgust – Internetist. Enamik ohte lähtub aga kohalikust kasutajast ja arvutivõrgust. Hea Interneti ühenduse korral on võimalik, et infosüsteemi rünnatakse ka välisvõrgust. Teadusraamatukogus on võrku ühendatud:

1) bibliograafiatöödeks ja laenutuste registreerimiseks kasutatavad arvutid;

2) elektronkataloogi terminalid;

3) terminalid või arvutid teiste andmebaaside kasutamiseks;

4) universaalselt kasutatavad arvutiklassi arvutid;

5) teiste organisatsioonide arvutid;

6) keskarvutid ja arvutivõrgu seadmed;

7) haldustöödeks, teadustöödeks jm. kasutatav tehnika.

Kataloogimiseks ja laenutuste registreerimiseks kasutatakse ühte tüüpi arvuteid, teisi ainult elektronkataloogis otsingute tegemiseks. Tihti antakse arvutid peaaegu täielikult lugejate käsutusse – info leidmiseks Internetist, elektrooniliste teavikute kasutamiseks ja tekstitöötamiseks. Lugejaarvutite kasutajad võivad paraku arvutis olevat infot tahtmatult või tahtlikult muuta, tunda huvi teiste lugejate tegevuse ning raamatukogu arvutivõrgus toimuva vastu. Tuleb tagada, et raamatukogu arvutiklassi kaudu ei satuks võõrastesse kätte arvutivõrgus liikuvad paroolid ning andmebaasid, mille kopeerimist me autoriõiguse seaduste tõttu ei tohi lubada. Raamatukogu arvutivõrku võivad olla ühendatud teised, raamatukoguga lepingulistes suhetes olevate organisatsioonide võrgud. Sõltuvalt arvutikohast tuleb diferentseerida pääs raamatukogu arvutivõrku ja Interneti. Võrkude isoleerimiseks on soovitatav kasutada nn. tule müüri või paigaldada arvutivõrku filtreid. Keskarvutid, kus andmebaasid asuvad, peavad olema kaitstud vooluvõrgu pingete kõikumiste ja voolukatkestuste vastu.

Eri kategooria seadmetele on ka erinev füüsiline ligipääs. Servereid tuleb rohkem kaitsta. Rangete reeglite korral ei tohi bibliograafiatöödeks kasutatavatele arvutitele ligi pääseda töötajate lapsed ja ka arvutimänge ei tohiks nendel mängida.

* Raamatukogul peab olema infosüsteemi taasteplaan, nõ. must stsenaarium.

Mida teha, kui võimas keskarvuti rikki läheb või infoala peaspetsialist mingil põhjusel tööl ei ole. Peab teadma, kellele helistada, millistele arvutifirmadele ja spetsialistidele loota.

* Raamatukogu andmebaaside tarkvara peab olema otstarbekalt planeeritud ja dokumenteeritud.

Kodus leiduvate raamatute, ajakirjade ja helindite kataloogimiseks võime kasutada igasugust tarkvara. Raamatukogus aga, kus sisestatud kirjetele peavad ligi pääsema lugejad, on olukord teine. Peame oma andmeid muudatuste eest kaitsma – tagama info terviklikkuse. Kui andmebaasi sisestab andmeid mitu inimest, on olukord keerulisem. Mõne programmiga ei saagi mitu bibliograafi korraga töötada, ehkki arvutid on võrku ühendatud ja üks bibliograaf võiks ju soovitusnimestiku jaoks registreerida üht teemat, teine teist, aga programm on sisestamise lukustanud, st. ei tööta kahje sisestajaga korraga. Otstarbekas oleks alustada tööd sellise bibliografeerimissüsteemiga, mis töötab ka arvutivõrgus, võimaldab samaaegselt töötada mitmel sisestajal ja sisestatud info terviklikkust kaitsta.

* Raamatukogu peab tegema elektroonilistest väljaannetest koopiad ja neid säilitama.

Materjale on mitmesuguseid – magnetkettad, magnetlindid, optilised ja magnetoptilised kettad. Neid ohustavad kõrge temperatuur, tolm säilitusruumis ja magnetmaterjalide puhul elektromagnetväljad. Kätesaadavuse, so. info käteldavuse seisukohalt on aga ohtlik infotehnoloogia kiire areng... Tänapäevaks on kadunud vanad heliplaadid. Kunagi kaovad praegu kasutatavad CD-ROMid, aga neil leiduvat infot peavad raamatukogud ikkagi säilitama ja tagama selle kättesaadavuse.

* Personaalarvutite puhul tuleb alati meeles pidada viiruste võimalust.

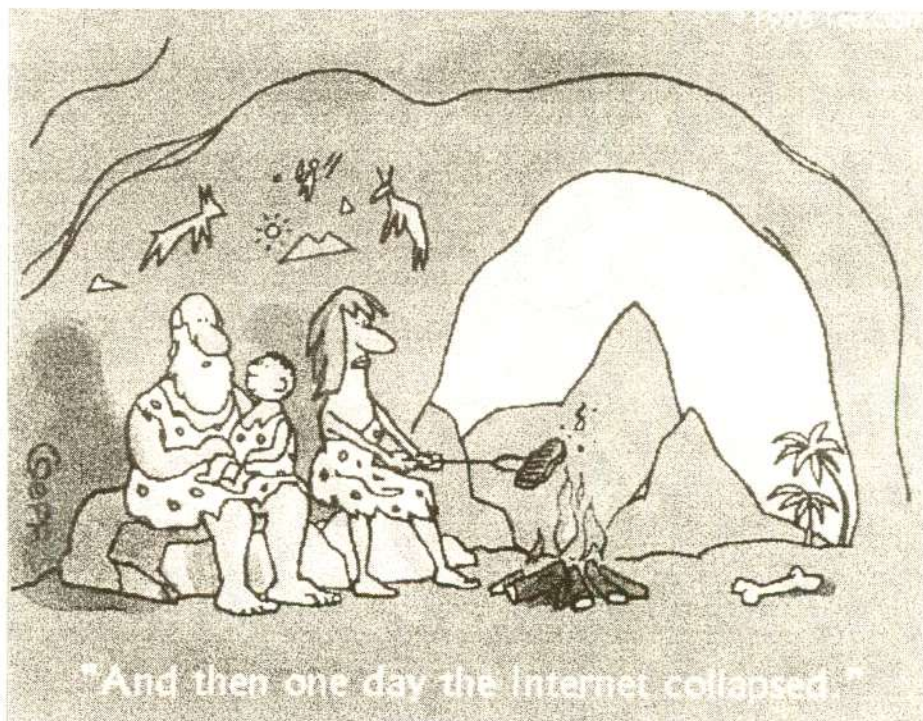
Paljude autorite hinnangul on arvutiviiruste põhjustatud kahjud vägagi suured. Lugejakasutuses olevaid personaalarvuteid peab jälgima erilise tähelepanuga – lisaks tavalisele viirustõrjele peab jälgima,

kas ei esine andmepüüki (paroolide liba-küsjaid), arvutivõrgu pealtkuulamist ja arvutiniimede muutmist.

* Et meie infosüsteem oleks turvaline, on vaja raamatukoguhoidjaid ja lugejaid nii mõnestki asjast teavitada. Nad võivad tahtmatult, teadmatuses infosüsteemi rikkuda. Rikkuda võib kataloogikirjeid, mõnikord terve andmebaasi, personaalarvuti tarkvara.

KIRJANDUS

1. Andmeturbe infotehnoloogilised meetodid: Lühülevaade / Küberneetika Instituut: 1993-1996. (<http://www.ioc.ee/security/overview>)
2. Infoturbe – miks ja kuidas? Populaarne ülevaade turbe põhjalustest / Küberneetika Instituut: 1997. - HTML versioon © Eesti Informaatikakeskus, Valdo Praust 1997. (<http://www.eif.ee/turbe/brosyyr>)
3. Korduma Kippuvad Küsimused julgeolekust ja tuleseinadest / HTML © 1996 Institute of Baltic Studies: (<http://www.ibs.ee/net/fire>)
4. Tartu Ülikooli arvutivõrgu kasutamise reeglid. (<http://www.ut.ee/dokumendid/reeglid.html>)

"Ja siis ühel päeval varises Internet..."

RAAMAT JA INTERNET: RAAMATURAHVAD JA INTERNETIRAHVAD

INDREK TART

TPÜ vanemteadur

Interneti peetakse paigaks, kus lüüakse segi senised arusaamised kirjast ja suhtlemisest, raamatuga arupidamise kainus asendub helen-davalt ekraanilt vastukumavate ning -kajavate piltide arutu lummu-sega. Raamatu surve sõrmedele ülalt vahetub klahvistiku või arvuti-hiire vastusurvega alt. Dialoog tekstiga ei toimu enam ainult indiviidi sees, vaid avardub arvutite suhtlusringi. Tugev rahvusliku identiteediga raamatukultuur /1/ asendub globaalse kosmopolitismiga, rühmituse (ka rahvuse) hüveks tegutsemine alatasa paina-valt individualiseeriva küsimisega – mis ma selle eest saan? Seega kas ainult lelude vahetus või midagi enam (info- või võrgustik-ühis-kond)?

Käesolevaga on tehtud katse Interneti ja raamatu levikut iseloo-mustavaid suhtarve riigiti, seega rahvuste seisukohalt hinnata ning kogetud teatava üllatusega, et Internetile on aegsamalt reageeritud eelkõige raamatut kõrgelt hindavad rahvad. Rahvusliku kestvusele viitab niigi Interneti aadresside riikepidi klassifitseerimise komme (lõpupaarik *ee* on Eesti, *fi* - Soome, *is* - Island, *ch* - Šveits jne.). Ainsana erineb siin USA, kel euroopalik rahvustunne on asendunud etniliste (*Afro-American*) või osariiklike (teksas-lane) tunnustega. Seega peegeldub ta Internetis oma *us* kaudu siinsel otstarbel suhteliselt adekvaatselt.

Tabelisse on kogutud mahult enim raamatunimetusi kirjastanud, sa-muti enim Interneti hoste omavad riigid, millele on lisatud Baltimaad. Saadud kogum 37 riigist koondab 59,6 % maakera elanikkonnast, 95 % riigikoodiga hostidest ning 85 % raamatutoodangust maailmas. Seega on moodsad mõju- ja võimu-mehhanismid väheste (eurooplaste, WASPide, rikaste) kätes. Samas ei tähenda suur võitu, vaid peale jääb pisike, aga agar. Ning kultuuri-kontekst on määrav.

Kuni pole teada arvutite kesk-mine arv iga hosti taga ja raama-tute keskmine tiraaž riigiti, pole ka selge, kumb on võimalikult kasuta-jaskonnalt üle – raamat või Internet. Eeldusel 200 *contra* 2000 säilib üldine tasakaal. Kuna aga eriti Euroopas kirjastatakse rohkem, siis kaldub kaalukauss veel raamatu poolele. Samas Interneti aadresside pakkumine kasvab suhteliselt kiiresti (üle 10 % kvartalis), raamatupak-kumine aga mitte. Peamine on aga see, et siintoodud andmete analüüs sedastab tugeva seotuse raamatu ning Interneti aadresside pakkumise vahel riigiti (astakorrelatsiooni kordaja $r = 0,73$). Rahvaarvu arves-tades paistavad selles seoses eriti silma kirjakultuurilise tagamaaga Põhja-Euroopa rahvad, suulist kultuuritraditsiooni järgivamad lõunaeurooplased jäävad tabeli lõpuossa. Samas evib Internet oma audiovisuaalse ikoonilisusega mit-meid suulisele kultuurile iseoma-

seid jooni. Kas see võiks tähendada kirjakultuuri (ning seeläbi ka aja-loolise *contra* pärimuslik-religioosse elulaadi) nõrgenemist? Või otsib kirjakultuur hoopis uut vahendus-kanalit uute osalejate värbamiseks? Sest kirjutatu kaudu suhtlemist on Internetis päris palju, raamatulaad-set tegutsemistki. Ehk õpetab Inter-net inimkonna lugema?

Ilmneb Interneti aadresside pak-kumise suhtelise paljuse seotus riigi teatava isoleeritusega (saarerahvad Jaapan, Austraalia; Iisrael oma vaenusid täis keskkonnas; Kanada suure naabri varjus jm.). Elektrooniline teave arvatakse levivat efektiivsemalt kui paberile trükitu. Ehkki selle eluiga on lühem ja ta ise ker-gemini möödavaadatud või hävi-tatav, mis võrreldav suulise kul-tuuri normidega. Mäletamine asen-dub reageerimisega, *action'*iga. Detailid, millest kultuurid ja elud koosnevad, jäävad ekraani taha. Teave peab olema lühike ja lööv, et seda tähele pandaks. Ajakirjandus-lik, mitte romaani vormis või filosoofiline.

Tabeli viimane veerg kajastab riikide Interneti või raamatu soosimist. Euroopa siirdemaad (kursiivis), kel selja taga totalitaarne riigikord, eelista-vad selgelt raamatut (neist ühegi kohapunktide vahe pole nega-

¹ Corse, Sarah M. (1997) Nationalism and literature: The politics of culture in Canada and the United States. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

tiivne). Samas ei moodusta nad ühtset (eliit)kogumit nagu Põhja-maad (rasvaselt trükitud), vaid arenevad igaüks omapäi. Suur-riikide osaks on püsida rööbastel.

Seega Internet, kirjakultuuri laps, ajakirjandusliku ning ärilise hoole

lemmik, ei lükka raamatut prahi-vedajale, vaid koob pigem tagasi-sidet, koosmängu raamatuillega, et edeneks nii maailmaga suhtle-mise vabadus kui ka aeglaselt sõnas-tuv tarve maailma ja iseenast mõ-testada ning leida. Pelgalt arvutihiirt

klõpsutades seda kätte ei leia, sõltuvuslikke seoseid aga küll. Kaotamata rahvuslikku koloriitigi (keelt, riiki ja kultuuriruumi spet-siifikat).

Interneti hoste ning raamatunimetusi elanike arvu suhtes

Järjes-tus	Riik	Interneti hoste 10 000 elaniku kohta	Raamatunimetusi 100 000 elaniku kohta	Järjestus Inter-neti järgi	Järjestus raamatutoo-dangu järgi	Kohapunkte kokku	Kohapunktide vahe
1.	Island	427,4	508,4	2.	1.	3	1
2.	Soome	555,0	232,7	1.	2.	3	-1
3.	Taani	202,1	221,5	8.	3.	11	5
4.	Rootsi	260,4	147,8	5.	6.	11	-1
5.	Šveits	178,1	210,7	9.	4.	13	5
6.	Norra	389,8	114,7	3.	10.	13	-7
7.	Suurbritannia	100,9	163,2	10.	5.	17	7
8.	Luksemburg	83,0	136,3	14.	8.	22	6
9.	Kanada	207,2	79,8	7.	10.	23	-9
10.	Uus-Meremaa	235,7	73,0	6.	19.	25	-13
11.	Belgia	63,5	139,2	19.	7.	26	12
12.	<i>Sloveenia</i>	72,2	108,6	16.	11.	27	5
13.	Austraalia	279,2	63,8	4.	23.	27	-19
14.	Saksamaa	85,9	82,4	13.	15.	28	-2
15.	Holland	173,8	78,1	10.	18.	28	-8
16.	<i>Eesti</i>	63,3	129,5	20.	9.	29	11
17.	Lihtenštein	67,6	100,3	18.	13.	31	5
18.	Austria	114,2	71,1	11.	21.	32	-10
19.	Hispaania	28,0	104,5	25.	12.	37	13
20.	<i>Ungari</i>	30,1	89,9	24.	14.	38	10
21.	<i>Tšehhi</i>	39,9	79,4	23.	17.	40	6
22.	Prantsusmaa	42,0	71,5	22.	20.	42	2
23.	Israael	69,5	49,4	17.	28.	45	-11
24.	Iiri	76,1	23,9	15.	31.	46	-16
25.	Jaapan	58,4	28,5	21.	29.	50	-8
26.	Portugal	26,4	61,8	26.	25.	51	1
27.	Korea	14,4	70,0	31.	22.	53	9
28.	<i>Läti</i>	16,7	62,4	30.	24.	54	6
29.	Itaalia	26,0	52,6	27.	27.	54	0
30.	<i>Leedu</i>	4,9	60,2	33.	26.	59	7
31.	<i>Poola</i>	14,1	25,5	32.	30.	62	2
32.	USA	21,9	19,3	29.	33.	62	-4
33.	Lõuna-Aafrika	23,5	12,7	28.	35.	63	-7
34.	<i>Venemaa</i>	4,7	19,5	35.	32.	67	3
35.	Brasiilia	4,7	17,8	34.	34.	68	0
36.	Hiina	0,2	7,9	36.	36.	72	0
37.	India	0,0	1,4	37.	37.	74	0

Allikad:

Internet: [http:// www.ripe.net](http://www.ripe.net) ja [http:// www.mw.com](http://www.mw.com) (seisuga 1997. a. jaanuar).
1993. või 1992. aasta raamatutoodang: UNESCO Yearbook 1995, 1993.
Rahvaarvud on vastavate aastate keskmised.

KVALITEET KVANTITEEDI ASEMEL

KOGUDE HINDAMISE MEETODEIST JA PRAKTIKAST

KONRAD KIKAS

TTÜR

Kogude hindamise põhieesmärk on kindlaks teha, kui hästi raamatukogu rahuldab oma lugejate vajadusi.

Lancaster /1/ püstitab küsimuse nii: on vaja hinnata selle efektiivsust, mida me teeme, kuidas teeme ja kas meie tegevuse tulemused on oma hinda väärt.

Faigel /2/ on seisukohal, et kogude hindamiseks kogutavad andmed peavad võimaldama: 1) teha otsuseid kogude arendamiseks, 2) hinnata, kui hästi kogud rahuldavad praeguste ja tulevaste lugejate vajadusi, 3) näha, kas kavandatud kogude arenduspoliitikat ka ellu viiakse, 4) saada ülevaadet jooksvast komplekteerimisest, 5) vähendada valikuprotsessi subjektiivsust.

Faigel arvab, et kogusid hinnati juba Aleksandria raamatukogudes, kuid tollal oli rahvusbibliograafia puudumise ja bibliograafilise kontrolli raskuste tõttu keerukas kindlaks teha, kas kogud olid täielikud. Ta kirjutab, et USAs võib kogude hindamisest rääkida alates Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni 1894. aasta konverentsil Lake Placidis, kus arutati peamiselt valiku küsimusi. Üks esinejaist tõi esile lahendamist vajavad põhiprobleemid: 1) kes peab valima? 2) mida peab valima? 3) kuidas peab valima? Ei küsitud, kes ja kuidas peab tulemustele hinnangu andma, arvatavasti seetõttu, et siis olid USA raamatukogude kogud veel nii

väikesed, et nende tugevad ja nõrgad küljed olid enesestmõistetavad. Konverentsil jõuti arusaamisele, et valiku tegemine toimub hindamise kontekstis.

Kogude hindamise meetodid jagunevad kaheks: kogukesksed ja lugejakesksed. Kogukeskses evalvatsioonis keskendutakse kogu suurusele ja tähtsusele ning komplekteerimise ulatusele ja sügavusele. Lugejakeskse lähenemise puhul, st. kogude kasutamise uuringuis vaadeldakse, kas teatud tüüpi kogu või koguosa on kasutatud ja kui sageli, või püütakse kasutamist prognoosida.

Wortman /3/ selgitab, et hindamisel me püüame kindlaks määrata kogude olulist (sisemist), nende tõelist väärtust (*intrinsic quality*) ja juhuslikku (välist), neile mittekuuluvat väärtust (*extrinsic quality*). Ta täpsustab öeldut, rõhutades, et sisemine väärtus on kogu "absoluutne kaliiber", st. vaimse mahu aste, väline väärtus on aga kogu efektiivsus kasutaja jaoks.

Lancaster /1/ jaotab kogude hindamise meetodid 1) kvantitatiivseteks (suurus ja kasv) ja 2) kvalitatiivseteks (ekspertide arvamused, bibliograafiate kasutamine standarditena, kogude kasutamise analüüs).

Raamatukogu kogude suurus on üks tunnuseid, mille järgi neid hinnata. Teatud miinimumsuuru-

sest väiksema kogu puhul on ebatõenäoline, et raamatukogu tegevus on efektiivne. Paljudes riikides on kehtestatud eri tüüpi raamatukogude suuruse standardid. Kogude suurust vaadeldakse ka seoses teiste muutujatega nagu köidete arv ühe lugeja kohta (st. raamatuvarumus) ja laenutuste arv ühe köite kohta (st. ringlus). Hinnatakse kogude juurdekasvu ning kulutusi nende komplekteerimiseks, sh. kulutusi ühe lugeja kohta ning raamatukogu eelarve ja komplekteerimiskulude suhet.

Kogusid hinnatakse ka neis leiduva kirjanduse vanuse, keele, tüübi, teadusalade jt. näitajate järgi.

Üheks kvalitatiivseks meetodiks on ekspertide arvamustel põhinev kogude hindamine. Hindavad üks või mitu inimest – ainespetsialistid, raamatukoguhoidjad või teadlased. Selline hindamine on täiesti subjektiivne, kuid võib osutada väärtuslikuks, kui hindajail on usaldatavad teadmised mitmest teadusvaldkonnast ja – veelgi tähtsam – vastavast kirjandusest.

Teine kvalitatiivne meetod hindamiseks raamatukogu kogu kas tervikuna või teadusalati on kogu võrdlemine usaldatava teatmeallikaga nagu teise raamatukogu kogu või erialabibliograafiaga, mida aktsepteeritakse kui täielikku ja/või autoriteetset.

Lancaster peab kõigi kvantitatiivsete ja eeltoodud kvalitatiivsete meetodite piiratuseks seda, et need keskenduvad kogule, mitte selle kasutamisele. Ta ütleb, et kogu kvaliteedi peamiseks näitajaks on siiski selle kasutamise määr. Väga palju uuringuid ongi tehtud kogude hindamiseks nende kasutamise aspektist. Nimetame siin mõnda laiemalt tuntud kogude kasutamise uuringut.

Klassikaliseks peetava ja sagedasti viidatava Fussleri ja Simoni /4/ Chicago Ülikooli raamatukogu kogude uuringu eesmärgiks oli leida protseduurid teatud tunnustega raamaturühmade kasutamissageduse prognoosimiseks vastuvõetava täpsusega. Uuring näitas, et raamatu edaspidise kasutamise parim ennustaja on selle varasem kasutamine.

Mitmed teisedki autorid on pidanud enesestmõistetavaks, et raamatute edasist kasutamist võib prognoosida nende varasema kasutamise põhjal. Line ja Sandison /5/ on aga diametraalselt vastupidisel seisukohal ja väidavad, et ühegi kogude kasutamise uuringu andmeid ei saa kasutada raamatute kasutamise prognoosimiseks. Nende väide tugineb suurel määral sünkroonilise ja diakroonilise vananemise vahelisele erinevusele.

Oma 1960ndail aastail tehtud uuringute tulemusena tõi Trueswell /6/ raamatukogundusse tänaseks kuulsa 80/20 reegli: ligikaudu 20 % raamatukogu kogust annab umbes 80 % laenutustest. Trueswelli 80/20 reegel on kehtiv igat tüüpi raamatukogudes. Reeglist tuletub, et 50 % kogust annab 90 % laenutustest ja 60 % kogust 99 % laenutustest. Trueswelli tihti tsiteeritavat reeglit peetakse kogude arendamisel tava-tarkuseks.

Ühe ulatuslikumaid kogude kasutamise uuringuid tegid Kent jt. /7/ Pittsburgh'i Ülikooli Hillmani raamatukogus. Selgus, et 1969. aastal kataloogitud 36 892 raamatust oli 1975. aasta lõpuks kasutatud 60,2 % ja kasutamata 39,8 %. Uuringutulemuste avaldamisele järgnes palju äärmustesse kalduvaid vaidlusi /8/. Kaheldi andmete adekvaatsuses. Tehti ka arvutus, et kui iga kasuta-

mata raamat maksis 30 dollarit, siis kulutas ülikool 450 000 dollarit, saamata selle eest muud kui väikese muuseumi, mille arhiivset väärtust pole võimalik hinnata. Kent kummutas kriitika ja selgitas, et uurimise ajal ei olnud sirvimise ja kohal-kasutuse täielikud andmed kättesaadavad /8/. Mosher /9/ oli arvamusel, et Pittsburgh'i uuringust on kasu nii selleks, et teada, milliseid raamatuid mitte muretseda, kui ka vähekasutatava kirjanduse kindlakstegemiseks, mida eraldi hoida. Mosher rõhutas, et Pittsburgh'i uuring näitab, kui vajalik on uurijaile küllalt tihe koostöö praktikutega ja et uurimistulemusi ei tohi püüda läbimõtlematult rakendada.

1970. ja 1980ndail aastail korraldati kaks Eesti raamatukogude kasutuskogusid hõlmavat koostise ja kasutamise uuringut. 1970ndate aastate kogu-uuringuga /10/ (lüh. FU-1) saadi pilt Eesti raamatukogude kogude arengust kuni 1970. aastani ja nende kasutamisest mõnes raamatukogus pikema, mõnes lühema aja jooksul. 1980ndate aastate kogu-uuringus /11/ (lüh. FU-2) vaadeldi kümne aasta jooksul lisandunud raamatuvara koostist ja kasutamist aastail 1971-1980.

FU-2 kogumi põhjal tehtud vaatlus näitas, et raamatukogudes oli kasutatud 34,6 % ja kasutamata 65,4 % nimetustest /12/. Pittsburgh'i uuringus vaadeldud raamatud olid raamatukogus olnud 6,5 aastat, FU-2 puhul keskmiselt 5 aastat. Vaatamata lühemale vaadeldavale kasutusajale on selge, et Eestis oli raamatute kasutatavus väiksem kui Pittsburgh'is. Ilmselt oleks Eesti raamatukogude kasutatavuse protsent olnud suurem, kui komplekteerimisel oleks tehtud hoolikamat valikut.

FU-2 näitas, et Eestis erines eri teadusalarühmade raamatute kasutatavus oluliselt: sotsiaal- ja humanitaarteaduslikust raamatust oli kasutatud 34 %, loodusteaduslikust 27 %, tehnikaraamatust 37 %, meditsiiniraamatust 56 % ja põllumajandusraamatust 31 %. Niisiis kasutati meditsiiniraamatut kaks korda rohkem kui loodusteaduslikku.

Sama teadusala raamatute kasutatavus oli ka raamatukoguti oluliselt erinev. Näiteks oli tehnika-raamatust TA Raamatukogus kasutatud 63 %, TPI Raamatukogus 56 %, TRÜ Raamatukogus 36 % ja Riiklikus Raamatukogus 23 %, sotsiaal- ja humanitaarteaduslikust raamatust vastavalt 63 %, 61 %, 49 % ja 19 %. Silmatorkavad olid ka eri teadusalade raamatute kasutatavuse erinevused samas raamatukogus. TRÜ Raamatukogus kasutati sotsiaal- ja humanitaarteaduslikest raamatuid 49 %, kuid loodusteaduslikest 36 %. Riiklikus Raamatukogus leidis meditsiiniraamatuid kasutamist 27 %, loodusteaduslikest vaid 9 %.

Eeltoodud andmed näitavad suuri disproportsioone eri teadusalade raamatute komplekteerimise ja kasutamise vahel aastail 1971-1980. Raamatukogudevaheliste erinevuste üheks põhjuseks oli lugejaskonna koostise erinevus. Kasutatavus ei ole ainus, kuid siiski üks tähtsamaid kogude hindamise kriteeriume. Kui teatud teadusala raamatud leiavad kõigis raamatukogudes vähe kasutamist, siis viitab see komplekteerimise liiasusele.

Raamatute erinev kasutatavus on erinev teadusalade raamatute komplekteeritusastmest. Võrdluseks UDK 5. pealiigi liikide venekeelsete raamatute komplekteeritusastet samade liikide raamatute kasutatavusega /13/. Komplekteeritusastmeks võtsime sama liigi raamatute leidumusprotsendi raamatukogudes, võrrelduna *Knižnaja Letopis'i* põhiväljaande andmetega.

Tabelis on toodud 5. pealiigi raamatute komplekteerimise efektiivsuse koefitsiendid. Pealiigi ja iga alaliigi komplekteeritusprotsendi jagasime sama liigi kasutatavusprotsendiga. Pealiigi komplekteerituse ja kasutatavuse suhe, mis on alaliikide keskmine, sai koefitsiendiks 1,0. Tabelis täheldame vaegkomplekteerimist liigis 51 – matemaatika ja liigis 53 – füüsika, mille komplekteerimise efektiivsuse koefitsiendid olid vastavalt 0,4 ja 0,7. Komplekteerimise liiasust on näha liikides 55 – geoloogia, 52 – astronoomia, geodeesia ja 56 – paleontoloogia.

	PEALIIGIK 5 KOKKU	ALALIIGID									
		51	52	53	54	55	56	57	58	59	50
Komplekteerituse aste protsentides	64	31	80	56	90	71	72	83	66	88	57
Kasutatavuse protsent	30	39	21	35	38	18	0	44	36	42	23
Komplekteerituse ja kasutatavuse suhe	2,1	0,8	3,7	1,5	2,3	3,8		1,8	1,8	2,1	2,4
Komplekteerimise efektiivsuse koefitsient	1,0 (keskmise)	0,4	1,7	0,7	1,1	1,8		0,9	0,9	1,0	1,2

Teadusraamatukogude koostise hindamisel vajame enam kogukeskset lähenemist. Senini on rohkem uuritud raamatukogude koostise ja kasutamise seoseid, kogude kvaliteeti on vähem hinnatud. Tabelis toodu on katse üheaegselt rakendada nii kogu- kui lugejakeskset lähenemist.

Praegu on rahvusvaheliselt päevakorras *ownership-access* temaatika. Küsimus on selles, mida ja kui palju peab raamatukogu omama ja mida ta võib nõudlusele vastavalt hankida mujalt. Kuigi infovõrkude ja infoedastusmenetluste arendamine parandab suuresti teavikute bibliograafilist ja füüsilist kättesaadavust, ei ole sellest kasu, kui teavikut ennast ei ole, teisisõnu, kui seda keegi ei oma.

Line /14/ kirjutab, et kuigi tahtakse tõestada, et raamatukogude tulevik eeldab rohkem kättesaadavust kui omamist, on veel rida küsimusi, mille üle on vaja järele mõelda. Kättesaadavuse mudeli rakendades kaob võimalus teavikuid sirvida ja teha otsingul juhulikult õnnelikke ja ootamatuid leide, kuigi perioodika võib selle mudeli kohaselt olla kiiremini kättesaadav ja lihtsamini kasutatav. Line'i seisukoht on, et raamatukogud vajavad mõlemat – nii kättesaadavust kui omamist. Line märgib, et esimene neist võib olla vastuvõetav aseaine vanemate, kuid mitte äsjailmunud materjalide kasutamisel.

Siinkirjutaja on seisukohal, et teavikute hinna pidev tõus ja infoedastusmenetluste arendamine vähendab paratamatult jooksvat komplekteerimist ja iga raamatu-

kogu peab hakkama oma kogude koostise kujundamisel hoolikamat valikut tegema. **Kvantiteedi asemel tuleks asetada rõhk kvaliteedile.** Teadusraamatukogude kogude arengut võiks näha sellisena, et *ownership*'i alla kuuluks peamiselt kogude tuumiku komplekteerimine ja hoid. Tuumikule lisaks tuleks vähesel määral komplekteerida nn. tippkirjandust kitsastest valdkondadest, mis on teaduslikuks uurimistööks eriti olulised.

Väärtraamatute valimisel saab toetuda mitmesugustele valiknimestikele. Näiteks peamiselt Inglismaal ilmunud ingliskeelse raamatu valimisel on autoriteetseks allikaks 1935. aastast ilmuv igakuine referaativäljaanne *ASLIB Book Guide* /15/, mis sisaldab vastava eriala spetsialistide poolt rahva-, ülikooli- ja erialaraamatukogudele soovitatavaid teadus- ja tehnoloogiaalaseid, meditsiini- ja sotsiaalteaduslikke raamatuid.

Ajakirjade väärtuse hindamisel ja ajakirjakogu tuumiku komplekteerimisel võib kasutada mitmesuguseid referaativ- või bibliograafiaandmebaase või -nimestikke.

Tegin väikese vaatluse Eesti raamatukogudesse saabuva välisperiodika kogukeskseks hindamiseks. Võtsin aluseks *Current Contents*'i, mille sarjad hõlmavad üle 5000 maailma tähtsama ajakirja. Võrdlesin *Current Contents*'i ajakirjade nimestikus /16/ esinevaid ajakirju, mille nimetuse esimene sõna on *journal* välisperiodika koondkataloogi põhjal /17/, mis sisaldab ligi 5000 nimetust, nende ajakirjade leidumusega Eesti raa-

matukogudes. *Current Contents*'is oli selliseid ajakirju 1040, Eesti raamatukogudes leidub neist 240 nimetust, so. 23%. Kuigi Eestis vajatakse ka vähemtähtsaid ajakirju, on nende osa raamatukogudes mõtlemapanevalt suur. Tulles tagasi käesoleva artikli algul mainitud Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni 1894. aasta konverentsi juurde, tõdeme, et tänagi on aktuaalsed seal püstitatud probleemid – kes peab valima, mida peab valima, kuidas peab valima.

USAs 1980ndate aastate algul kogude hindamiseks väljatöötatud *Conspectus*'e meetod muutus peagi kõige tähtsamaks vahendiks sealsete kogude kooperatiivsel arendamisel /18/. Praeguseks on meetod kasutusel ka Kanadas, Inglismaal, Prantsusmaal, Austraalias jm. Eestiski oleks otstarbekas teadusraamatukogude kogude arendamiseks *Conspectus*'t rakendada. Raamatukogusüsteemi INNOPAC juurutamine loob selleks hea võimaluse.

KIRJANDUS

1. Lancaster, F. W. If you want to evaluate your library... - London : Library Association Publishing, 1993. - 352 p.
2. Faigel, Martin. Methods and issues in collection evaluation today // *Library Acquisitions: Practice and Theory*. Vol. 9 (1985), p. 21-35.
3. Wortman, William A. Collection management: background and principles. - Chicago; London : American Library Association, 1989. - 244 p.
4. Fussler, Herman H., Simon, Julian L. Patterns in the use of books in large research libraries. - Chicago : University of Chicago Press, 1969. - 210 p.

5. Line, M. B., Sandison, A. "Obsolescence" and changes in the use of literature with time // *Journal of Documentation*. Vol. 30 (1974) no. 3, p. 283-350.

6. Trueswell, Richard W. Some behavioral patterns of library users: the 80/20 rule // *Wilson Library Bulletin*. Vol. 43 (January 1969), p. 458-461.

7. Kent, Allen et al. Use of library materials: The University of Pittsburgh study. - New York : Marcel Dekker, 1979. - 272 p.

8. Peat, W. Leslie. The use of research libraries: a comment about the Pittsburgh study & its critics... // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 7(1981)no. 4, p. 229-231.

9. Mosher, Paul H. Quality of library collections: new directions in research and practice in collection evaluation // *Advances in librarianship*. Vol. 13. Orlando, Fla., 1984, p. 211-238.

10. Raamatukogude koostis ja kasutamine / Eesti NSV Kultuuriministeerium; Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu. - Tallinn, 1978. - 168 lk. - (Nõukogude Eesti raamatukogundus; 6).

11. Raamatukogude koostis ja kasutamine : teaduslik konverents 10.-12. novembril 1987 Tallinnas : ettekannete teesid / Eesti NSV Kultuuriministeerium. - Tallinn, 1987. - 85 lk.

12. Kikas, Konrad. Raamatufondide komplekteerimine ja kasutamine teaduslikes raamatukogudes // Raamatukogude koostis ja kasutamine : teaduslik konverents 10.-12. novembril 1987 Tallinnas : ettekannete teesid. Tallinn, 1987, lk. 6-13.

13. Kikas, Konrad. Collection management in scientific libraries of Estonia // *IATUL Quarterly*. Vol. 3 (1989) no. 1, p. 46-49.

14. Line, M. B. Access versus ownership: how real an alternative is it? // *IFLA Journal*. Vol. 22 (1996) no. 1, p. 35-41.

15. ASLIB Book Guide : An international guide to scientific and technical books in English. - London, ASLIB.

16. Current Contents on Diskette : Journal coverage. - June, 1994. - 139 p.

17. Välisperioodika koondkataloog. 1995-1996 / Eesti Rahvusraamatukogu. - Tallinn, 1997. - 221 lk.

18. Collection assessment : A look at the RLG Conspectus. Ed. Richard J. Wood and Katina Strauch. - New York : Haworth, 1992. - 192 p.

TEADLASTE JA INSENERIDE INFOVAJADUSED JA INFOOTSIKÄITUMINE

AIKI TIBAR

TTÜRI teadur

Inimesed on sageli olukorras, kus nad peavad tegema mitmesuguseid otsuseid, vastama küsimustele, täpsustama fakte, lahendama probleeme või millestki aru saama. Neid vajadusi rahuldada püüdes kasutavad nad mitmesuguseid formaalseid ja mitteformaalseid infokanaleid ja allikaid ning rakendavad erinevaid meetodeid. See, kuidas inimesed otsivad ja kasutavad informatsiooni oma igapäevatoos, on pakkunud uurijatele suurt huvi juba mitme aastakümne jooksul. Uuringuid on läbi viidud selleks, et selgitada välja tegurid, mis mõjutavad infokanali ja allika valikut, ja neid teades tõhustada infosüsteeme, mis rahuldaksid erinevate kasutajate infovajadusi.

Thomas E. Pinelli (1991), kes on osalenud mitmes tehnilise kommunikatsiooni uuringus, rõhutab kasutuskeskkonna ning kasutajate infootsiharjumuste ja -praktika tundmaõppimise vajadust. Info-töötajad ei arvesta alati erinevusi teaduse ja tehnika ning teadlase ja inseneri vahel. Teadlase ja inseneri töökeskkonna ning nende isiklike/professionaalsete eesmärkide erinevuse tõttu erineb aga ka nende infootsikäitumine ja selle uurimine.

TEADUSE JA TEHNIKA OLEMUS

Teaduse ja tehnika vahekorda ning teadlase ja inseneritöö erinevusi on põhjalikult uurinud Thomas J. Allen (1985). Teadus ja tehnika arenevad mõlemad kumulatiivsel

viisil, kus iga uus saavutus tugineb suuremahulisel eeltööl. Teaduses on tehtud töö üksikasjadeni kirjanduses jäädvustatud. Ka enamikul tehnikaaladest on väljakujunenud ajakirjade süsteem, kuid neil kirjutistest puudub teadusliku kirjanduse põhitunnus – nad ei kumuleeru, st. viiteid varasematele töödele on vähem ja sagedamini on need autori enda töödele. Tehnikaalane publikatsioon ei oma nii suurt tähtsust kui teaduslik, mille ülesandeks on dokumenteerida lõpp-produkt ja kehtestada prioriteet. Tehnikainnovatsiooni rakenduses omab publitseeritud informatsioon teisejärgulist tähtsust. Järelikult publitseerib ja loeb insener vähem kui teadlane. Insenerid vahetavad informatsiooni peamiselt isiklike kontaktide kaudu. Ka selles osas erineb insener oluliselt teadlasest. Iga teadusala juhtivteadlased tunnevad üksteist ja suhtlevad omavahel seminaridel ja konverentsidel ning vahetavad oma kirjutisi, enne kui need jõuavad ametlikesse väljaannetesse. Insenerid suhtlevad aga tihedalt kolleegidega peamiselt oma organisatsioonist. Laiemat suhtlemist takistavad organisatsioonidevahelised barjäärid.

Allen väidab, et teadustegevuse põhiolemus seisneb informatsiooni töötlemises. Kui materiaalsed süsteemid tarbivad ja muundavad energiat, siis teadussüsteem tarbib, muundab, toodab ja vahetab *informatsiooni*. Teadlased publitseerivad

teaduslikke kirjutisi, mis on nende peamine nähtav toode. Nii teaduseks nimetatava süsteemi sisend kui väljund on informatsiooni kujul. Kõik koostisosad, iga uurimus ja projekt tarbib ja toodab informatsiooni. Ja on see informatsioon kirjalik või suuline, on see alati väljendatud inimkeeles. Tehnika on samuti suur infotarbija. Insener peab kõigepealt omama informatsiooni, et mõista ja sõnastada lahendamist nõudev probleem ja teha oma tööd. Seega – nii teadlane kui insener vajavad informatsiooni kui sisendit. Kui aga vaadelda teadusliku ja tehnoloogilise tegevuse väljundeid, ilmnevad suured erinevused. Tehnika tarbib informatsiooni, muundab seda ja valmistab toote vormis, mis küll sisaldab informatsiooni, kuid mitte verbaalsel kujul. Insenerid muundavad informatsiooni verbaalsest vormist materiaalselt kodeeritud vormi. Teadlase peamine eesmärk on koondada oma uurimistulemused publikatsiooniks. Inseneri eesmärk on muuta maailma materiaalselt. Teaduse infotöötlemise süsteemi sisend ja väljund on kooskõlas, st. mõlemad on verbaalses vormis. Seega on ühe etapi väljund vormis, mida vajatakse järgmise etapi jaoks. Tehnikas aga ei sobi sisend ja väljund oma olemuselt kokku. Kuna väljundi vorm erineb sisendi vormist, ei saa väljund olla otseseks sisendiks järgmisele etapile. Verbaalset informatsiooni toodetakse ainult materiaalse objekti kõrvalproduktina. Väljundi materiaalselt kodeeritud vorm teeb väga raskeks informatsiooni taastamise verbaalsesse vormi, mida on vaja edasisteks arendusteks. Seda erinevust orientatsioonis ja toodete olemuses peavad teadlasi ja inseneri informatsiooniga varustajad arvestama. Kui teadlase infovajaduse rahuldamiseks tuleb väljundeid süstemaatiliselt koguda, korrastada ja levitada, siis insener peab hankima informatsiooni kas dekodeerides materiaalselt kodeeritud informatsiooni või toetudes isiklikele kontaktidele teiste inseneridega. Insener usaldab palju vähem kirjalikke allikaid kui teadlane. Informatsiooni levi ja kättesaadavuse parandamine vaadeldavates valdkondades nõuab

seega lahendusi väga erinevatele probleemidele. Optimaalne kommunikatsioonisüsteem teaduses ei ole rakendatav tehnikas.

Teadlased ja insenerid erinevad ka oma koolituse, väärtushinnangute ja mõtlemisviisi poolest. M.-F. Blade on essees "Loovus inseneriteaduses" välja toonud järgmised erinevused teadlaste ja inseneride loometegevuses ja toodetes (Pinelli, 1991):

1) teadlased tegelevad looduse avastamise ja seletamisega; insenerid kasutavad ja hõlvavad loodust;

2) teadlased otsivad teooriaid ja printsiipe; insenerid püüavad arendada ja luua asju;

3) teadlased taotleavad oma eesmärkidele teaduslikke tulemusi, insenerid lahendavad probleeme, et saavutada praktikas toimivaid tulemusi;

4) teadlased loovad uusi mõtlemise mudeleid; insenerid leiutavad asju ja lahendavad probleeme.

TEADLASE JA INSENERI INFOOTSIKÄITUMINE

Nii teadlane kui insener vajavad palju informatsiooni, et teha oma tööd edukalt. Nad vajavad informatsioonilist sisendit. Informatsiooni töötlevad insener ja teadlane aga erinevalt.

Kui uuriti USA tööstusinseneride töö eesmärgid ja infootsiprotsesse (Pinelli, 1991), siis leiti, et nii insenerid kui teadlased soovivad olla töös edukad ja teha karjääri. Kui inseneri edukus on seotud organisatsioonisisese tegevusega, siis teadlase edukus sõltub tema reputatsioonist väljaspool organisatsiooni; kui tulemuste avaldamine ja professionaalne autonoomia on doktori kraadiga teadlase jaoks otsesed eesmärgid, siis insener väärtustab neid kõige vähem. Uuringu põhjal toodi välja viis peamist tegurit, mis mõjutavad teadusliku ja tehnilise informatsiooni kasutamist – uurija tüüp (insener või teadlane); teadusharu (fundamentaali- või rakendus-teadus); projekti staadium, ülesande või probleemi lõpetatus; organisatsiooni tüüp (akadeemiline asutus, valitsusasutus või tööstusettevõtte); erialane töökogemus.

Paljud inseneride ja teadlaste infovajaduse ja -kasutuse uuringud

(Leckie jt., 1996; Pinelli, 1991; Raitt, 1985) näitavad, kui erinev on nende alade esindajate infoallikate valik, ajakulu infootsingule ja raamatukogu kasutamine. Selgub, et insenerid toetuvad palju rohkem kui teadlased oma kolleegidele ja asutuse infoallikatele, isiklikele andmekogumitele, teadmiste ja kogemustele. Kui insener kasutab kirjalikke allikaid, siis on need enamasti käsiraamatud, tehnilised aruanded, kataloogid, standardid, tehnilised tingimused ja tootmisajakirjad. Tavaliselt kasutab ta kõige kättesaadavamaid allikaid selle asemel, et otsida kõige kvaliteetsemaid, ning eelistab mitteformaalseid infokanaleid formaalsetele. Eelistatakse kolleegidega suhtlemist, kuna see on lihtne ja paindlik ning võimaldab saada otsest tagasisidet; kurdetakse, et taustinformatsiooni otsimiseks ei ole piisavalt aega. Teadlased usaldavad aga rohkem asutuseväliseid trükimaterjale ja allikaid. Teadlased külastavad raamatukogu regulaarsemalt ja viibivad seal kauem kui insenerid.

Viimastel aastatel on uurijaid hakanud huvitama, kuidas kasutavad insenerid oma infovajaduse rahuldamiseks elektroonilisi andmebaase ja mitmesugust infotehnoloogiat (Leckie jt., 1996). Üllatuseks on leitud, et insenerid pole saanud piisavalt kasu elektroonilisest infootsingust. Toodud on kaks peamist tegurit, mis takistavad inseneridel nende ressursside kasutamist: infosüsteeme peetakse kohmakateks ja raskesti käsitsetavateks ning need ei rahulda otsest inseneride probleemseid infovajadusi. Järelikult on vaja arendada uusi infoteenuseid ja -tooteid.

Vaadeldud uuringute põhjal võib teadlaste ja inseneride infootsikäitumisest järeldada järgmist:

1) insenerid kasutavad teadlastest oluliselt rohkem asutuse siseseid infoallikaid;

2) teadlased kasutavad inseneridest märgatavalt rohkem erialast kirjandust;

3) informatsiooni hankimine teadlaste poolt on kantud rohkem üldisest kultuurihuvist, insenerid aga vajavad oma igapäevatöös mitmesuguseid fakte, mis on seotud pooleliolevate projektidega.

SOOVITUSED UURIJATELE JA RAAMATUKOGUDELE

Teaduse ja tehnika olemusest tingitud erinevused teadlaste ja inseneride vahel mõjutavad nende infovajadusi, infootsikäitumist ja eelistusi, mida peaks arvestama infoteenuste kavandamisel nende kahe kasutajarühma jaoks.

Leckie (1996) võtab kokku mitme uuringu tulemused ja väidab, et infovajadust mõjutavad põhiliselt täidetavad rollid ja ülesanded. Infoallika ja informatsiooni laadi valikut ja kasutamist mõjutavaid, olukorrast lähtuvaid tegureid on aga palju –ühelt poolt tööülesanded, töökeskkond, kvalifikatsioon, eriala, teenistuskäik, teiselt poolt informatsiooni kättesaadavus, kasutamise lihtsus ja tehniline kvaliteet. Uurijatele annab Leckie järgmised soovitused: 1) selleks, et uurida spetsialistide infootsikäitumist, peab lähemalt vaatlema ja mõistma üldisemat töökeskkonda; 2) selleks, et mõista spetsialisti infootsiprotsesse, on vaja süveneda indiviidi töö üksikasjadesse, uurida tema kitsamaid infovajadusi, info otsimise protsessi ja kasutamist.

Mida saaks raamatukogu teha oma praeguste ja võimalike lugejate heaks?

Kuna insenerid on raamatukogu kasutamisel tagasihoidlikumad kui teadlased, siis järelikult traditsioonilised infoteenused ja -tooted ei rahulda inseneride infovajadusi. Olukord võib olla tingitud järgmistest põhjustest (Pinelli, 1991):

1) inseneride spetsiifilised infovajadused pole hästi teada või pole neist õigesti aru saadud;

2) infoteenuste pakkumisel pole arvestatud inseneride tegelikku infootsikäitumist;

3) infotöötajad tähtsustavad üle infotehnoloogiat, selle asemel et keskenduda informatsiooni kvaliteedile ja vastavusele kasutaja vajadustele.

Raiitt tegi teadlaste ja inseneride infootsikäitumise uuringut tutvustavas artiklis 1985. aastal raamatukogudele mõningad ettepanekud, mis sobivad meie jaoks veel tänagi.

* Raamatukogu peaks läbi viima uuringuid, et teha kindlaks registreeritud ja potentsiaalsete lugejate infovajadused ja infootsikäitumine.

* Raamatukogu eesmärk peaks olema kõrge kvaliteediga teenuste pakkumine nendele, kes tema teenuseid kõige enam vajavad ja kasutavad.

* Raamatukogu peaks oma teenuseid rohkem pakkuma eri taseme juhtidele.

* Raamatukogu peaks väärtustama lugejakoolitust ja läbi viima vastavaid programme.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Allen, T. J. Managing the flow of technology: technology transfer and the dissemination of technological information within the R&D organization. Cambridge, MA: MIT Press, 1985. 320 p.

2. Leckie, G. J., Pettigrew, K. E., Sylvain C. Modeling the information seeking of professionals: a general model derived from research on engineers, health care professionals, and lawyers // *The Library Quarterly*. Vol. 66 (1996) no. 2, p. 161-193.

3. Pinelli, T. E. The information-seeking habits and practices of engineers // *Science and Technology Libraries*. Vol. 11 (1991) no. 3, p. 5-25.

4. Raiitt, D. I. The information-seeking and communication habits of scientists and engineers // *ASIS '85: proceedings of the 48th ASIS Annual Meeting*. Vol. 22. Las Vegas, Nevada, 20-24 October 1985. P. 319-323.

Eesti Raamatuühing ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing annavad välja iga-aastase **Friedrich Puksoo auhinna** trükis ilmunud parima raamatuloo, raamatuteaduse, raamatukogunduse ja bibliograafiaalase kirjutise või bibliograafia autorile. Töid võivad esitada asutused, organisatsioonid ja üksikisikud
5. jaanuarini 1998. a.
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu bürosse
Tõnismägi 2, tuba 4093.

Auhind kuulutatakse välja F. Puksoo sünnipäeval 23. jaanuaril.

KORD OLI NII

[Kirjanike] Liit püüdis vastu seista ka raamatukogude omavolilisele tegevusele, milles nähti kultuuri languse üht põhjust. Liidu kõnekoosolekul 1931. aastal käsitles H. Visnapuu kirjanduspoliitilisi päevaküsimusi ja leidis muu hulgas, et EKL peaks kehtestama kontrolli raamatukogude üle, et sinna ei ostetaks kolmanda järgu kirjandust. 1932. aasta liidu peakoosolekul teatas E. Hiir, et haridusministeeriumi soovitusel on vähendatud raamatukogude toetussummasid, mis ei võimalda neil üldse raamatuid osta. Haridusministeeriumis oli koostatud raamatukogude soovitatavate raamatute nimekiri, mis sisaldas 80 % tõlkekirjandust *à la* "Romaanovite sugulugu küsimusest" ja mitte ühtki luuletuskogu. EKL leidis selle nimekirja olevat puuduliku ja ebakompetentse ning avaldas protesti selle vastu, et nimekirja koostamise komisjoni ei kutsustud ainustki liidu esindajat. Juhatusle tehti ülesandeks raamatukogude tööd edaspidi hoolikalt jälgida.

1934. a. algul käisid H. Visnapuu ja M. Jürna EKL-i esindajaina neis küsimustes haridusministri jutul. Haridusminister lubas vastu tulla ja kirjanduse levitamisele kaasa aidata. Liidu 1937. a. aruandest saame teada, et kirjanike sooviavaldusi võeti kuulda ja raamatukogude komisjoni kutsusti ka liidu esindaja. Aruandekoosolekul võeti vastu ettepanek selle kohta, et raamatukogud ei telliks endale kallist entsüklopeediat, vaid, muretseksid selle raha eest hoopis ilukirjandust. Samas avaldas kirjanikkond riigivanemale ja peaministri asetäitjale tänu raamatufondi loomise ning heatahtliku suhtumise ja abi eest.

Paratamatult olid aga Kirjanikkude Liidu püüdlused rahvast parema kirjanduse lugemisele ärgitada kaunis lootusetu ettevõtmine. Ei aidanud ei raamatukogude nimekirjad, tõlkekirjanduse maksustamise plaan ega raamatuaasta loengud ja näitused. Loomulikult oli olemas eliit ja kirjandushuviline ärksam rahvakiht. Kõigest hoolimata jäi alles ka keskpärane lugejaskond, kelle kohta V. Adams mainis põlglikult: "Raamat, mis jättis nendesse sügavaimad jäljed, oli Kuke-Aabits." Seevastu jahutas raamatuaasta mitmeid pingeid kirjanike ringis. Vanad ja noored olid selleks ajaks leppinud, "rahvuskirjanike" rünnakud vaibunud, samuti polnud põhjust kritiseerida EKL-i loiduse ja passiivsuse pärast. Peakoosolekute ülevaated ajalehtedes muutusid lühikeseks ja ükskõikselts asjalikuks. Tühjade nägeluste ümber keerutati üles vähem tolm.

Keel ja Kirjandus 1997, nr. 10.

RAAMATU- KOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS

1997/6

Koostanud ENE SAHKAI

RAAMATUKOGUNDUSE ÜLDKÜSIMUSED

697. **Baltic States Policy Conference, arranged by NORDINFO, held at the National Library of Estonia, Tallinn, April 25-26, 1996.** - Esbo, 1997. - 90, [2] p. - (NORDINFO-rapport; 1997: 1). - RR, TTÜ.

698. **Die Bibliothek als Ort des lebenslangen Lernens = The library as a place for lifelong learning : Proceedings for the International Seminar in Birkach, vom 28. Juli bis 3. August 1996.** - Berlin, 1996. - 223 S. - TTÜ.

699. **Garzon, A. National book policy : A guide for users in the field.** - Paris, 1997. - 88 p. - (The professional training library). - RR.

*

700. **Bing, J. Availability and copyright // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 266-269. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

701. **Bronmo, O. Copyright legislation, fair use and the efficient dissemination of scientific knowledge // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 290-294. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

702. **Cornish, G. P. Electronic copyright management systems : Dream, nightmare or reality // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 284-287. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

703. **Cox, B. Third European serials conference : Trinity College Dublin, Republic of Ireland, September 25-27, 1996 : An overview // Libr. Acquisitions : Practice and Theory.** - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 403-409. - EAR, TÜ.

704. **Electronic records in European archives // Information Europe : EBLIDA Magazine.** - 1997. - Vol. 2, N 3. - P. 10-12. - RR.

705. **English, J., Jacobs, K. Royalties and payments : Why pay for copyright? What are words worth? // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 270-274. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

706. **The Fifth Framework Programme (1998-2002) // Information Europe : EBLIDA Magazine.** - 1997. - Vol. 2, N 3. - P. 10. - RR.

707. **Giavarra, E. The EU Database Directive // Information Europe : EBLIDA Magazine.** - 1997. - Vol. 2, N 3. - P. 3-4. - RR.

708. **Giavarra, E. European Copyright User Platform // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 288-289. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

709. **Hansen, S. V. S. ReBib 2005 // Scand. Publ. Libr. Quart.** - 1997. - Vol. 30, N 3. - P. 21-24. - ERÜ, RR.

710. **Jobst-Rieder, M. Partnerschaft für das Plakat : Die Plakatsammlung der ÖNB nimmt am EU-Projekt EPOC (European Posters Collections) teil // Biblos.** - 1997. - Jg. 46, N 1. - S. 176-186. - RR.

711. **Libraries in the Information Society : Knowledge Transfer, Awareness Raising, Training (LISKAT) // Information Europe : EBLIDA Magazine.** - 1997. - Vol. 2, N 3. - P. 14-15. - RR.

712. **Norman, S. Copyright and fair use in the electronic information age // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 295-298. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

713. **Parker, J. PLR in a copyright context // IFLA J.** -

1997. - Vol. 23, N 4. - P. 299-304. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

714. **Phare/OSI Public Library Development Project : Resolutions // Information Europe : EBLIDA Magazine.** - 1997. - Vol. 2, N 3. - P. 15-16. - RR.

715. **Sato, S. Libraries and publishers in the digital environment // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 263-266. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

716. **Sayed, S. A. Ethics and copyright : A developing country perspective // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 251-258. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

717. **Simsonaite, B. Estijos biblioteku žurnale // Tarp knygu.** - 1997. - N 9. - P. 15-18. - RR.

718. **Strohschneider, P. Über das Gedächtnis der Bibliothek // Z. für Bibl-wes. und Bibliogr.** - 1997. - Jg. 44, H. 4. - S. 346-357. - RR, TTÜ, TÜ.

719. **Tucker, R. N. Copyright, library provision and the visually handicapped reader // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 275-279. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

720. **Verho, S. Mitä kirjastoissa on meneillään juuri nyt? // Kirjastolehti.** - 1997. - Vsk. 90, N 9. - S. 263-269. - ELR, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.

721. **Verho, S. Kirjastobarometri elokuu 1997 : Huononevaa // Kirjastolehti.** - 1997. - Vsk. 90, N 9. - S. 271. - RLR, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.

722. **Webster, D. E. Copyright, libraries, and the electronic information environment : Discussions and developments in the United States // IFLA J.** - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 280-283. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.

TEATMEKIRJANDUS

723. **Randma, M. Kogud. Komplekteerimine : Eesti-inglise-saksa-soome-vene.** - Tallinn, 1997. - 101, [1] lk. - (Raamatu-kogusõnastik; 4) - Rööppealk. ingl., saksa, soome ja vene keeles. - RR.

724. **Библиотеки России : Путеводитель.** - СПб., 1996. - Вып. I. - 1996. - 251 с. - RR.

RAAMATU JA RAAMATUKOGUNDUSE AJALUGU

725. **Afanasiev, M. Soziale Dynamik und bibliothekarische Tradition : Die russischen Bibliotheken in den Jahren grossen historischen Wandels: 1905, 1917 und 1989 // Bibliothek : Forschung und Praxis.** - 1997. - Jg. 21, N 1. - S. 59-63. - TÜ.

726. **Williams, R. V. The documentation and special libraries movements in the United States, 1910-1960 // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci.** - 1997. - Vol. 48, N 9. - P. 775-781. - TTÜ.

TEADUSTÖÖ

727. **Beghtol, C. Applications of narrative discourse analysis to issues in information storage and retrieval // Knowledge Organisation.** - 1997. - Vol. 24, N 2. - P. 64-71. - TÜ.

RAAMATUKOGUTÜÜBID

728. **Tallinna Keskraamatukogu 1907-1995.** - Tallinn, 1997. - 70 lk., 81. - RR.

729. **Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1996.** - Tartu, 1997. - 132 lk. - RR.

730. **Nordisk folkbiblioteksstatistik 1992.** - København, 1995. - 42 s. - (Aktuell nordisk statistik; no. 33). - RR.

731. **Nordisk forskningsbiblioteksstatistik 1991 = Nordic research library statistics 1991.** - København, 1995. - 42 s. - (Aktuell nordisk statistik; no. 31) - Rööptekst ingl. k. - RR.

732. **Organize IT?** Research libraries in the future : NORDINFO-symposium, 28-29 November 1996, Hanaholmen, The Swedish-Finnish Cultural Centre, Esbo, Finland. - Esbo, 1997. - 69, [11] p. - (NORDINFO-publication; 38). - TTÜ.

*

733. **Beer, J. de.** National Libraries around the World 1995-1996 : A review of the literature // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 1. - P.3-44. - RR.

734. **Bélaval, P.** Retour à la Bibliothèque Nationale de France // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 1. - P.45-58. - RR.

735. **Carpenter, K. E.** The Harvard University Library : A national resource // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 2. - P. 127-141. - RR.

736. **Groenendaal, W. J. H. van.** A user's view on the electronic library // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 337-345. - EAR, TÜ.

737. **Ilomäki, H.** Uskallammeko erikoistua? // Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - 1997. - Vsk. 39, N 4. - S. 81-82. - EAR, RR, TÜ.

738. **Klasson, M.** Public library research in Sweden // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 3. - P. 29-33. - ERÜ, RR.

739. **Rahikainen, E.** Kuutsalon kirjasto // Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - 1997. - Vsk. 39, N 4. - S. 84-85. - EAR, RR, TÜ.

740. **Roelants, J.** The Royal Library of Belgium at the crossroads // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 2. - P. 115-125. - RR.

741. **Rusch, B.** Die Untere Grenze beim Bestandsaufbau : Zu einer volksbibliothekarischen Diskussion der 50er Jahre // Bibliothek : Forschung und Praxis. - 1997. - Jg. 21, N 2. - S. 173-194. - TÜ.

RAAMATUKOGUHOIDJA. HARIDUS JA TÄIENDUSKOOLITUS

742. **Kirkland, J. J.** The missing women library directors : Deprivation versus mentoring // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 4. - P. 376-384. - TTÜ.

743. **Meyer, R. W.** Surviving the change : The economic paradigm of higher education in transformation // J. of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 291-301. - RR, TÜ.

744. **Reid, D.** Staples or Strawberries? : Competencies for a new working and learning environment // Libri. - 1997. - Vol. 47, N 2. - P. 77-86. - TÜ.

745. **Spang, L., Kane, W. P.** Who speaks for academic librarians? : Status and satisfaction comparisons between unaffiliated and unionized librarians on scholarship and governance issues // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 5. - P. 446-462. - TTÜ.

746. **Stallings, D.** The virtual university is inevitable : But will the model be non-profit or profit? A speculative commentary on the emerging education environment // J. of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 271-280. - RR, TÜ.

747. **Van der Walt, M. S.** Professional education for networked library co-operatives : A case study of CALICO // Libri. - 1997. - Vol. 47, N 2. - P. 87-100. - TÜ.

RAAMATUKOGU TÖÖKORRALDUS

748. **Kautto, V., Niemitalo, J.** Korkeakoulukirjaston organisaation vaikutus toiminnan tehokkuuteen ja kustannuksiin. - Tampere [etc.], 1996. - 95 s. - (Finnish information studies; 1). - TTÜ.

*

749. **Chalmers, A.** Strategic management in eleven national libraries : A report on a research study // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 2. - P. 101-113. - RR.

750. **Duchin, D.** Moving right along : Changes in staffing, functions, workstationsetup, and personnel // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 2. - P. 139-142. - TÜ.

751. **Echt, R.** The realities of teams in technical services at Michigan State University Libraries // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 179-187. - EAR, TÜ.

752. **Kleiner, J. P., Hamaker, C. A.** Libraries 2000 : Transforming libraries using document delivery, needs assessment and networked resources // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 4. - P. 355-374. - TTÜ.

753. **Propas, S.** Rearranging the universe : Reengineering, reinventing, and recycling // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 135-140. - EAR, TÜ.

754. **Schönberg, R.** Turussa loksahdettiin laatutyöhön luontevasti // Kirjastolehti. - 1997. - Vsk. 90, N 9. - S. 274-275. - ELR, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.

STANDARDISEERIMINE

755. **Brodie, N.** Government Information Locator Service (GILS) : Developments in the government of Canada // National Libr. News. - 1997. - Vol. 29, N 7-8. - P. 6-8. - RR.

756. **Hudon, M.** Multilingual thesaurus construction : Integrating the views of different cultures in one gateway to knowledge and concepts // Knowledge Organization. - 1997. - Vol. 24, N 2. - P. 84-91. - TÜ.

KOMPLEKTEERIMINE

757. **Desmarais, N.** Making sense out of the numbers // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 121-126. - EAR, TÜ.

758. **Feijen, M.** Workflow for electronic publications in a national library // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 327-336. - EAR, TÜ.

759. **Geleijnse, H.** The KUB's experience with electronic subscriptions // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 297-302. - EAR, TÜ.

760. **Gozzi, C.** Managing acquisitions in a changing environment : From coping to comfort // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 2. - P. 136-138. - TÜ.

761. **Halloran, D. P.** Revival of old visions in library materials vending // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 129-134. - EAR, TÜ.

762. **Hektor, C.** The future of library acquisitions as the electronic information realm evolves // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 189-194. - EAR, TÜ.

763. **Hoare, P.** Legal deposit of electronic publications and other non-print material : An international overview // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 1. - P. 59-79. - RR.

764. **Johnson, S.** Library acquisitions pages on the World Wide Web // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 195-204. - EAR, TÜ.

765. **Kluiters, C. C. P.** Delivering 'building blocks' for digital libraries : First experiences with Elsevier Electronic Subscriptions and digital libraries in Europe // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 273-279. - EAR, TÜ.

766. **Koczkodaj, W. W. a. o.** A note on using a consistency-driven approach to CD-ROM selection // Libr. Software Rev. - 1997. - Vol. 16, N 1. - P. 4-11. - TÜ.

767. **Leonhardt, T. W.** The gifts and exchange function in ARL libraries : Now and tomorrow // Libr. Acquisitions :

Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 141-149. - EAR, TÜ.

768. Mackie-Mason, J. K., Jankovich, A. L. L. PEAK: Pricing electronic access to knowledge // Libr. Acquisitions: Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 281-295. - EAR, TÜ.

769. Moynahan, S. A. Walk in my shoes: The case for a practicum with a publisher // Libr. Acquisitions: Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 107-114. - EAR, TÜ.

770. Ogburn, J. L. T2: Theory in acquisitions revisited // Libr. Acquisitions: Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 163-171. - EAR, TÜ.

771. Schatz, B. The pregnant pause: The time between profiling an approval plan and receiving books // Libr. Acquisitions: Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 2. - P. 115-120. - EAR, TÜ.

772. Voorbij, H., Douma, P. The coverage by national libraries of national imprints: A study in the Netherlands // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 2. - P. 155-166. - RR.

KIRJELDAMINE

773. Greever, K. A comparison of pre- and post-cataloging authority control // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 1. - P. 39-49. - TÜ.

LIIGITAMINE

774. Green, R. The role of relational structures in indexing for the humanities // Knowledge Organization. - 1997. - Vol. 24, N 2. - P. 72-83. - TÜ.

775. MacEwan, A. Electronic access to fiction // Vine. - 1996. - N 105. - P. 41-44. - RR.

KATALOOGID

776. Bangalore, N. S. Re-engineering the OPAC using transaction logs // Libri. - 1997. - Vol. 47, N 2. - P. 67-76. - TÜ.

777. Schmidt, E., Weigang, G., Schulz, U. OPAC-Nutzer ernstgenommen: Eine Thinking-Aloud-Studie am ALS-OPAC der Hamburger öffentlichen Bücherhallen // Bibliothek: Forschung und Praxis. - 1997. - Jg. 21, N 2. - S. 215-226. - TÜ.

KOGUD

778. Budd, J. M. A critique of customer and commodity // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 4. - P. 310-321. - TTÜ.

779. Drimmelen, W. van. The Netherlands depository of electronic publications at the Koninklijke Bibliotheek // Libr. Acquisitions: Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 319-325. - EAR, TÜ.

780. Hughes, J. Can document delivery compensate for reduced serials holdings?: A life sciences library perspective // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 5. - P. 421-431. - TTÜ.

KOGUDE HOID

781. Smith, E. H., Olszak, L. Treatment of mutilated art books: A survey of academic ARL institutions // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 1. - P. 7-16. - TÜ.

LUGEJATEENINDUS

782. Crawford, J. Evaluation of library and information services. - London, 1996. - 52,[5] p. - (The Aslib know-how series). - TTÜ.

*

783. Brophy, P. The SELF project: An investigation into the provision of self-service facilities for library users // Vine. - 1996. - N 105. - P. 8-13. - RR.

784. Cookman, N., Burgess, H. 3M Self Issue terminal at Maidenhead Library // Vine. - 1996. - N 105. - P. 20-29. - RR.

785. Dabbour, K. S. Applying active learning methods to the design of library instruction for a freshman seminar // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 4. - P. 299-308. - TTÜ.

786. Jakobsen, V. G. The self-service system in Toensberg Public Library, Norway // Vine. - 1996. - N 105. - P. 33-35. - RR.

787. Ketley, P. Good value for money or "caveat emptor!": Self-issue revisited // Vine. - 1996. - N 105. - P. 36-40. - RR.

788. Koivu, T., Schönberg, R. The Quality Project in Finnish libraries // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 3. - P. 12-18. - ERÜ, RR.

789. Lagerborg, K. Self-service in libraries: An overview // Vine. - 1996. - N 105. - P. 3-7. - RR.

790. Lebowitz, G. Library services to distant students: An equity issue // J. of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 4. - P. 303-308. - RR, TÜ.

791. Petersson, M. S. TOR-IN and TOR-OUT: A Swedish automated system for issuing and returning library books // Vine. - 1996. - N 105. - P. 30-32. - RR.

792. Stafford, J. Self-issue and self-return: System selection and performance at the University of Sunderland // Vine. - 1996. - N 105. - P. 14-19. - RR.

793. Wiegand, M. Ein Dokumentliefersystem: Aber "subito", bitte! // Dialog mit Bibl. - 1997. - Jg. 9, H. 3. - S. 26-28. - RR.

LUGEMINE

794. Dael, M. Literary Children's Project // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 3. - P. 19-20. - ERÜ, RR.

795. Jenkins, C. User studies: Electronic journals and user response to new modes of information delivery // Libr. Acquisitions: Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 355-363. - EAR, TÜ.

BIBLIOGRAAFIA- JA INFOTÖÖ

796. Nicholas, D. Assessing information needs: Tools and techniques. - London, 1996. - 56, [6] p. - TTÜ.

797. Книга, библиотечное дело и библиография Сибири и Дальнего Востока: Указ. лит., 1989-1993. - Новосибирск, 1996. - 330 с. - RR.

*

798. Agada, J. Information counselling and the outsourcing challenge to corporate librarianship // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 4. - P. 338-347. - TTÜ.

799. Budd, J. M. University faculty and networked information: Results of a survey // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. - 1997. - Vol. 48, N 9. - P. 843-852. - TTÜ.

800. Ellis, D., Haugan, M. Modelling the information seeking patterns of engineers and research scientists in an industrial environment // J. of Documentation. - 1997. - Vol. 53, N 4. - P. 384-403. - TTÜ.

801. Hall, S. National bibliographies on CD-ROM // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 2. - P. 143-154. - RR.

802. Jansson, B-L. A Swedish survey of the quality of reference services // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 3. - P. 7-11. - ERÜ, RR.

INFORMAATIKA. INFOTEADUS

803. Fifty years of information progress: A Journal of Documentation Review. - London, 1994. - III, 235 p. - TTÜ.

*

804. **Almind, T. C., Ingwersen, P.** Informatic analyses on the World Wide Web : Methodological approaches to "webometrics" // J. of Documentation. - 1997. - Vol. 53, N 4. - P. 404-426. - TTÜ.

805. **Buckland, M.** What is a "document" // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. - 1997. - Vol. 48, N 9. - P. 804-809. - TTÜ.

806. **Mizzaro, S.** Relevance : The whole history // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. - 1997. - Vol. 48, N 9. - P. 810-832. - TTÜ.

807. **Oluic -Vukovic, V.** Badford's distribution : From the classical bibliometric "law" to the more general stochastic models // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. - 1997. - Vol. 48, N 9. - P. 833-842. - TTÜ.

AUTOMATISEERIMINE JA INFOTEHNOLOOGIA

808. **Library Trends.** Vol. 45, N 3. Children and the digital library. - Champaign, IL, 1997. - P. 575-832. - RR.

809. **Rautanen, T., Eskola, P.** Converting documents into Adobe Acrobat PDF format : Case VTI. - Esbo, 1997. - 23, [26] p. - (NORDINFO-rapport; 1997:2). - TTÜ.

*

810. **Altmann, O.** Internet in öffentlichen Bibliotheken : Nutzungsmöglichkeiten und Probleme // Bibliothek : Forschung und Praxis. - 1997. - Jg. 21, N 1. - S. 9-27. - TÜ.

811. **Ashford, J.** An information-space model for the development application of computerbased tools in information creation and dissemination // J. of Documentation. - 1997. - Vol. 53, N 4. - P. 351-373. - TTÜ.

812. **Binder, B.** Schöne literatur im Informationszeitalter : Analyse von Marktangeboten und Bibliothekskonzepten // Bibliothek : Forschung und Praxis. - 1997. - Jg. 21, N 2. - S. 149-171. - TÜ.

813. **Cleveland, G.** Avoiding snarls in the Web : How to develop a site that works // National Libr. News. - 1997. - Vol. 29, N 7-8. - P. 9-11. - RR.

814. **Duhon Mancini, A.** Vergleich kommerzieller Dokumentlieferdienste : Erleichterter Zugriff auf die aktuelle Zeitschriftenliteratur // Z. für Bibl.-wes. und Bibliogr. - 1997. - Jg. 44, H. 4. - S. 419-432. - RR, TTÜ, TÜ.

815. **Ellis, S.** Data entry and the economy of offshore information production // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 2. - P. 112-122. - TÜ.

816. **Hietink, M. A.** A publisher's view on facilitating optimal awareness and usage of a new electronic journal service : Promotion and training // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 365-372. - EAR, TÜ.

817. **Hodges, D.** Coming soon to a Web browser near you! : An update on the National Library's digitization projects // National Libr. News. - 1997. - Vol. 29, N 7-8. - P. 4-6. - RR.

818. **Jokitalo, P.** Building a virtual public library in Finland : Internet connections in Finnish public libraries // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 3. - P. 25-28. - ERÜ, RR.

819. **Jurist, S.** Creative typography and page design for libraries // Libr. Software Rev. - 1997. - Vol. 16, N 2. - P. 79-88. - TÜ.

820. **Keith, H.** Electronic publishing on CD-ROM and the Internet : The experience of two special libraries // ASLIB Proc. - 1997. - Vol. 49, N 6. - P. 159-161. - TTÜ.

821. **Khurshid, Z.** DOBIS/LIBIS : An overview of developments through version 3 // Libr. Software Rev. - 1997. - Vol. 16, N 2. - P. 73-78. - TÜ.

822. **Koenig, M., Sione, P.** The world at stage III, but the net at stage II // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. - 1997. - Vol. 48, N 9. - P. 853-859. - TTÜ.

823. **Mostert, P., Fransen, P.** Technical and functional aspects of electronic journal systems developed in TULIP and EES projects // Libr. Acquisitions : Practice and Theory. - 1997. - Vol. 21, N 3. - P. 347-353. - EAR, TÜ.

824. **Perez, E.** Old PCs : Upgrade or abandon? // Libr. Software Rev. - 1997. - Vol. 16, N 2. - P. 68-72. - TÜ.

825. **Shackel, B.** Human-computer interaction : Whence and whither? // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. - 1997. - Vol. 48, N 11. - P. 970-986. - TTÜ.

826. **Steffens, U.** Information Retrieval : Grundlagen, Systeme und Integration // Bibliothek : Forschung und Praxis. - 1997. - Jg. 21, N 1. - S. 54-58. - TÜ.

HOONED JA SISUSTUS

827. **Bepler, J., Fritsch, R.** Der Neubau der Dombibliothek in Hildesheim : Ein neues Haus für die älteste Bibliothek in Norddeutschland // Bibliothek : Forschung und Praxis. - 1997. - Jg. 21, N 1. - S. 77-87. - TÜ.

828. **Thompson, G.** The role of the library buildings consultant in a national library project : A personal perspective // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 1. - P. 81-90. - RR.

RAAMATUKOGUNDUSLIKUD ORGANISATSIOONID

829. **ACRL** imagines libraries of the future : Highlights of ACRL programs at ALA's 1997 Annual Conference // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 5. - P. 537-542. - TTÜ.

RAAMATUKOGUDESSE TÄIENDAVALT SAABUNUD PERIOODIKA SEISUGA 01. 12. 97.

1. **Actualités de la Bibliothèque nationale de France.** - Prantsusmaa. - RR.

2. **Alexandria : The journal of national & international library and information issues.** - Inglismaa. - RR.

3. **Biblion.** - USA. - RR.

4. **Bibliotheksforum Bayern.** - Saksamaa. - RR.

5. **Biblos.** - Austria. - RR.

6. **CDNLAO Newsletter / Conference of Directors of National Libraries in Asia and Oceania.** - Jaapan. - RR.

7. **IASP Newsletter / International Association of Scholarly Publishers.** - Taani. - RR.

8. **IBB Newsletter : International Board on Books for Young People.** - Šveits. - RR.

9. **INASP Newsletter / International Network for the Availability of Scientific Publications.** - Inglismaa. - RR.

10. **Information Europe : EBLIDA Magazine.** - Holland. - RR.

11. **Kirjamakasiini : Jyväskylän yliopiston kirjaston tiedotuslehti.** - Soome. - RR.

12. **Library Review.** - Inglismaa. - TTÜ.

13. **Library Trends.** USA. - RR.

14. **National Diet Library : Newsletter.** - Jaapan. - RR.

15. **Nota Bene : News from the Yale Library.** - USA. - RR.

16. **PR-Koffer : Öffentlichkeitsarbeit für Bibliotheken.** - Saksamaa. - RR.

17. **Program : Automated Library and Information Systems, 1996.** - Inglismaa. - RR.

18. **Serials Librarian.** - USA. - RR.

19. **UNISIST Newsletter.** - TTÜ.

20. **Upfront : Journal of the friends and supporters of the State Library of New South Wales.** - Austraalia. - RR.

21. **Vine, 1996.** - Inglismaa. - RR.

22. **Библиотековедение.** - Venemaa. - TTÜ.

EESTI ARSTITEADLASTE PUBLIKATSIOONID RAHVUSVAHELISTES ANDMEBAASIDES

KEIU SAARNIIT

TÜ Kliinikumi Medinfo Keskus

Üks tegureid, mis soodustab teadustöö tulemuste rahvusvahelist tuntust, on nende avaldamine rahvusvahelistesse andmebaasidesse liitunud ajakirjades. Käesolevas töös esitatakse mõningad andmed selle kohta, mida võib leida eesti arstiteaduse kohta andmebaasidest *Medline* ja *Science Index (SCI)*. Autori töökohaga seonduvalt on põhjalikumalt analüüsitud Tartu Ülikooli arstiteaduskonna õppejõudude ja teadustöötajate uurimistöö kajastamist.

Medline on elektrooniline andmebaas, kus refereeritakse umbes 3700 biomeditsiini alast ajakirja alates 1966. aastast. Andmebaasi levitatakse CDdel, kuid seda on võimalik kasutada ka online režiimis. Andmebaasi trükiversioonid on *Index Medicus*, *Index to Dental Literature* ja *International Nursing Index*.

Medline'i kirje sisaldab autori andmeid, artikli pealkirja, allikat, kust artikkel on võetud (ajakirja nimetus), keelt, esimese autori aadressi ja märksõnu MeSH'i järgi. MeSH (*Medical Subject Heading*) on USA Meditsiini Rahvusraamatukogu koostatud märksõnastik, mida kasutatakse laialdaselt kogu maailmas meditsiinialase teaduskirjanduse indekseerimisel. Umbes 70% *Medline*'i kirjetest sisaldab ka artikli sisukokkuvõtet. Täistekstartikleid

Medline'is ei ole, kuid alates 1995. aastast on *Medline*'i võimalik kasutada koos andmebaasiga *Biomedical Collection*, milles on 4 valikut täistekstartikleid 60 enamlevinud meditsiiniajakirjast.

Otsinguid saab *Medline*'is teha märksõnade, autori nime või aadressi, artikli pealkirja või selle fragmendi, ajakirja täisnimetuse või lühendi järgi. Kuna andmebaas on rahvusvaheline, on otsikeeleks inglise keel. Otsingu täpsustamiseks, so. saadavate dokumentide arvu piiramiseks on mitu võimalust. Näiteks inimest puudutava kliinilise uurimuse puhul saab täpsustada, kas tegemist on mehe või naisega, ravimite katsetamise tulemuste otsinguid saab kitsendada kontrollsõnaga (*animal*, *human* jne.). Dokumente võib otsida aastakäigu või dokumendi tüübi järgi, vastavalt sellele, kas lugejat huvitab ülevaateartikkel, klassikaline artikkel, kliiniline eksperiment, bibliograafia vms.

Medline on arstikonna hulgas väga populaarne, sest otsisüsteem on lugejasõbralik, artiklite sisukokkuvõtte koostatud heal tasemel, ning kui sisukokkuvõttest ei piisa, võimaldab otsisüsteem koheselt tellida täisteksti andmebaasist *Biomedical Collection*.

Tsiteerimisindeksit *Science Citation Index (SCI)* annab välja USAs asuv Teadusinformatsiooni Instituut

(*Institute of Science Information, ISI*). *SCI* on iga kalendriaasta kohta välja antav andmebaas ning teda on võimalik hankida nii elektroonilisel kujul (CDdel) kui trükiversioonina. *SCI* sisaldab andmeid loodus- ja täppisteaduste, meditsiini, veterinaaria, farmaatsia, maaviljeluse, metsanduse, tehnoloogia ja pedagoogika vallas ilmunud teaduspublikatsioonide kohta. Ühe aasta tsiteerimisindeks sisaldab viimastel aastatel andmeid rohkem kui 600 tuhande publikatsiooni kohta, mis on ilmunud enam kui 3000 ajakirjas.

Tsiteerimisindeks koosneb publikatsioonide bibliograafilistest kirjetest. Igas kirjes on antud publikatsiooni autor(id), pealkiri, ajakirja (väljaande) nimi, ilmumisaasta, number (köide), leheküljed, keel ja tüüp (artikkel, konverentsi teesid, lühiteade jms.). Reeglina tuuakse iga autori kontaktandmed (riik, asutuse või organisatsiooni nimi ja aadress). Lisaks tavaliselt igas bibliograafilises andmebaasis toodud andmetele on tsiteerimisindeksi kirjes ka nende tööde loetelu, millele antud publikatsioonis on viidatud. Iga viite kohta antakse esimese autori nimi, ajakirja (väljaande) nimi, ilmumisaasta ja number (köide), publikatsiooni leheküljed.

Tsiteerimisindeksis saab teha otsinguid nii kirjete kui kirjetes esitatud viidete järgi. Seetõttu on tsiteerimisindeksit kasutades kiiresti võimalik saada üpris täielik ülevaade publikatsioonidest meid huvitavas teadusvaldkonnas. Selleks tuleb tsiteerimisindeksist kõigepealt leida andmed konkreetse antud valdkonna teadustöö kohta. Vastav kirje sisaldab kõigi nende teadustööde loetelu, mida vaadeldavas töös on tsiteeritud, seega andmeid vaadeldava valdkonna varasematest publikatsioonidest. Oleme liikunud ajas tagasi. Samas võime aga tsiteerimisindeksist leida andmed ka kõigi nende teadustööde kohta, mis samuti tsiteerivad antud varasemaid publikatsioone. Oleme liikunud ajas edasi. Sellise, vajaduse korral mitme aasta tsiteerimisindeksites korduva ajas edasi-tagasi liikumisega saame hea ülevaate, mis on meid huvitavas valdkonnas tehtud, kes on tegijad ja kus asuvad arvestatavad keskused.

Eesti teadlaste, sh. Tartu Ülikooli arstiteaduskonna õppejõudude ja teadustöötajate tööde esindatust andmebaasides *Medline* ja *SCI* aastatel 1992-1996 illustreerib tabel. Tabelist nähtub, et mainitud aastate jooksul suurenes nii Eesti teadlaste publikatsioonide arv kui TÜ arstiteadlaste tööde osa selles.

	1992	1993	1994	1995	1996	Kokku
Eesti teadlaste publikatsioone <i>Medline</i> 'is	11	18	12	15	27	83
TÜ arstiteadlaste publikatsioone <i>Medline</i> 'is (arv ja analüüsitavate artiklite %)	3 (27 %)	8 (44 %)	5 (42 %)	9 (60 %)	15 (56 %)	40 (48 %)
Eesti teadlaste publikatsioone <i>SCIs</i>	154	138	176	226	264	958
TÜ arstiteadlaste publikatsioone (arv ja analüüsitavate artiklite %) <i>SCIs</i>	27 (18 %)	24 (17 %)	45 (26 %)	64 (28 %)	77 (29 %)	237 (25 %)

Andmebaasid *Medline* ja *SCI* kattuvad osaliselt. Eesti autorite 83 *Medline*'i publikatsioonist esinevad 50 ka *SCIs*, TÜ meedikute 40 *Medline*'i tööst võib *SCIs*st leida 29. Aastatest 1992-1996 on nendes kahes andmebaasis andmed 991 Eesti teadlaste poolt avaldatud töö kohta. TÜ arstiteaduskonna õppejõudude ja teadustöötajate publikatsioonid on nende hulgas 248. Viimane number ei ole suur, kui arvestada, et TÜ arstiteadlased publitseerisid 1995. ja 1996. aastal vastavalt 678 ja 769 teadustööd.

Kolm edukamat arstiteaduskonna struktuuriüksust on üld- ja molekulaarpataloogia instituut (mõlemas andmebaasis kokku 46 publikatsiooni), farmakoloogia instituut (45 publikatsiooni) ja sisekliinik (32 publikatsiooni). Arstiteaduskonna ühe instituudi ja nelja kliiniku teadustöö *Medline*'is ja *SCIs* ei kajastu. Kolm edukamat arstiteaduskonna õppejõudu esinesid andmebaasides vaadeldud viie aasta jooksul vastavalt 21, 16 ja 12 publikatsiooniga.

Tsiteerimisindekseid kasutatakse ka mitmesugustes stsientomeetrilistes uuringutes, näiteks selleks, et selgitada, kui palju on ühe teadlase töid tsiteeritud. Kuna tsiteerimisindeksis antakse iga viite puhul vaid esimese autori nimi, siis tsiteerimiste koguarvu on võimalik teada saada vaid siis, kui on käepärast teadlase kõigi publikatsioonide loetelu.

Järgnevas on esitatud mõningad andmed TÜ arstiteadlaste tsiteeritavuse kohta (esimese autorina)

aastatel 1992-1996. Laias laastus võib autorid jagada nelja rühma:

1) üks teadlane (farmakoloogia instituudist), keda tsiteeritud aastas keskmiselt 29 korda (kokku 146 korda, Tartu Ülikoolis on ta selle näitajaga 7. kohal);

2) neli teadlast, keda on tsiteeritud keskmiselt 10-12 korda aastas (kõik nad kuuluvad ülikooli 15 kõige enam tsiteeritud õppejõu hulka);

3) neli teadlast, keda on aastas tsiteeritud keskmiselt kolm või enam korda;

4) ülejäänud, keda on tsiteeritud vähem.

Seega valitseb TÜ arstiteaduskonnas olukord, kus on väike rühm autoreid, kelle töödele viidatakse palju (50 % kõigist viidetest langeb neljale autorile, 75 % kõigist viidetest kaheksale autorile), ja suur hulk autoreid, kellele viidatakse vähe (vrd. /1/).

Kolm edukamat arstiteaduskonna struktuuriüksust on farmakoloogia instituut (keskmiselt 47 viidet aastas), üld- ja molekulaarpataloogia instituut (keskmiselt 25 viidet aastas) ja polikliinik (keskmiselt 12 viidet aastas).

Tsiteerimisindeksit kasutatakse ajakirjade impaktfaktori arvutamiseks. Ajakirja impaktfaktoriks (*impact factor*, mõjutegur) nimetatakse arvu, mis näitab mitu korda keskmiselt on viimase kahe aasta jooksul tsiteeritud selle ajakirja ühte artiklit. Tsiteerimisindeksi *SCI* allika ja kirjade impaktfaktorid avaldatakse *ISI* väljaandes *SCI Journal Citation Reports* /2/. Alati lisatakse hoiatus, et impaktfaktorit ei tohi pidada ainukeseks ajakirja tasemekriteeriumiks.

SCI ajakirjadest oli 1995. a. kõrgeim impaktfaktor ajakirjal *Clinical Research* (58,285). Kõige kõrgema impaktfaktoriga ajakirjad, kus aastatel 1992-1996 on ilmunud TÜ arstiteadlaste tööd, olid *Trends in Pharmacological Sciences* (17,556) ja *Lancet* (17,490). Mõlemad ajakirjad oli 1995. aastal *SCI* 25 kõrgeima impaktfaktoriga ajakirja seas (vastavalt 21. ja 22. kohal).

Kui jagada *SCI* meditsiinajakirjad impaktfaktori järgi kolme ajakirjade arvult enam-vähem võrdsesse rühma (kõrge, keskmise ja madala impaktfaktoriga ajakirjad, igas rühmas umbes 600 nimetust), siis kõrgeks võib lugeda impaktfaktorit üle 1,8, madalaks aga impaktfaktorit alla 0,75. TÜ arstiteaduskonna õppejõudude ja teadurite töödest on aastatel 1992-1996 45 % ilmunud kõrge impaktfaktoriga ajakirjades, 40 % keskmise impaktfaktoriga ajakirjades ja vaid 15 % madala impaktfaktoriga ajakirjades. Märkimist väärib ka asjaolu, et Eesti arstiteadlaste publikatsioonide arv rahvusvahelise levikuga väljaannetes on aastatel 1992-1996 suurenenud ligi kolm korda.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. H. Martinson. Eesti NSV Teaduste Akadeemia liikmete teaduslike tööde tsiteeritavusest "Science Citation Index'is". Teaduslugu ja nüüdisaeg. I vabariikliku teaduslookonverentsi materjale. Tallinn, 1979, lk. 97-114.

2. *SCI Journal Citation Reports*. Institute for Scientific Information. Philadelphia. 1995.

HALL KIRJANDUS VAJAB TUTVUSTAMIST

AIKI TIBAR

TTÜ Raamatukogu teadur

Suve hakul, 20. juunil toimus Riias seminar "Halli kirjanduse tõhusus ja kasutamine teaduslikel ja tehnilistel eesmärkidel". Ürituse korraldasid EAGLE (*European Association for Grey Literature Exploitation*) ja Läti Akadeemiline Raamatukogu. Seminarile kutsuti kolme Balti riigi suuremate raamatukogude esindajad. Eestist osales seminaril artikli autor. EAGLE'i tegevdirektor R. H. A. Wessels andis ülevaate halli kirjanduse tähtsusest, EAGLE'i eesmärkidest ja liikmetest ning andmebaasist SIGLE (*System for Information on Grey Literature in Europe*). Läti Akadeemilises Raamatukogus demonstreeriti andmete sisestamist mainitud andmebaasi.

Mis on hall kirjandus?

Hans Jürmani "Raamatukoguhoidja sõnaraamatus" (1996) on halli kirjanduse kohta toodud järgmine seletus: kirjandus, mis on määratud kasutamiseks kindlaks määratud isikute ringile või asutustele ja märgitud sellise kasutusmääranguga; pole raamatukaubanduses saadaval. Andmebaasi SIGLE kasutajajuhises määratletakse halli kirjandust kui materjale, mis ei ole hõlpsasti kättesaadavad tavaliste raamatumuügi kanalite kaudu ja on seetõttu raskesti leitavad ja hangitavad. Need on tehnilised või teadustööde aruanded, doktori-dissertatsioonid, osad konverentsimaterjalid ja taastrükid, mõned ametlikud väljaanded, diskussioonimaterjalid, arengukavad jmt. /1/. Halli kirjandust annavad välja põhiliselt uurimisinstituudid, üli-

koolid, valitsusasutused ja tööstusettevõtted, kes on huvitatud info kiirest ja võimalikult odavast levitamisest. Halli kirjandust levitatakse sageli ainult teatud organisatsioonidele, kuid selles sisalduv informatsioon pakuks huvi palju laiemale kasutajaskonnale. Mõnel juhul ei taheta oma väljaandeid laiemalt levitada andmete konfidentsiaalsuse (kommertsväärtuse) tõttu. /2/

Milles seisneb halli kirjanduse väärtus?

Halli kirjanduse tähtsust rõhutavad järgmised aspektid /1/:

detailne informatsioon – hall kirjandus sisaldab informatsiooni, mis on enamasti palju detailsem ajaleheartiklites või raamatutes avaldatust; **tavapärane mõtlemine** – on levinud väärtus, et mitteformaalsetes dokumentides (hall kirjandus) avaldatud informatsioon ilmub lõpuks ajakirjaartikli või raamatu kujul. Vastupidi, suur hulk halli kirjandust ei ilmu kunagi formaalselt; **relevantne mitme teadustöö jaoks** – kuna teadustöö on oma olemuselt interdistsiplinaarne, siis on teatud informatsioon relevantne paljudes teadusvaldkondades ja mitmeti rakendatav.

EAGLE ja rahvusvaheline koostöö

Lääne-Euroopa riigid tunnetasid juba 20 aastat tagasi vajadust lahendada halli kirjanduse hankimise, tutvustamise ja kättesaadavuse probleeme. 1978. aastal korraldas CEC (*The Commission of the European Communities*) halli kirjanduse alase seminari. Käivitus protsess, mille tulemusena rajati 1980.

aastal SIGLE. Esialgu oli see Euroopa riikides ilmunud halli kirjanduse laenutamise süsteem, millest arenes sidusandmebaas. Kuni 1985. aastani finantseeris ettevõtmist CEC, seejärel moodustati projekti jätkamiseks EAGLE. Praegu ühendab viimane SIGLE koostamises osalevaid rahvuslikke keskusi 16 riigist: Belgiast, Hispaaniast, Hollandist, Iirimaaalt, Luksemburgist, Itaaliast, Lätist, Prantsusmaalt, Portugalist, Saksamaalt, Slovakiast, Taanist, Tšehhist, Ungarist, Venemaalt ja Ühendatud Kuningriigist /1/.

Iga liikmesorganisatsioon maksab assotsiatsioonile liikmemaksu, millele lisandub maks, mis on olenev süsteemi sisestatud kirjade arvust. Samal põhimõttel jagatakse kasum liikmete vahel. Rahvuslikud keskused vastutavad oma maa vastavate dokumentide võimalikult täieliku kogumise eest, sisestades regulaarselt ja õigeaegselt andmed andmebaasi ja tagades kõigi loetletud dokumentide kättesaadavuse andmebaasis näidatud asukohas. Halli kirjanduse võimalikult täielikuks kogumiseks, info edastamiseks ja kättesaadavaks tegemiseks on mõnes riigis mindud koostööteed. Näiteks Hollandi neli teadusorganisatsiooni on moodustanud konsortsiumi, et katta kõik ainevaldkonnad.

13.-14. novembrini 1997 toimus Luxemburgis 3. rahvusvaheline halli kirjanduse alane konverents, kus keskenduti halli kirjanduse uutele kasutusvõimalustele innovatsiooniprotsessi toetamisel. Konverentsi korraldustoimkonda kuulusid CEC, EAGLE, FID, IFLA ja mitmed Euroopa organisatsioonid, samuti Teadusraamatukogude Keskus USAst ning Jaapani Teaduse ja Tehnika Korporatsioon.

Andmebaas SIGLE

SIGLE on ainuke Euroopas toodetud multidistsiplinaarne infoallikas halli kirjanduse kohta, mis sisaldab 33 % kirjeid tehnika alalt, 31 % sotsiaal- ja humanitaarteaduse alalt, 24 % loodusteaduste alalt ning 12 % bioloogia ja meditsiini alalt. Dokumendi tüübilt sisaldab andmebaas 55 % aruandeid, 34 % dissertatsioone ja 11 % muid väljaandeid

(taastrükid, konverentsimaterjalid, statistika, arvutiprogrammid, standardid, bibliograafiad ja tõlked). Tõlkeid andmebaasi enam ei võeta, nende otsimiseks soovitatakse kasutada *World Translations Index*'it. Seisuga detsember 1996 sisaldab SIGLE 437 000 kirjet ning täieneb aastas umbes 46 000 kirje võrra. Andmebaasi täiendatakse iga kuu. Põhiosa andmetest annavad Ühendatud Kuningriik (51 %), Saksamaa (26 %) ja Prantsusmaa (11 %) /1/. SIGLE kirjed sisaldavad bibliograafilisi andmeid, ainekoode ja võtmesõnu. Mittingliskeelse dokumendi puhul on toodud nii originaalpealkiri kui selle tõlge inglise keelde. Sisestatud kirje peab tagama andmebaasi kasutajale dokumendi kättesaamise. Dokumentidest saab tellida koopia, kui aga kopeerimine pole lubatud, saab neid laenata.

Andmebaasi SIGLE antakse välja CD-ROMil (olemas TTÜRis), kuid see on kättesaadav ka kahel *online* hostil: STN *International*'i (ligipääs TÜRil) ja BLAISE-LINEi kaudu.

EAGLE ja Eesti?

Halli kirjanduse tähtsust arvestades püüab EAGLE andmebaasi SIGLE koostamisse kaasata uusi liikmeid. Riias toimunud seminar korraldatigi võimalike koostööpartnerite leidmiseks Balti riikides. (Läti Akadeemiline Raamatukogu on EAGLE'i liige alates 1995. aastast.) Mida arvata Eesti osalemisest andmebaasi SIGLE koostamises? Niisugune koostöö annaks võimaluse tutvustada ka mitteformaalse dokumendina avaldatud teadustööde tulemusi väljaspool meie väikese rügi piire. Hall kirjandus levib oma väikese tiraaži tõttu piiratud ulatuses ja raamatukogud, kus neid säilitatakse, peaksid informeerima nendest väljaannetest kõiki potentsiaalseid kasutajaid. Rahvusvaheline koostöö andmebaasi SIGLE näol annaks selleks hea võimaluse.

KIRJANDUS

1. User guide to the SIGLE database / EAGLE. 1997.
2. Wessels, R. H. A. The importance of international cooperation for grey literature availability // Alexandria. Vol. 5 (1993) no. 3, p. 185-192.

KULTUUR OMA OLEMUSELT ON PIIRIDE KAOTAJA

*Roostevabad tähed, vaga jõuluvalgus
ära neavad maa, mis neetud juba niigi
ots on ära nähtud, näha jääb veel Algus.
Ühest paigast teise tuulehoog viib riigid.*

(V. Luik. Tiivavari. Looming, 1990, nr. 2)

Kõik muutub, muutub kiiremini kui me suudame mõista ja kaasa minna. Ometi tuleb järgmisel ja ülejärgmisel aastal ning uuel aastatuhandelgi elada ja töötada. Ehkki me täpselt ei tea, milline maailm meid ees ootab. Mööduvat aastat ilmestas jõuliselt sõna *euro*, olles täiendiks paljudele eriilmeliste mõistetele. Ühe tegemistele lisab see lühike sõna kindlasti usku ja lootust, teises võib tekitada kahtlusi, kas *rahvuskultuuril* siis enam leidubki kohta siin päikese all. Aga *rahvuskultuuri* saatus peaks meid kõiki huvitama.

Tänane RK külaline kirjanik VIIVI LUIK on elanud viimased aastad Euroopas, jälginud ja tutvunud lähemalt sealse kultuurimaastikuga ja inimestega, kes seda kujundavad.

Temalt loodangi kuulda vastust ehk tõesti ülearu murelikule teemale – kas eurokultuur, kui selline ülepea eksisteerib, ohustab kuigivõrd meie rahvuskultuuri käekäiku pärast Euroopa Liiduga ühinemist. Mulle millegipärast näib, et rahvuskultuur pole enam kogu rahva ühisasi, vaid on kadumas kaasaegse tehnika pealetungi (näiteks Interneti) ning kõikepäästva ja kõikelahendava eurolootuse varju?

Rahvuskultuur on tahes-tahtmata kogu rahva ühisasi, täpselt nagu keel on tahes-tahtmata kogu rahva ühisasi, olgugi, et rääkides ei mõtle keegi keelest ja hingates ei mõtle keegi kopsudest. Kultuur ei saa kuidagi kaduda tehnika varju, sest tehnika on ju samuti osa kultuurist. Inimene muutub, mõtteviis muutub, maailm muutub, ja kindlasti on kõik muutused mingis mõttes valusad. Tõenäoliselt need muutused, mis praegu maailmas toimuvad, hajutavad erinevusi ning piire rahvaste ja nende kultuuride vahel – nii nagu terve käesolev sajand on hajutanud piire erinevate ühiskonnakihtide, rasside ja sugude vahel.

Kui kultuur tardub ja ei väljenda maailma muutumist, siis on see ühtlasi ka hoiatusmärk rahvuse tardumise kohta. Minu meelest Eestil seda muret siiski ei ole, eesti rahvuskultuuri on elavana hoidnud just muutumisvõime. Ikka ja jälle on ilmunud keegi, kes on suutnud väljendada oma aja vaimu.

Ometi valitseb inimeste hulgas nõ. kerge eurohirm, mida eurokuulutajad oma ajast ja arust läinud kõmava tooniga ise soodustavad. Tavalisel inimesel on hõlbus tekkima tunne, et kõik omaloodu pole nii ilus kui Euroopas, pealegi,

ega eesti rahvuskultuur nagunii kedagi mujal ei huvita.

Eestlase häda läbi aegade ongi vist see, et ta peab enda oma kehvemaks ja teise oma paremaks, kuigi tegelikkuses on tihti vastupidi. Tegelikult huvitab iga rahvast tema oma kultuur ja vaevalt et mõni teine rahvas eestlaste kombel nii kangesti üldse pead murrab, kas ta kedagi huvitab või ei. Teiste rahvaste kultuur erutab ainult etnograafe. Suured nimed ja suured teosed liiguvad niikuinii üle kultuuripiiride – muudavad pidevalt piire olematuks, saavad kõigi omaks. Kultuur oma olemuselt on piiride kaotaja.

Ei maksa ühtelugu ringi vahtida, mis teised teevad, vaid oma tegevusele keskenduda. Mis kaduma pole määratud, see ei kao kuhugi. Igatahes üks peaks meile selge olema, et ajalugu peatada ei saa ja et ükskord peavad ometigi piirid ja eraldatus kaduma. Kultuur on seda alati kuulutanud ja selleks lootust andnud.

Ajaloolistel põhjustel peaksime me üsna hästi tundma soome ja saksa kultuuri. Soome on meile juba tükk aega iseenesestmõistetav ja kodune naaber. Saksamaa ent oleme unustanud, võimalik, et ingliskeelse kultuuri pealetungi tõttu. Enamus aga seostab ingliskeelset kultuuri massikultuuriga, mis omakorda kõlab veidi halvustavalt. Üks on keskmisele haritlasele selge: massikultuur tuleb Eestisse Ameerikast, eliitkultuur sünnib lähemal – Euroopas. Kuna me oleme juba euromurest veidi kõnelnud, siis sooviksin Teilt teada, mis jõud küll sunnib meid massikultuuri poole. Arutu massimentaliteet on meid viinud selleni, et oleme loobunud elegantsest kohvitassist tahumatuna kruusi kasuks, valime lihtsama paberist toidumugimise tänavanurgal, kummutame, kallid kingad jalas plekktoosist joodavat. Näited tunduvad esmapilgul vulgaarsetena, kuid nad näitavad mõne nähtuse enneolematut võimu inimese üle.

Võib ju öelda, et mida rohkem massiinimesi, seda rohkem massikultuuri, kuid tõenäoliselt on põhjusi väga erinevaid ja väga palju, miks inimesed käituvad just nii ja mitte teisiti. Massikultuur on ühehetkekultuur. Kuna kiirus on tänapäevainimese lipukiri, siis vajab ta seda, mis on kiire ja mugav ja mille saab kas välja lülitada või prügikasti visata. Massikultuuri iidolid vahetuvad ju tohutu kiirusega. Väljalülitatav loom on tunduvalt mugavam kui pärisloom. Lapsed ütlevad, et ta pole nii räpane ja et temast saab kohe lahti, kui on vaja lahti saada. Võib-olla on kõnealune nähtus üks hädavajalik ring, mille inimkond peab tegema, et uuel tasandil elava ja sügava juurde jõuda. Kindlasti on see paratamatu nagu on ka paratamatu, et oma aja märke kannab endas igaiüks, kes selles ajas elab. Igaüks tahab midagi kaelast ära saada ning midagi prügikasti visata, tahab vaadata seebikat, mis mõtted mujale viiks. Seegi on üks tänapäevainimesele iseloomulik igatsus – nimelt, et ta mõtted läheks mujale.

Eesti on ses mõttes huvitav maa, et ta mahutab nii erinevaid maailmu ja mentaliteete. Siin on neid, kes kuulutavad Ameerikat, kuid sealsamas kõrval kuulutab kohe mõni teine ring inimesi Prantsusmaad või Saksamaad või Soomet. Madal ja kõrge, kitsas ja avar on Eestis tihedamalt kõrvuti kui kusagil mujal ilmas. Siin on teid, mis viivad prügimäele, ja on teid, mis viivad maailmaruumi, ja valik on vaba.

Kes küll aitaks meie uusi valikuid suunata?

Oma mõistus.

Juttu ajas Maire Liivamets

ISAAC NEWTONI PRINCIPIA 1726 – ÜHE RAAMATU LUGU

MARE RAND

TÜRi käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja

1972. aastal sai Tartu Ülikooli Raamatukogu kingituseks Isaac Newtoni teose *Philosophiae naturalis principia mathematica* (3. tr.; London, 1726) soliidse tumepruunis nahkköites eksemplari. Tundes Newtoni fenomeni ei ole raske määratleda teose erakordsust teadusklassikas. Millest haruldasest võime aga jututada lisaks antud eksemplari puhul?

Geniaalne inglise füüsik, astronoom ja matemaatik Isaac Newton (1643-1727) oli oma peateose *Philosophiae naturalis principia mathematica* ("Loodusteaduse matemaatilised printsiibid") esitrüki 300. aastapäevaga seoses elavamalt kõne all 1987. aastal. Teadlase tähtsustamitele lisanduvad aastad ei muuda tema avastusi vanemaks, küll aga raamatuid, millesse need on raiutud. Tark raamat läheb ajaga üha väärtuslikumaks, eriti kui tema kohta koguneb uusi teadmisi. Tartu Ülikooli Raamatukogu ajaloolistes kogudes leidub erinevate väljaannetena pea kogu Newtoni elutöö – matemaatikaõpiku *Arithmetica universalis* (Cambridge, 1707) esitrükk, samuti optikaalase peateose ladinakeelne 2. trükk *Optice* (London, 1718) ja ingliskeelne 3. trükk *Opticks* (London, 1721). Puudub küll peateose *Principia* esitrükk (teine, 1713. a. Cambridge'i väljaanne on olemas Eesti Akadeemilises Raamatukogus), kuid eriliste rariteetidena säilitatakse kahte eksemplari selle kolmandast inglise väljaandest (London, 1726) ja 1759. aasta esimese prantsuskeelse väljaande eksemplar. Need haruldused oleksid iga kogu uhkuseks, ühe väärtust suurendab aga ka raamatu huvitav käekäik.

Newtoni käsikirjapärand Cambridge'i ülikoolis valgustab põhjalikult mehaanikaseaduste, gravitatsiooniteooria ja peateose *Principia* sünnilugu. Juba 1660.-1670ndatel aastatel olid õigel teel mitu gravitatsioonijõudu uurivat teadlast nagu füüsik-eksperimentaator Robert Hooke (1635-1703), noor astronoom Edmund Halley (1656-1742) jt., kuid Newton jõudis esimesena matemaatilise tõestuseni. Halley õhutas Newtonit erakordse avastuse kallal süvendatult töötama ning tulemusi süstemaatiliselt avaldama. Oma prioriteedi kaitseks saatis Newton 1684./85. aasta talvel Kuninglikule Seltsile käsikirjavarandi *Propositiones de motu*, mis oli samm järgneva tippteose avaldamise poole. Sealtpeale jätkus töö probleemide kallal armuandmatult. Tuleb uskuda leksikograaf Johann Heinrich Zedlerit, et Newton oli erakordselt hea tervisega inimene, kes polnud iial haige. Sel innukal tööperioodil unustas ta kõik muu ja töötas kuni 20 tundi ööpäevas. Käsikirja I osa valmis 1686. aastal, II ja III osa järgneval kevadel ning samal 1687. aastal ilmus *Philosophiae naturalis principia mathematica* Londonis trükist. Newton oli sõnastanud selles mehaanika põhiseadused ja gravitatsiooniseaduse, millega suutis lõpule viia oma 16.-17. sajandi eelkäijate poolt sissejuhatatud teadusliku revolutsiooni. Teda võib pidada kõige õnnelikumaks inimeseks, sest maailma süsteemi saab avastada vaid kord (J. I. Lagrange). Värskest trükikojast tulnud eksemplare jagati aukandjatele ja kolleegidele, kuid nii mõnigi professor märkis teosega tutvudes tuluselt, et on vaja seitse aastat õp-

pida, enne kui sellest raamatust midagi taibata. Kompetentsed teadlased tunnustasid küll Newtoni järelduste paikapidavust, kuid läks aega, enne kui see avaldas mõju haritud meeste töekspidamistele. Mõnedel andmetel algas Newtoni teooria õpetamine Cambridge'is alles 1699. a. ja Oxfordis 1704. a., teistel andmetel aga esimesena Oxfordis 1694. a. Ka rootsi teadlastele oli Newton 1690ndatel juba tuttav. Seda põnevamaid andmeid toovad Tartu Ülikooli professorid Ülo Lumiste ja Helmut Piirimäe, kes ülikooli loengukavadele toetudes on tõestanud, et *academia Dorpatensis* võib omada prioriteeti Newtoni õpetuse tutvustamisel – matemaatika-professor Sven Dimberg käsitles Tartus *Principia* põhiosasid õppeaastatel 1693/94, 1694/95 ja 1696/97 kuni 1697/98 septembrini.

Kuigi *Principia* levikusse suhtuti eelarvamusega, müüdi raamat kiiresti läbi. Teist trükki aitas ette valmistada noor Cambridge'i matemaatika-professor Roger Cotes (1682-1716). Ta kontrollis teose rida-realt läbi ja arvutas kõik üle. Tuli ilmsiks eksimusi, mida kõrvaldades tekkis uusi, mida parandas omakorda Newton – vaevarikast koostööst sündis uus kvaliteet. Vaimustatult kirjutas Cotes Newtoni soovil ka 2. trüki eessõna (Cambridge, 1713). R. Cotesi varase surma tõttu oli 3. trüki ettevalmistamisel Newtonile toeks noor matemaatik Henry Pemberton (1694-1771). Seda 1726. a. väljaannet peab J.-Ch. Brunet' rariteetide kataloog kõige esinduslikumaks senistest (selleks ajaks olid trükivalgust näinud ka kaks Amsterdami väljaannet – 1714. ja 1723. aastast) ja hindab kõige kallimaks raamatuks Inglismaal.

Taasavatud Tartu ülikool pidas vajalikuks muretseda oma biblioteeki ka Newtoni põhitööd. Seda näitavad ilmekalt raamatute hankimiseks professorite poolt koostatud soovitusnimestikud. Newtonit käsitlemata polnud mõeldavad füüsika-professor G. F. Parroti ja matemaatika-professor J. W. A. Pfaffi loengud. Õppetöös eelistati kasutada Newtoni teoste uuemaid kommenteeritud või saksakeelseid väljaandeid, seda enam, et varased väljaanded olid muutunud juba rariteetseks raskestikättesaadavaks teadus-

PHILOSOPHIÆ
NATURALIS
PRINCIPIA
MATHematica.

AUCTORE
ISAACO NEWTONO, EQ. AVZ.

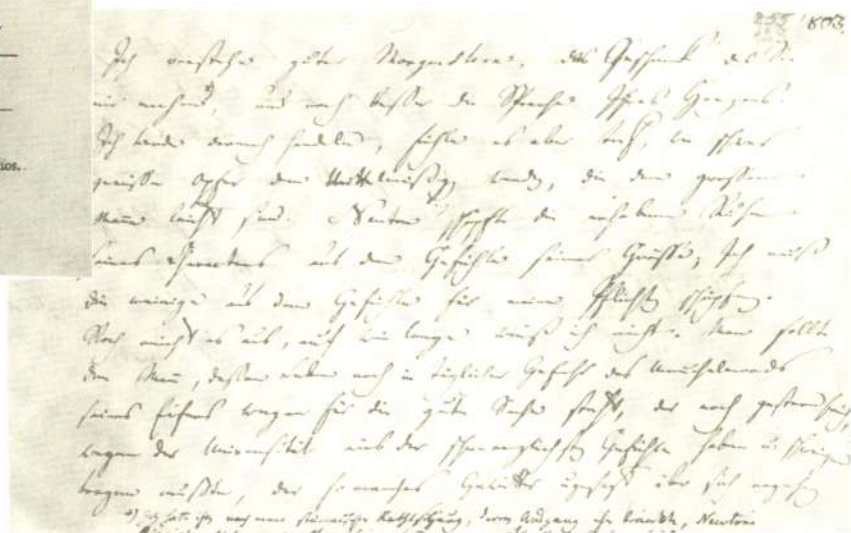
Editio tertia aucta & emendata.

LONDINI:
Apud GUIL. & JOH. INNYS, Regiæ Societatis typographos.
MDCCXXXVI.

mast prof. Friedrich Parrotist, kelle nime epiteediks võinuks olla "mägironija – Ararati vallutaja". Segimine kule võis kaasa aidata tõsiasi, et lähedalasuv Kilti mõis oli kuulunud meresõitjale admiral Adam v. Krusenstemile. Mis oli aga Parrotitel tegemist Kuusna mõisaga Järvamaal? 1872. a.

alguskümnendite silmapaistva ülikoolimehe Karl Morgensterni (1770-1852) kirjavahetusest ning viimase päevikumärkmetest võib lugeda, kuidas 1803. a. aprilli alul saatis Morgenstern Parrotile Isaac Newtoni *Principia*. Morgenstern oli valinud kingituseks parima oma kogust, et sõpra lohutada tema sügavas solvumises ülikooli nõukogus tehtud ülekohtu pärast.

klassikaks. Nii soovitas prof. Parrot muretseda raamatukogule *Principia* Praha 1780. aasta kommenteeritud väljaanne. Esimene võimalus *Principia* hankimiseks avanes 1808. aastal prof. Reuschi oksjonil Königsbergis, kuid oksjonioste vahendatud prof. Pfaff palus raamatukogul sellest teosest oma instituudi kasuks loobuda. Nii omandas ülikooli raamatukogu teose eksemplari (3. inglise väljaanne, 1726) alles prof. J. F. Ahlstedti raamatuoksjonilt Abost 1823. aastal. Prof. Parrot omas siis juba ammu sellest raamatust isiklikku eksemplari, millest hakkabki hargnema 1972. a. Helena Hallimäe kingitusena ülikooli raamatukogusse jõudnud teise eksemplari lugu. Raamat pärines kinkija abikaasa – luuletaja, loodusuurija ja harrastusastronoomina tuntud kooliõpetaja Roopi Hallimäe (1908-1969) raamatukogust ning oli kinkepühenduse järgi saadud 1961. a. omakorda kingituseks vanalt koolisõbralt ja omakandimehelt Järvamaal Voldemar Veersalult. Uhke raamatu olemasolu taluperes selgitab sissekirjutus teose tagumisel köitelehel: 1916. aastal saadud Kuusna mõisast (end. omanik Parrot – meresõitja). Kuid meresõitjana pole endale nime teinud ei kuulsad ülikooli Parrotid – akadeemikust isa Georg Friedrich (1767-1852) ja akadeemikust poeg Friedrich Parrot (1791-1841) – ega nende järeltulijad. Tegemist näib olevat teisenenud legendiga siiski samast Kuusna mõisarahva kuulsast esivane-

ostis selle Friedrich Parroti poeg Moritz v. Parrot (1831-1882) ja rajas Kuusnast oma isa meesliinis pärandatava perekonnamõisa. Pärast M. v. Parroti surma läks mõis venna Otto v. Parroti (1836-?) valdusse ja 1893. aastal tema poja Moritz v. Parrot *jun.* kätte, kes omas seda kuni mõisa võõrandamiseni. Kõik need mõisaomanikud olid riigiteenistuses kaugel Venemaal ja seal elavad ka nende järeltulijad. Et Peterburi oli lahkunud ka 1826. a. akadeemikuks valitud esiisa prof. Georg Friedrich Parrot, olid seni TÜ Raamatukogusse jõudnud vähesed Parrotitele kuulunud raamatud, kirjad, dokumendid ja esemed saadud kingiks järeltulijalt Venemaal. Eelkäsitletud Newtoni *Principia* eksemplar vihjab aga nende võimalikule leidumusele ka Eestimaal. Või hävines 1916. a. tsaari soldatite rüüstamisel mõisas kõik väärtuslik? Peale raamatute?

Raamatuid uurides rõõmustab huvilist iga asjassepuutuva faktikese leidmine. Ülikooli raamatukogu käsikirjakogu abil tõestati raamatu kuulumine rektor prof. Georg Friedrich Parrotile juba 1803. aastal. Tema ja teise möödunud sajandi

Parrot vastas: "Hea Morgenstern, ma saan aru Teie kingitusest ja veel paremini mõistan Teie südame häält. Kavatsen selle järgi toimida, /.../ Newton ammutas oma iseloomu aukartustäratava rahu enda suuruse tunnetamisest; mina pean selle looma oma kohusetundega." Nii jääb selle raamatu loos valgustamata vaid lühike ajavahemik – tema ilmumisest trükipressi alt 1726. aastal kuni jõudmiseni raamatut teadlikult väärtustava omaniku Karl Morgensterni kätte oletatavasti veel sama sajandi lõpul.

KASUTATUD ALLIKAD

1. TÜR KHO: f. 3, Mrg. CCCXLII, kd. IV; f. 3, Mrg. DXCII.
2. TÜR KHO: f. 4, nim. 1, s. 246, s. 276.
3. Lumiste, Ü., Piirimäe, H. Sven Dimberg – Newtoni õpetuse varane propageerija Tartu Ülikoolis 1690. aastail // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. XI. Tartu, 1981. Lk. 26-53.
4. Rand, M. I. Newtoni teoste varaseid väljaandeid Tartu Ülikooli Raamatukogus // Isaac Newton ja kaasaeg. Tartu, 1989. Lk. 45-54.
5. Schilling, E. Baron. Die Rittergüter im Kreise Jerwen seit der Schwedenzeit. München, 1970.
6. Wistinghausen, H. v. Quellen zur Geschichte der Rittergüter Estlands im 18. und 19. Jahrhundert (1772-1889). Dramstadt, 1975.

JOHANNES KÄISI "KOOLI-RAAMATU" ILMUMIST TAGANTJÄRELE HINNATES

KALJU LEHT

Johannes Käis. Kooli-raamat / Koost. Ferdinand Eisen. – Tartu : Ilmamaa, 1996. – 423 lk. – (Eesti mõttelugu. 10).

Nimetatud raamatu ilmumine sarjas "Eesti mõttelugu" oli meeldiv üllatus. Üllatus ses mõttes, et ometi kord arvati ka üks tipp-pedagoog eesti vaimu-inimeste eliiti. Sest meie kõrgkultuuris on haridust ikka millekski allpool olevaks peetud. Muide juba "Noor-Eestist" saadik. Kumatigi – väärtuslik, ka esinduslik raamat on nüüd olemas.

Koostaja valikul on kirjastajad otsustanud ainuõigesti: Ferdinand Eisen on Käisi elu ja pedagoogilise loomingu parim tundja. Tema Käisi-lähedus algas õpingutest Võru Õpetajate Seminaris ja kestis Käisi viimaste dramaatiliste eluaastateni. Raamatu koostamise eeltöödenagi on Eisenil arvestatavat ettepanna: kogumike "Koolile pühendatud elu" (1985) ja "Valik Johannes Käisi töid" (1989) koostamine ja monograafia "Isetegevus ja individuaalne tööviis" (1992) toimetamine. See on tõhus alus ulatuslikumaks kokkuseadeks.

"Kooli-raamat" on sisuväärselt mahukas – üle 400 lk. Käisi tekstidele lisaks veel koostaja kommentaarid, lisad ja nimeregister, mis suurendavad väljaande teaduslikku kaalu.

Käisist jäi järele ligemale pooltuhat publikatsioon – kogumikke, õpikuid, metoodilisi materjale, artikleid. Sellest varamust valides on Eisen toiminud kindlakäeliselt – jätnud kõrvale didaktilis-metoodilised materjalid ning piirdunud artiklitega "kooliuuenduse põhimõtete ja hariduspoliitika küsimuste" kohta. Ja siingi tuli omakorda valik teha. Ometigi on Käisi pedagoogiline looming raamatus kompaktselt ja tasakaaluliselt esindatud.

Tekstid on koondatud nelja sisurubriiki: "Kasvatuse kunst", "Kodumaaline kool", "Koolielu muresid", "Valge maja". Need on mõneti suvalised (tinglikud/kujundilised) piiritle-

sed. Ses mõttes, et tiska mitu artiklit võiks rubriigi ümber asetada, ilma et juhtuks vasturääkivust pealkirja tähendusega. Mõnigi ümberasetus oleks sisuldasa õigustatudki. Näiteks pealkirja alla "Valge maja" paigutatud artiklid "Lapsevale" ja "Koolinoorsoo vaimsest kriisist" sobinuksid hoopis vastavalt rubriikidesse "Kasvatuse kunst" ja "Koolielu muresid". Aga ega need ja mõned teisedki küsitavused suurt häiri, nagunii on pedagoogikas kõik seotud kõigega. Pealegi on sisepealkirjad avaralt sõnastatud, seejuures koolipäraselt ja kõlavalt käisilikult.

"Valge maja" väärrib mõne selgitava sõna. Nii nimetasid Võru seminaristid oma koolihoonet Võrus ja sellel nimetusel oli süvatundeline kooskõla. Küllap seetõttu on Eisen siia valinud ka tumedatoonilisi tekste, sealhulgas Käisi memuaarilise "Noorusaastail".

Nõutanuksin koostajalt arendatumat Käisi biograafiat (väga kokkusuurutud kujul see saatesõnas küll leidub). Nimelt seepärast, et ega õpetajal ei ole käepäraselt Käisist lugeda – kes ta oli, mida tegi. Raamatus "Koolile pühendatud elu" leidub küll Käisi üsna põhjalik biograafia, ent väljaanne on väga vähestele kättesaadav. Muidugi ei saa nõuda, et samade kaante vahel oleksid kõik asjad soovide kohaselt paigas.

Lisana pakutud tekstid – N. Kannu "Kas Võru seminaris valitses sotsialistlik vaim" ja "J. Käisi raamatust "Valitud töid"" – on teravmeelselt valitud. Ses mõttes, et kui EW haridusminister (N. Kann) kuulutas Käisi kommunistiks (1934), siis "Nõukogude Kooli" toimetustartiklis (1946) tehakse temast kodanluse käsilane (loe: rahvavaenlane). Paradoks missugune.

Lühikirjutises ei ole kuigivõrd võimalik iseloomustada "Kooli-raama-

tusse" võetud tekstide pedagoogilis-hariduslikku sisu. Seepärast pean õigeks arutada mõnes punktis selle üle, milles Johannes Käis võiks kasutoovalt juhendada meie praegust hariduselu ja pedagoogilise mõtte arengut – ja milles ta seda paraku pole olnud.

1. Saatesõnas kirjutab F. Eisen: "Johannes Käis käsitleb kooli kui elavat organismi, mis sotsiaalse organismi lahutamatu osa ja areneb koos ühiskonna arenguga. Kooli areng peab tema veendumust mööda toimuma mitte revolutsioonilisel, vaid evolutsioonilisel teel." See on tõepoolest Käisi *credo*. Võiks lisada kaks siiaakuuluvat käisilikku märksõna – "ühtluskool" (ja võitlus selle nimel) ning "järjekestvus" (mille sünonüümiks Käisil "kooliuuendus"). Nende põhitõdede kaitsel, mis kantud haridus-demokraatlikust vaimust, seisib Käis visalt ja vankumatult (vt eriti "Koolielu muresid").

Praeguse vabariigi hariduspoliitika (kui sellest saab üldse rääkida) ei püsi käisilikul joonel. Ja mitte üksnes hariduskorralduse saamatuse tõttu. Ühiskond on nii ekstremaalset kihistunud, et see surub peale ka haridusele. Nii juhtubki, et räägitakse elitaarsest haridusest kui turumajanduslikust paratamatusest; nii juhtubki, et rohkesti Eestimaa lapsi jääb hariduse saamises hädaseisu. Selle tõsioluga poleks Käis ealeski leppinud. Ergo: me peaksime Käisi toel pöörduma eesti haridus-demokraatlike põhimõtete taaselustamise juurde.

2. J. Käis oli rahvusvahelise (võrdleva) pedagoogika hoolikas jälgija ning hea tundja (nagu dokumenteerib ka F. Eiseni koostatud allikaloetelu), kuid ei võtnud ilma pikemata omaks (jälgenduseks) ühtki pedagoogilist voolu. Ka koduloo ja töökooli põhimõtteid kohaldab ta oma didaktilis-metoodilistes käsitlustes vastavalt Eesti koolioludele. Ta on mitmel puhul otseselt hoiatanud võõreskujude kergekäelise jäljendamise eest, sest tema põhimõtteks oli lähtumine hariduse rahvuskultuurilisest aluspõhjast.

Meie 90ndate aastate hariduspraktika on otse ummisjalu tõtanud "mujalt maailmast" valmis lahendusi otsima. Sellest on meie uuemas hariduskorralduses johtunud omajagu ekstsiviivusi. Nimetan siin vaid üht. 90ndate aastate alguses läks suurde hoogu nn. steinerkoolide kampaania. Räägiti koguni alternatiivharidusest – nagu saaks haridusel üldse mingit alternatiivi olla (see võiks olla vaid harimatus). R. Steineri pedagoogiline kontseptsioon oli Käisile tuttav, kuid ta pidas seda marginaalseks ja Eesti koolioludele sobimatuks.

Ometi on Käisilt üle võetud ja taaskandatud kaks 20.-30ndate aastate kooliuuenduslikku kogemust: kodulugu kui õppeaine ja üldõpetus kui didaktiline printsip. Hea seegi. Jah, Käisi kui eesti pedagoogika klassikute tuntakse-teatakse siiski ka nüüdisajal. 1990. a. loodi Põlvas isegi Johannes Käisi Selts, mis tegutseb tänini, ehkki tagasihoidliku aktiivsusega.

3. EW ajal süüdistasid paljud juhtivad haridustegelased eriti Käisi, aga ka kõiki õpetajate seminare, pahempooluses ja koguni kommunismimeelsuses (vt. lisana esitatud N. Kannu tekst). See oli pigem ultraparempoolsete poliitikute (J. Lattik, J. Hünerson, N. Kann) surveaktsioon kui tõsioluline haridusotsustus. Käis on oma kasvatusideaali sõnastanud selgelt ja lakooniliselt: "Iseseisva Eesti haridusideaali /.../ moodustab vaba, oma rahva kultuurielus teovõimne ning teotahteline demokraatlik riigikodanik-isikus."

Praegune hariduspoliitika ja seejärel tegelik hariduskorraldus kipub kosmopolitiseeruma, aina kaugenema rahvuskultuurilisest aluspõhjast. Rahvuslikust (isamaalisest) kasvatuses otseselt peijatakse rääkida, mistõttu ei saa jalgu alla ka noorkotkaste-kodutütarde organisatsioonid. Vähemalt üleriiklikkus mõõtkavas.

4. Käisi tekste taaslugesed imestad ikka ja jälle tema oskuse üle väljenduda lihtsalt ja mõtteselgelt. Ka keeruliste pedagoogilis-filosoofiliste probleemide vahendamisel. Seepärast saidki tema raamatud ja artiklid õpetajale otsemaid omaseks. See on populaarteaduslik esituskunst. Paratamatult võtad võrdluseks nüüdsed hariduslik-pedagoogilised tekstid, alates riiklikust õppekavast. Need kubisevad võõrsõnadest, tõlkelaenudest, keerulistest, puhuti epateerivatest lausekonstruktsioonidest. Sestap ei tulegi imestada, et õpetajaskond järjest võõrandub küll pedagoogikateadusest, küll haridusametkondade produtseeritud juhendavatest tekstidest. Sellest on johtunud üsna paradoksaalseid mõõdamisviisi näiteks Haridusministeeriumi ja õpetajaskonna vahel.

Need mõned võrdlevad vaatlused osutavad kurvale tõsiolule, et nüüdne hariduspüramiidi tipmine osa ei tunne (järelkult ei saa ka austada) eesti pedagoogika väärtusi nii, kuidas oleks tarvis.

J. Käisi "Kooli-raamatu" ilmumine on rõõmustav esijoonest seetõttu, et tema tööde levik õpetajaskonnas on küllalt piiratud. Minu teada on teost jagatud koolidele soodushinnaga ja mingis koguses koguni tasuta.

Raamatukogu Eesti Vabariigi kultuurikontekstis 1918-1940. – Tallinn, 1997. – 152 lk. – (Eesti Rahvusraamatukogu toimetised; 6)

Hea meel on pärast paariaastast vahet käes hoida uut Eesti Rahvusraamatukogu toimetiste annet. Aastatel 1964-1988 ilmus 16 köidet ja annet "Nõukogude Eesti raamatukogundust", aastatel 1989-1997 kuus annet "Eesti Rahvusraamatukogu toimetisi." Kas me pole siis nüüd võimelised uurimistöös, et toimetiste vihikud ilmuksid tihedamini kui kaks numbrit kolme aasta kohta? Uurimisväli on ju avardunud. Kümme aastat tagasi poleks niisuguse pealkirjaga kogumik ilmunudki.

Sõna kontekst tähenduse leiame teaterraamatust. Ent mis on kultuurikontekst? On see kultuuriga seotud tegevused – naabruti ja selle sees olemine? Nõnda võib öelda, et koolipoiss õpib koolikontekstis, raamatukoguhoidja töötab raamatukogukontekstis, trollibussitais seisvaid ja istuvaid inimesi trollikontekstis! Miks mitte lihtsalt – kultuuris, kultuurielus, Eesti Vabariigis 1918-1940?

Kogumikus on viis artiklit. Pealkirja "Arhiivid ja diplomaatia" all on **Eero Medijainen** kirjutanud hea ja asjaliku ülevaate, kus käsitletakse lühidalt ka tolle aja Välisministeeriumi ja saatkondade raamatukogusid.

Karin Lippuse artikkel **Oskar Kallasest** toob hästi esile viimase tähtsuse Eesti raamatukogude täiendamisel. See algas 1887 Eesti Üliõpilaste Seltsi raamatukogus. 1936 likvideeris Kallas suure osa oma raamatukogust ja sealpeale leiab tema nimekirjutusega raamatuid Tallinna Keskraamatukogust, Eesti Rahvusraamatukogust ja Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogust. Tema tollase toetuseta oleksid need raamatukogud praegu mõnevõrra vaesemad. Aastakümneid kõneldi temast vähe, nagu vaikiti muustki Eesti ajaloos. "Oskar Kallas ja Eesti raamatukogud" – niisugune võiks olla ulatusliku monograafia pealkiri, mida ta kahtlemata väärrib. Ja üks osa selle jaoks ilmus juba toimetistes. Lisana katkendeid tema Londoni päeva- raamatust 1922-1923.

Karin Lippus ja **Rein Ruutsoo** on avaldanud **ülevaate eesti filosoofia-kirjanduse kohta 1918-1940**. See on filosoofia probleemidesse süvenemisega kirjutatud lugu. Artiklis on mitu tabelit, mis näitavad raamatute jagunemist sisu järgi ja aastati. Artiklit lugedes on kogu aeg soov, et oleks käepärast ka vaadeldav 99 raamatust koosnev nimestik. Tollal liigitamisel kasutatud tabelid (Helene Mugasto. Kümne-

liigitus. 1933) panid liiki 2 kokku usu-, mõtte- ja kasvatusteaduse, so. UDK järgi 1, 2, 37, mida on ülevaateid uurides raske kasutada, nagu näha lk-lt 65.

Piret Lotman vaatleb pealkirja all "Teaduslike raamatukogude arengujooni Eesti Vabariigis 1918-1940" peamiselt praeguse Tartu Ülikooli Raamatukogu, Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu ja Eesti Rahvusraamatukogu kogude täiendamist ja vastastikust koostööd. Edaspidi tuleks uurida ka teisi tööloike, pealegi oli toona teisigi teaduslikke raamatukogusid. Kuidas nimetada siis Tallinna Keskraamatukogu koos oma Arhiivraamatukoguga?

René Tendermann käsitleb tolle aja **kooliraamatukogusid ja Haridusministeeriumi tööd nende hüvanguks**. Ei teagi, et kooliraamatukogusid oleks varem nii ülevaatlikult uuritud. Artiklis on hulk tabeleid raamatukogude ja nende koostise kohta. Kiiduväärne on, et tekstis nimetatud isikuid on joone all lühidalt iseloomustatud, kuigi mõni on jäänud ka lugeja mõistatada. Arvan, et lk. 129 nimetatud O. Orav on Villem Orav (1883-1952), ajalooõpetaja.

Veel redaktsioonilisi pisimärke. Raamatukogude nimed on aegade jooksul muutunud. Aga lk. 84 ja 85 on juttu Tallinna Keskraamatukogust ja seda Tallinna Linnaraamatukogu sildi all. Viimast nime kasutati kuni 1924, aga mitte 30ndail aastati. Viites 27 lk. 100 puudub aastanumber – 1937. Ka ei ole selge viide 16 lk. 98.

Mis on väikekirjandus? Kas pisitrükised? (lk. 108.) Eesti ortograafia kohaselt (Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 1997. Lk. 69-70) kirjutatakse ajakirjade, ajalehtede jm. perioodikaväljaannete nimetused läbivalt suure algustähedega. Kuid tuleb kirjutada Eesti Rahvusraamatukogu toimetised, Tartu Ülikooli toimetised, Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat jne. Hoopiski lubamatu on "Ääsi Tules" (lk. 79), kuigi seda ilmus kaks annet või "Eesti Entsüklopeedia", nagu see on René Tendermanni artiklis. Isak (mitte J.) Collijn on rootsi raamatukogunduses suur nimi, kuid ametinimi ei käi suure algustähedega (lk. 109). Suure algustähedega liialdamine on kahjuks praegu levinud. Kas seda poleks saanud antud väljaandes vältida?

Kokkuvõtuks: raamatut on huvitav ja hea lugeda. Piret Lotmanit tuleb kiita ja tänada koostamise eest. Mitu kivi on eesti raamatukogunduse ajaloo hoone ehitamisel pandud kohale.

Hans Jürman

CD-ROM AUTONOOMSES JA VÕRGUKASUTUSES

JÜRI JÄRS
TTÜR

Bibliograafia- ja referaatandmebaaside kõrval pakutakse CD-ROMil üha rohkem täistekst- ja faktiandmebaase, tarkvara- ja pildikogumikke, mitmesuguseid õppeprogramme, arendavaid mängu jm. Viimastel aastatel on lisandunud eriti palju multimeediatooteid, milles on ühitatud erinevad digitaalsed meediavormid (tekst, tabelid, diagrammid, joonised, kujutava kunsti teosed, fotokvaliteediga pildid, inimhääled, muusika, heliefektid, kahe- ja kolmemõõtmelised animatsioonid, video- ja kinofilmid). Et saavutada optimaalne tulemus, st. parim kvaliteedi ja hinna suhe, tuleb raamatukogudel küsida erinevaid hinnapakumisi ja demoversioone, need läbi töötada ning pidada tarnijatega läbirääkimisi. Mitmeid sisuldu kattuvaid andmebaase (või nende temaatilisi väljavõtteid) annavad eri firmad välja erineva kasutajaliidese ja otsisüsteemiga ning tõsise ettevalmistuse korral saab ettenähtud komplekteerimissummat kasutada hoopiski tõhusamalt. Lisaks tuleb arvestada olemasoleva riistvara tehnilisi parameetreid. Näiteks multimeedia kasutamiseks peab arvuti olema vastavalt komplekteeritud ja seadistatud. Uued rakendused on ka märgatavalt suurema mälumahuga. Võrdluseks: lehekülge teksti võtab umbes 3 kb mälu, liikumatu värvipilt umbes 3 Mb, videopildi näitamine umbes 30 Mb sekundis.

Kui raamatukogul on vaid mõned kompaktplaadid, mida ei kasutata eriti intensiivselt, pole ka probleeme – lugejad eelregistreeritakse ja kompaktplaate kasutatakse ajagraafiku alusel. Olukord muutub keeru-

lisemaks, kui CD-ROMe on palju ja ajagraafik kipub lõhki minema. Lisaks lugejale tahab CD-ROMe kasutada ka raamatukoguhoidja, sest andmebaasides leidub teavet päringutele vastamiseks, sisetöök ja enesetäiendamiseks. Traditsioonilisel ja ühtlasi odavaimal lahendusel, mis põhineb autonoomsel personaalarvutil, millesse on monteeritud kompaktplaadiluger, on rida puudusi:

- mitu tarbijat ei saa andmebaasi üheaegselt kasutada;

- mitmel plaadil paikneva andmebaasi kasutamine on tülikas sagedaste plaadivahetuste tõttu, millega võib kaasneda plaatide kriimustamine;

- teatud infovajadused on pakilised ja järjekorda registreerimine pole vastuvõetav lahendus;

- valvibliograaf ei saa päringule vastamist seniks edasi lükata, kuni ükskord avaneb võimalus otsingu tegemiseks.

Mitme autonoomse töökoha loomine (eraldi lugejale ja raamatukoguhoidjale) aitab olukorda veidi leevendada, kuid kompaktplaate ei saa laiali jagada, sest paljusid neist vajavad nii lugeja kui töötaja ning nende hankimine mitmes eksemplaris on ilmselt liiga suur luksus. Mitmel plaadil paiknevate andmebaaside kasutamist hõlbustab automaatsete plaadivahetajate paigaldamine. Väike ja odav 4 plaadi vahetaja mahub arvuti 5-tollise seadme sahtlisse nagu üheplaadilugergi, kuid see seade ei võimalda kahjuks kõiki plaadil paiknevaid andmebaase normaalseks kasutuseks installleerida. Tõsisemaltvõetavad

plaadivahetajad (näiteks firma Pioneer DRM-seeria 6 või 18 plaati mahutavad automaadid) on küll hästi konfigureeritavad, kuid eeldavad, et arvuti on varustatud SCSI kontrolleriaga. SCSI võimaldab arvutiga ühendada maksimaalselt seitse plaadivahetajat, mis tähendaks kokku 42 või 126 plaati. Omaette küsimus on, kas nii tasub teha, sest iga mehaaniline plaadivahetus võtab 2-3 sekundit aega ning pealegi pole seda tüüpi seadmed eriti töökindlad. Ka kalli, sadu CD-ROMe mahutava plaadivahetaja muretsemine pole otstarbekas investeering, kui kogu pakutatavat andmehulka saab kasutada vaid üks inimene korraga.

Järelikult on ainsaks mõistlikuks lahenduseks CD-ROMide võrgukasutus. Juhul, kui paljudes kohtvõrgu tööjaamades on kompaktplaadilugerid juba olemas, on odavaim lahendus hajutatud võrdõigusvõrgu loomine (*peer-to-peer networking*). Kasutamise seisukohast on see kindlasti kõige kehvem variant, sest kui keegi oma arvuti välja lülitab või lugerist plaadi välja võtab, ei saa ka teised seda kasutada. Lugejateeninduseks selline lahendus põhimõtteliselt ei sobi.

Laskumata tehnilistesse üksikasjadesse võib kompaktplaatide võrgukasutuses eristada kahte lahendust, mis mõlemad põhinevad spetsiaalsel tarkvaral. Esimesel juhul tehakse CD-ROMidest nn. kujutisfailid *Novell NetWare* või *Windows NT* serveri kõvakettale, kust neile on ligipääs kõigil vastavate õigustega isikutel. Eraldi serverit pole vaja osta, kuid tuleb arvestada, et üks CD-ROM võib sisaldada kuni 650 Mb andmeid. Kuid leidub selliseidki CD-ROMe, kus andmeid on ainult 200 kuni 300 Mb. Lähtudes spekulatiivsest keskmisest (ka andmete tihendamise võimalused on erinevad) saame, et paarikümne plaadi jaoks läheb vaja kõvaketast mälumahuga 9 Gb. Teisel juhul paigaldatakse CD-ROMide võrgustamiseks spetsiaalne server. Kompaktplaadid võivad asuda sahtlitega tornides (iga plaadi jaoks oma luger), suurtes mitme lugeriga plaadivahetajates ja/või olla installleeritud kujutisfailidena spetsiaal-

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS ON MÕNUS MÕTELDA

sele suure mahuga ketasmäluseadmele. Enamasti luuakse kohtvõrk, kuid leidub ka sellist tarkvara, mille abil saab CD-ROMidele luua ligipääsu laivõrgu (TCP/IP) kaudu. CD-ROMide võrgukasutustarkvara osas on maailmaturul läbi löönud kümnekond firmat, kes pakuvad üksteisele tugevat konkurentsi. Arvestatavaid tarkvaratooteid on umbes paarikümne ringis.

Võrgukasutuse puhul saab CD-ROMidel hangitud andmebaase kasutada ka tööjaamadest, milles puudub kompaktplaadiluger. Andmebaasi saab üheaegselt kasutada mitu tarbijat ja üks tarbija võib kasutada samaaegselt mitut CD-ROMi. Kaasaegses tiptarkvaras tagatakse otsingukiirus serveri vahemälu oskusliku ärakasutamisega. Kui andmebaase loetakse serveri kõvakettalt, siis võrreldes laseroptilise lugeriga väheneb pöördusaeg 10 kuni 20 korda.

Kõige hea juures on ka üks puudus – korralikud CD-ROM võrgulahendused maksavad palju. Maksimaalne tuleb nii tehnilise lahenduse kui täiendavate kasutajalitsentside eest. Raamatukogule on kõige lihtsam osta tervikpakett, mis sisaldab riist- ja tarkvara koos seadistamise ja koolitusega. Nende hinnad algavad poolest miljonist kroonist. Veelgi hullem on lugu andmebaaside mitmekasutajalitsentsidega. Mõnel juhul on kasulik osta ühe kolmekasutajalitsentsi asemel kolm ühekasutajalitsentsi. Kas üldse tasub CD-ROMe kohapeal võrgustada, kui paljud andmebaasid on kättesaadavad *online*'is laivõrguteenusena? Mõned asjaolud räägivad siiski CD-ROMide kohtvõrgus kasutamise poolt:

- välistab laivõrgu ülekoormatusest tulenevad häired;
- paljud multimeedia rakendused ei ole laivõrgus kasutatavad;
- kõike, mida pakutakse CD-ROMidel, ei hakata iialgi pakkuma laivõrguteenusena.

Kas-küsimusele saab vastata ainult raamatukogu ise. Otsustamiseks tuleb analüüsida nii vajadusi, tehnilisi võimalusi kui erinevate variantide maksumust.

Juhtus nii, et mul õnnestus paljude aastate järel ka kord Tartu Ülikooli Raamatukogu külastada. Nimelt toimus seal 24.-25. septembrini XVII teaduskonverents teemal "Meie kogud. Eilsest tulevikku". Esimese päeva hommikupoolik kujunes nauditavaks, sest TÜRI raamatuurijate teaduspotentsiaal on tõepoolest kõrge. Kõik ettekanded väärivad lisaks ülesloetlemisele kuulajapoolset aplausi. Mitmega võib lugeja tutvuda ka RK veergudel. Niisiis: "Keskaegsed pärgamentkäsikirjad" (mag. Marju Lepajõe), "15.-16. saj. Lääne-Euroopa raamatu kõite kujundusest" (Kadri Tammur), "Millal trükiti Eestimaal esimene raamat?" (Ene-Lille Jaanson), "Heinrich Stahli kakskeelsed vaimulikud käsiraamatud" (Elna Hansson). Ka pärast lõunat näitasid tartlased korrektselt uurimusele omast põhjalikkust, ehkki asjatundjad oleksid võinud näiteks mag. Ruth Michelsoniga väidelda. Loetlen needki: "Muusikaharuldusi käsikirjas ja trükkis" (Mare Rand, Ene-Lille Jaanson), "Estica/Baltica kontseptsioonist" (mag. Ruth Michelson), "Tartu Ülikooli humanitaarraamatukogu" (Sirje Madisson), "Keskkond ja raamatute säilivus raamatukogus" (Kersti Jalas, mag. Kurmo Konsa).

Teadmiste hankimise kõrval huvitas mind TÜRI vaimne õhkkond. Kas see erineb Tallinna suurtest. Julgen arvata, et TÜRis on kõik raamatukogu, kui hea lugeja mu veidi irriteerivat mõtet ikka õigesti mõistab. Raamatukoguhoidjad sobisid oma raamatukoguliku olekuga hästi oma kohtadele (olgugi, et ma neid vaid eemalt jälgisin), raamatukogu lõhnas raamatute ja iseloomulik tolmu järele ja põgusal viivul tundus, et Morgensterni vaim liigub endiselt nõukogude ajal ehitatud hoone lae all. (NB! Minu asi pole ju majanduslikule seisukorrale viidata.) Lugeja oli rahulik ja luges, ja kui ta parajasti ei lugenud, siis mõles noore inimese kasulikku mõtetid.

Teisel konverentsipäeval oli ilm ilusam ja kuivem, ent ettekanded analüüsisügavusel ja metodoloogialt teistsugused kui avapäeval. Hommikupoolikul oli saalis rahvast küll rohkem, aga kahjuks ei juhtunud seal istuma julget, kes oleks polemiseerinud näiteks Peeter Oleskiga teemal "Rahvusraamatukogu printsiip Tartus". Tõsi, Laine Peep esitas mõned asised küsimused, aga diskussiooni ei järgnenud. Vist on ülepea lootusetu oodata raamatukoguhoidjatelt omavahelist elavat vestlust, igatahes kõik RK püüdlused seda arendada on jooksnud liiva. Järgnesid komplekteerimistööd puudu-

tavad "Komplekteerimine – uued suunad" (Ülo Treikelder), "Tänane päev Rahvusraamatukogu rahvusbibliograafia keskus" (Silvi Metsar), mis põhimõtteliselt tutvustasid autorite igapäevast tegevust. Edasisest neljast ettekandest tekitas minus püsivamat huvi Ljudmila Dubjeva oma, mida saaks soovi korral isegi artikliks vormida. Olen veendunud, et kataloogid räägivad huvitavaid asju, ainult peab oskama kuulata! Need neli on: "Eesti trükise esindatus Tartu Ülikooli Raamatukogus" (Kaarin Viirsalu), "Kogude arvestuse keerdkäigud" (Tiiu Sade), "Kataloogisüsteemi arengujooni Tartu Ülikooli Raamatukogus" (Ljudmila Dubjeva), "Elektronkataloogilgi on oma ajalugu. INGRID-ist INNOPAC-ini" (Sirje Nilbe). Päeva lõpul kõneldi arutist edasi – müstilisest ja jumalikust abimehest meie elus ja töös: "Eurodokumentatsioonist" (mag. Ülle Must), "Arvuti tulek raamatukogusse" (Toomas Liivamägi), "Raamat – infokandja ja museaal" (mag. Kurmo Konsa).

Pärast konverentsi murdsin pead küsimuse üle, milline on meie teadusetteastete jõudlus tulevikus. Raamatuloolaste koolkond tundub olevat Eestis (st. Tartus) ju kenasti välja kujunenud, seda ka Eesti Akadeemilise Raamatukogu baltika osakonnas, ehkki sealt esinejaid ei olnud. Häid sõnu on öeldud 23. aprillil toimunud säilitusprobleemide seminari kohta TÜRis ja ka 16. aprillil sealsamas peetud seminar "Digitaalne raamatukogu" loeti kordaläinuks. TPÜ näib olevat keskendunud arvutihariduse ja turundusteadmiste jagamisele, mis on iseenesest ka väärt asi. Ent ikkagi tundub, et kõigil suurtel teadusraamatukogudel pole oma teadussuunda, samuti pole selgust, kas eksisteerib raamatukogundusteadus kui niisugune üldse. RRis tegeldakse paljuga, aga teaduse koordineerimisel ei tunnetata järjekindlust. Igikorratud Goethele toetudes – hütiaks kõigile – rohkem teaduslikku sära! Seda viimast – teaduslikku sära, annavad muidugi inimesed. Ent inimesed vananevad, seda tuleb ju tunnistada. Võibolla peaksid suured raamatukogud mõtisklema, kas ja kui palju raamatukogudes tuleb jõudu jagada teadustööle. Ka kõige kallim ja kaunim arvuti ei loo ise mitte ühtegi tööd, võimekad inimesed maksavad rohkem. Kes seda peab hindama? Ehk ei ole väga paljud mu tänaste tähelepanekutega nõus, aga arvamusi paljude hulgast see pelgalt on.

Maire Liivamets

TEADLANE KUI LUGEJA

Lugejateenindust käsitleva konverentsi pärast raamatukogutöö tulemuslikkuse uuringut on pidanud viimase paari aasta jooksul nii TÜR kui RR. Samal metoodikal (*Academic Library Performance Measurement*) põhines ka EARi lugejauuring, mille tulemusi võeti kokku 4. novembril EARi perioodikasaalis peetud konverentsil "50 aastat lugejateenindust Eesti Akadeemilises Raamatukogus".

Pärast EARi direktori Maive Triipani avasõnu kõneles Anne Veinberg teemal "Eesti Akadeemilise Raamatukogu lugeja läbi viie aastakümne". Iga muutus kogude koostises, raamatukogu asukohas ja teeninduskorralduses on kasvatanud või kahandanud tema lugejaskonda. 1992. aastast on EAR universaalne üldkasutatav teadusraamatukogu, teaduslik keskraamatukogu loodusteaduste valdkonnas, ja rahvusraamatukogu. See on piiritletud prioriteetseid komplekteerimisvaldkondi, tagab sündeksemplari saabumise raamatukokku, ja on laiendanud tema lugejaskonda. Läbi aegade on EARi lugejateks olnud TA teadurid, ka erialaspetsialistid ja tänaseks ikka arvukamalt üliõpilased. Lugejarahulolu on uuritud korduvalt, 60ndatest aastatest alates. Kai Lugus tõi kuulajateni enda ja Anne Veinbergi "Lugeja rahulolu raamatukoguga viimase ankeetküsitluse põhjal". Ta loetles nii kiita saanud teenindusvaldkonnad ja selgunud valupunktid – olme, kataloogisaali valgustus, tehnikanappus – kui selgitas näiteks raamatukogudevahelisest komplekteerimisest koordineerimisest tulenenud arusaamatusi – kõike sügavuti ei komplekteerita, selleks pole rahagi, lugejal on sellest aga raske aru saada. Tööloiguti käsitlesid viimase uuringu tulemusi Helle Klementi, kes esitas analüüsi "Raamatukogu komplekteerimispõhimõtted ja lugejate ootused", ja Silva Paluvits väga detailses ettekandes "Kataloogid ja konsultanditöö lugejate hinnangutes", kus käsitles ka eesti raamatukogunduse liigitusprobleeme – praegused kataloogid on nõukogude pärand, UDK süsteemi saab rakendada aga ainult pärast selle eestikeelse tõlke valmimist UDK Konsortiumi loal ja järelvalvel. Militsa Starovoitova tegi ülevaate "Teatmeosakond läbi aegade", Aita Jõulu esitas koos Tiitu Reimoga kirjutatud "Kes loeb vanu raamatuid? Lugejateenindusest baltikaosakonnas". Sirje Lauring analüüsis ettekandes "Eesti Akadeemilise Raamatukogu näitused muutumas ajas" EARi näitusetegevust läbi aegade, nentides, et raamatukogul oli nõukogude

ajal ideoloogiliselt kandvaim roll. Ta valgustas ka ruumidest lähtuvaid ekspositsiooniprobleeme. Kõigist loetletud fakti- ja hinnangutihedatest ettekannetest saab ülevaatlukuma pildi, kui tutvuda konverentsi teesidega Interneti aadressil: <http://www.tatr.ee/konverents97.html>

Konverentsipäeva teine pool oli külaliste päralt. RRI teadustöö koordinaator mag. Aili Norberg, kes on olnud otseselt seotud TÜRi ja RRI lugejateeninduse uuringutega, tegi võrdleva analüüsi mainitud raamatukogude ja EARi info-teenindusest "Infoteenindus Eesti teadusraamatukogudes: rahulolu või rahulolematuse allikas". Üldistades leidis ta, et EAR on parim teadlaste teenindaja Eestis, kuna tal on suhteliselt rikkalik kogu, vaiksed lugemissaalid, hea teatmekogu, profiilne lugejaskond ning oma rolli tundev kompetentne teenindajaskond. Teistel raamatukogudel on ses suhtes veel arenguruumi.

Kolm järgmist ettekannet käsitlesid arenguga kaasnevaid muutusi. TTÜ professor Leo Vöhandu ütles enese olevat aktiivne raamatukogu lugeja. Oma ettekandes "Tulevikutarbija vaade raamatukogule" lähtus ta teesist, et raamat on teadmiste demokratiseerimise allikas. Tänapäev on raamatukoguhoidja kutse senine sisu kaotanud oma aktuaalsuse ja nagu kunagi kadusid mungad-raamatukirjutajad, tuleb nüüd "nunnaklooster laiali peksta". Vaja on omandada uued tehnoloogiad. (Muretsetud tarkvara ja süsteemide tundmaõppimiseks peaks prof. Vöhandu sõnul kuluma optimaalselt 3 tundi.) Lugejana soovis prof. Vöhandu, et konsultant kasutaks teemapäringule vastamiseks senisest rohkem Interneti teenuseid, soovitudes otsingut Stockholm Kuningliku Raamatukogu või Briti Raamatukogu väga hea tesaurusega kataloogis. Eestis kasutatavad UDK-l põhinevad kataloogid ei arvesta tema sõnutsti, hoolimata märksõnastikust, rahvusvahelisi suundumusi, kus humanitaarne ja tehniline evolutsioon koos. Lõpuks puudutas prof. Vöhandu teadusajakirjade kadumise probleemi ning avaldas arvamust, et "las lennata" – trükitud teadusajakirjad on kallid ning tavalisele CD-le mahub 4000 poognat teksti. Ta lõpetas revolutsioonilise ennustusega, et kümne aasta pärast on taskusse mahtuval kettal kogu raamatukogu.

Küberneetika Instituudi akadeemik Hillar Aben rääkis "Teadusraamatukogu muutuvast rollist küberneetilises maailmas" – raamatukogust kui oma ajastu mälu peeglist. Kaasajal, kus infor-

matsiooni on palju, on raske ära tunda vajalikke teadmisi. Traditsiooniline, humanitaarne kultuur, on muutumas mosaikseks, mida tunnetatakse nõ. tükkide kaupa. Teadus on teadmiste kultuur ja püütakse avaldada kontrollitud infot. Eelretsenseerimise süsteem peaks tagama avaldatu tõesuse. Siiski on trükitud raamat kindlamaid vahendeid, mille kaudu kontrollida näit. Internetist saadud teavet.

Arvutiajastu saabumisega kaasnevaid muutusi analüüsis ka TPÜ professor Mare Lott ettekandes "Kiri ja tekst infoühiskonnas", küsides, millistel kirjalliku kommunikatsiooni vormidel on tulevikku. Tavaliselt surevad kirjastusteed koos tsivilisatsiooniga. Tuues näiteid ajaloost, kõneles prof. Lott kirjatraditsioonide sunniviisilistest katkestustest, mis on toonud kaasa ka kultuurikatkestuse, kuna kiri peegeldab mõtteviisi ja tagab info stabiilsuse. Ta rääkis uue meedia, arvutimängude ja *showbusiness*'i mõjust kirjale. Kiri esineb tavaliselt tekstina, mis asub materjalil. Raamat praegusel kujul ei ole prof. Loti arvates igikestev. Ta refereeris prof. Wilsonit, kes arvab, et elektrooniline kirjastamine võtab maad peamiselt äri, statistika, osaliselt teaduse ja teatmekirjanduse vallas. Samas ei ole prof. Loti arvates teaduslikult korrektne küsimus raamatu püsimisest või kadumisest, kuna raamat ei ole paber kandjal koodeks, vaid miski, mis edastab teksti. Mis vormis teksti meile pakutakse, ei olegi nii tähtis.

Eesti Kunstiakadeemia dotsent Mart Kalm tegi ettekande "Eesti Akadeemilise Raamatukogu hoone arhitektuuriajaloolasest lugeja pilgu läbi", milles kõneles Rävälä pst. 10 asuva maja arhitektuursest saamisloost. TA hoone, millega raamatukogu asub ühe katuse all, rajati stalinismiperioodil, mida dots. Kalm nimetas arhitektuuriliseks õitsengupeerioidiks Eestis, võrreldes ka nõukogude ja EW arhitektuuripoliitikat. TA hoone projekteeris arhitekt Uno Tõlpus. Tema modernismitaotlust väljendab eriti raamatukogu fassaad. Arhitektuuriajaloolane kiitis raamatukogu viimast remonti, mida valmistati ette koos Locomono (Moodsa Arhitektuuri Säilitamise Keskuse) Eesti keskusega. Lisatud viilkatus on piisavalt madal, et mitte rikkuda kompleksi tervikut. Ka lugejana eelistab dots. Kalm EARi, kuigi tunnistab, et arhitektuurikirjandust on RRis rohkem. EARis valitseva nii heas kui halvas mõttes "nõukoguliku tunde" põhjendused ajasid naerma ka teenindajatest kuulajaid.

Niivõrd sundimatus õhkkonnas lõppenud konverentsi pidas direktor Maive Triipan õnnestunuks. Väga tervikliku pil-di EARi lugejateenindusest, kogudest, pidevlugete tähestest ja homsetest soovidest sai ka siinkirjutaja.

Tiina Vilberg

TARTU ÜLIKOOLIS RAAMATUKOGUNDUSHARIDUSE OMANDANUTE SEMINAR-KOKKUTULEK

toimus 25.-26. septembrini Tartu Ülikooli Raamatukogus ja sai teoks arvukate sponsorite, nii raamatukogude kui teiste institutsioonide toetusel.

Kokkutulnuid tervitasid TÜRI direktor Peeter Olesk, kes mineviku ja oleviku vahel paralleelse tömmates tõi välja ka olulisema 70 aastast, mil raamatukogundust on õpetatud, ja Tartu Linna Keskraamatukogu direktor Tiit Jänese. Ülikooliaega meenutasid Kaja Noodla, Anne Valmas ja Ivi Tingre. Maare Kümnik andis ülevaate lõpetanute elust ja tegevusest. Kokku on kartoteegis andmed 236 lõpetanu kohta, välja saadeti 175 küsitluslehte, vastas 122 lõpetanut, neist 110 naist ja 12 meest. Välja oli pandud näitus vilistlaste nii õpingu ajal kui hiljem kirjutatud töödest, nende kohta ilmunu, fotod arhiivist jmt. Kokkutuleku teisel päeval rääkis Laine Peep talle omasel sugestiivsel moel raamatust, raamatukogust ja rahast ehk teisisõnu oma antikvaarsete raamatute müüjiga tegelevast ärist.

Kokkutuleku üks organisaatoreid Maare Kümnik võttis kahel päeval räägitu kokku nii:

1. Raamatukogundusharidust peaks olema võimalik omandada ka Tartu

Ülikoolis. Prorektor Teet Seene on ideesse mõistvalt suhtunud, kuid vajatakse teadusliku kraadiga õpetajaid.

2. Tundub, et suurem osa raamatukogudest ei ole huvitatud pensionile läinud inimese edasisest käekäigust. Oleks vaja seada sisse vastavad kartoteegid, kust saaks pensionäride kohta usaldusväärseid andmeid ning mille alusel pidada pensionäre meeles.

3. Peaks hakkama koguma, hoidma ja avaldama mälestusi.

4. Avaldatakse eraldi väljaanne toimunud kokkutuleku kohta. Raha on selleks eraldanud TÜ rektor.

5. Taolist kokkutulekut peaks korraldama regulaarselt.

Ivi Tingre ettepanekul moodustati kaheksaliikmeline algatusrühm, kes koostaks kokkutulnute nimel pöördumise TÜ rektorile ja valmistaks trükiks ette muud materjalid. Sinna valiti üksmeelselt Ivi Tingre, Anne Valmas, Kaja Noodla, Milvi Tedremaa, Aili Miks, Ella Kaur, Helje Riives ja Maare Kümnik. Pöördumises otsustati esitada soov, et Tartu Ülikoolis hakataks raamatukogundust õpetama lisaerialana – õpetajaiks võiksid olla praktikud, et antav haridus ei eemalduks liialt igapäevatööst.

Palusin mõnel kokkutulekul osalenul meenutada raamatukogunduse õppimise ning raamatukogus töötamise aegu.

Laine PÄRLOJA (RRI komplekteerija, praegu pensionär): Kui 1945. aastal raamatukogundust õppima läksin, olin juba Riikliku Raamatukogu kataloogimisosakonnas tööl. Diplomitöö tegin raamatukogude liigitussüsteemist ja mind edutati komplekteerimisosakonna juhatajaks. Töö meeldis mulle – huvitav oli näha ja sirvida raamatuid, tundma õppida lugejanõudlust.

Tunnen kaasa neile, kes praegu peavad raamatukogusse raamatuid komplekteerima, sest valik on suur ja ka teadmatust on suur, kirjastusi ja väljaandjaid on palju.

Kui mina töötasin, tuli sundeksemplar, juurde telliti kirjastusplaanide järgi. Pearõhk oli eesti raamatu komplekteerimisel. Rahast ei tehtud probleemi, raamatukogul raha jätkus.

Oma elu tipphetkeks pean ekspeditsiooni, kust tööme tervikuna kaasa mitme põlve vältel teadlikult ja sihikindlalt kogutud raamatukogu.

Eela PAJUPUU (RRI ja Raamatupalati bibliograaf, praegu pensionär): Tänapäeva raamatukoguga ei ole ma rohkem kursis kui tavaline lugeja. Küll on hea, et sain raamatukogust ära enne arvutite tulekut – need hirmutavad mind. Minu töötamise ajal käis kõik oma peaga.

Raamatukogundust sattusin õppima juhuslikult – seda tudeeris mu sõbranna. Kui oma üliõpilaspõlve meenutada, siis õppejõududest meeldisid mulle väga Hilda Pulk-Tallmeister, kes oli natuke terava keelega, kuid humoorikas, taibukas ja tragi naine, ning Kaja Noodla, kes on äärmiselt korrektne ja täpne. Tallinnast käis loenguid pidamas Helene Johani. Ta tuli loengusse täpselt ettevalmistatud tekstiga, kuid alati jõudis loengu lõpuks välja teda sel hetkel huvitanud probleemini, mis võis olla kaugel loengu teemast.

Helene Johani tõi mind mu esimeselt töökohalt Tallinna Keskraamatukogust kiiresti Riiklikku Raamatukokku ning saatis kohe rajoonidesse raamatukoguhoidjate harimiseks loenguid pidama. Esineda tuli kõikvõimalikel teemadel, näiteks jõulude puhul pidasin ka ateistlikke loenguid. Loengute ettevalmistamine oli suur töö, alati katsusin aga ka kuulajaid-praktikuid oma tööst rääkima panna. Hiljem, kui töötasin Raamatupalatis ja koostas raamatukroonikaid, sattusin neist päris vaimustusse, leidsin, et need on suurepärased teatmeteosed ning oma esinemistes püüdsin seda vaimustust ka teistesse süstida.

Osalesin Kultuuriministeeriumi korraldatud inspekteerimisreisidel ning püüdsin edasi anda oma bibliograafiteadmisi. Mäletan üht kontrollbrigadi sõitu Harju rajooni, mil käisime ühe päevaga läbi 24 külaraamatukogu. Pole ju võimalik nõuda, et igas külaraamatukogus oleksid samad kartoteegid, mis keskustes, kuid ometi andsin nõu teha võimalikult palju abikartoteeke, sest arvan, et raamatukoguhoidja peab oskama vastata võimalikult kõigile küsimustele – siis ta autoriteet tõuseb ning raamatukogus hakkab rohkem rahvast käima.

Tänasele kokkusaamisele tulemist kaalusin kaua. Kuid mul on hea meel, et tulin. Selline asi kulub ära eriti neile, kes on juba pensionil ja tegelikult raamatukogutööst kõrval.

Vello LÄÄN (Tartu Raadio): Raamatukogunduslik haridus on minu praegusele ametile Tartu Raadios väga kasuks tulnud, mitte just otse raamatukogundus, aga meeletult on abiks bibliograafilised oskused, oskus vajalikke materjale leida. Olen ka tõlkinud ja koostanud 20 raamatut, mida ma ilma selle hariduseta ei oleks

suutnud. Olen käinud mitme kontinendi raamatukogudes mulle vajalikku kirjandust otsimas ja lugemas. On hea, kui oskad otsida ja tead, kelle poole pöörduda. See on meeletu ajavõit ja enda säästmine.

Kui meenutada õppejõude, siis nad ei andnud ainult erialateadmisi, vaid ka teadmisi kultuuriloost. Nad oskasid raamatuga ümber käia.

Praegune kokkutulek on tore, kuid mehi võiks siin rohkem olla, st. raamatukogudes võiks mehi rohkem töötada. Situatsioonis on süüdi vene sõjavägi, sest poisid võeti sõjaväkke ja ülikool oli puhas naiste vägi. Ka on meie kursuse viiest poisist kolm juba manalamehed.

Milvi TEDREMAA (Eesti Meditsiiniraamatukogu direktor): Meile luges filosoofiaõppejõud. Luges esimese tunni, vaheajal keeras Vello /Lään/ ta konspektilehed tagasi algusesse. Filosoof alustas pärast vahetundi loengu lugemist taas algusest. Meie naermise peale teatas: lapsed, naerda pole midagi, lähme tööga edasi. Tuli teine vahetund ja Vello keeras jälle lehed tagasi algusesse. Õppejõud alustas uuesti loengut algusest!

Vello kirjutas Ungari sündmuste ajal ajaloo loenguks tahvlile: "Elagu Ungari!" Otsiti kaua süüdlast, kuid ei leitud. Karistuseks seisis terve kursus tunni püsti.

Keelatud mõtteid avaldasime ka kursuse laualehes "Vaimust vaevatud", mille väljaandjaks Alo Ritsing ja Endel Pöder. Lehes ilmunu kohta kutsuti kursuse poisse mitu korda KGBsse aru andma.

Tartu Ülikoolis raamatukogunduse eriala lõpetanute kokkutulek oli vajalik, mõnus ja südamlik ettevõtmine, kuid ometi jäi see veidi kodukootuks, eraldi-seisvaks ja praegusesse raamatukogunduse arengusse vähepuutuvaks iirituseks. Ehk oleksid raamatukoguhoidjate ühtsustunde ja järjepidevuse tugevdamise huvides selle seminariosas võinud kasvõi kuulajaina osaleda ka hiljem, Tallinnas, eriala omandanud?

Ene Riet

IATULI 18. AASTAKONVERENTS

Rahvusvahelise Tehnikaülikoolide Raamatukogude Assotsiatsiooni (IATUL) 18. aastakonverents teemal "Tähelepanu keskmes teaduslik kommunikatsioon" (*Scholarly Communication in Focus*) toimus 30. juunist 4. juulini Trondheimis Norra Teaduse ja Tehnika Ülikoolis. Konverentsi tööst võttis osa 72 delegaati 20 riigist. Balti riike, kelle osavõttu spondeeris NORDINFO, esindas igat üks delegaati - Eestit Gerda Koidla (ITÜR), Lätit Aija Janbicka (Riia Tehnikaülikooli Raamatukogu) ja Leedut Gene Duobiniene (Kaunase Tehnikaülikooli Raamatukogu).

Konverentsi ettekanded hõlmasid järgmisi teemasid:

- teadusliku kommunikatsiooni mudelite muutumine
- elektrooniline kirjastamine
- raamatukogude muutuv roll: juhtimine ja planeerimine
- infoteenused arvutivõrkudes
- kasutaja kaugkoolitus.

Käsitledes raamatukogu muutuvat rolli muutavas ühiskonnas tõdeti, et ühiskond ja ülikoolid vajavad kiiremat ja tõhusamat juurdepääsu raamatukoguteenustele. Lisaks sellele peavad raamatukogud tagama oma teenuste kõrge kvaliteedi. Kas digitaliseerimine on lahendus?

Elektroonilist kirjastamist käsitlevates ettekannetes vahendati elektronajakirjade väljaandmise kogemusi ning püstitati sellega kaasnevaid probleeme. Ettekannetele järgnenud diskussioonilt jäid kõlama mõtted, et raamatukogu roll on eelkõige elektroonilise ajakirja kasutamise õpetamine teadlasele, mitte kirjastamine, ning et enamus raamatukogusid jätkab nn. hübriidraamatukoguna – hangib vastavalt kasutajate soovidele nii elektroonilisi kui trükiväljandeid.

Võrguteenuseid puudutavad ettekanded tutvustasid põhiliselt eri riikide ülikoolides ja raamatukogudes kasutatavaid infosüsteeme.

Väga tähtsaks peeti kasutajakoolitust nii teadusinformatsiooni hindamisel kui süstemaatilisel infootsingul. Näiteks Helsingi Tehnika-

PEDAGOOGIKARAAMATUKOGUDE SEMINAR JYVÄSKYLÄS

ülikooli võrgust on kättesaadavad kõik materjalid, mis puudutavad lugejakoolitust, ning ülikool pakub ka kaugkoolituse võimalust. Ettekannetes räägiti ka raamatukogude suurenevast rollist kaugkoolituse arendamisel ja vastavate programmide väljatöötamisel. Hea näide on Rootsi Chalmersi Tehnikaülikooli Raamatukogu loodud Interneti kaudu kättesaadav infootsingu programm *INTO INFO (EDUCATE)* raamatukogu lõppkasutajale.

1998. aastal osaleb TTÜR koos Läti ja Leedu kolleegidega Euroopa Liidu raamatukoguprogrammi "Telemaatika raamatukogudes" raames uues projektis *DEDICATE – Distance Education Information Courses with Access, Through Networks*. Projekt sisaldab infootsingu kaugkoolituskursust nii raamatukogutöötajatele kui teadlastele ja üliõpilastele.

Konverentsi ajal toimus projektis osalevate raamatukogude esimene töökoosolek.

Konverentsil sõlmiti rida kasulikke kontakte kolleegidega üle maailma ja saadi ideid, mida rakendada oma raamatukogus.

Enamiku ettekannete täistekste leiab IATULi koduleheküljelt aadressil: <http://educate.lib.chalmers.se/IATUL/>

Gerda Koidla
TTÜRi asedirektor

16.-19. oktoobrini 1997 toimus Jyväskylä Ülikooli Raamatukogus **Põhja- ja Baltimaade pedagoogikaraamatukogude ühisseminar**, mis esmakordselt oli mõeldud nimetatud raamatukogude **direktoritele** ja nende raamatukogude **omanike esindajatele**, seega ülikoolide rektoritele. See on raamatukogude ajaloos vist üldse erakordne sündmus, et rahvusvaheliselt kutsutakse kokku raamatukogude omanikud ja püütakse neid informeerida raamatukogu eesmärkidest ja ülesannetest, tänapäevast ja tulevikust, materiaalsetest vajadustest ja rahvusvahelisest koostööst.

Ettevalmistus ürituseks oli pikk. 1995. a. lõpus toimus Stockholmis seminar Põhja- ja Baltimaade pedagoogikaraamatukogude direktoritele, mida finantseeriti Põhjamaade Ministrite Nõukogu NORDINFO programmi raames. Tookord jäi paljude probleemide arutelul kõlama mõte, et meie teeksime küll, aga ülikool ei saa meist aru ja ei anna vajalikul määral raha, ruume ja vahendeid. Siis tuligi Skandinaavia kolleegidel mõte kutsuda järgmisele seminarile raamatukogude direktorid koos ülikooli rektoritega, et näidata neile esikujulikult funktsioneerivaid Euroopa raamatukogusid ja arutada päevakajalisi probleeme. Plaanid olid uhked – alustada Soomest, kusujuures pidada seminar maha laevasõidul Stockholmi ja lõpetada üritus Kopenhaagenis ning külastada mitut raamatukogu kõigis kolmes riigis. Kahjuks ei lõpe raha otsa ainult meil, vaid ka sponsoritel ning üritus kujunes neljapäevaseks seminariks Jyväskyläs. Jyväskylä Ülikool on Soome juhtivaid kasvatusteadustealaseid kõrgkooli ja selle raamatukogu igati tänapäevane, nagu teavad Eesti kolleegid, kes on seal käinud.

Seminaril osalesid Tallinna Pedagoogikaülikooli rektor Mait Arvisto ja raamatukogu direktor, s. o. allakirjutanu, Liepaja Pedagoogilise Kõrgkooli rektor Karlis Dobelis ja raamatukogu direktor Jogita Sauka, Vilniuse Pedagoogikaülikooli rektor A. Pakerys ja raamatukogu direktor Emilija Banionyte, Kopenhaageni Rahvusliku

Kasvatusteaduste Raamatukogu direktor Leif Lorring, Stockholmi Rahvusliku Psühholoogia ja Kasvatusteaduste Raamatukogu direktor Eva Trotzig koos kahe kolleegiga, Reikjaviki Rahvusraamatukogu direktor Kristin Indridadottir, Jyväskylä Polütehnikumi raamatukogu direktor Eva Ijas, Jyväskylä Ülikooli rektor Aino Sallinen ja raamatukogu direktor Kai Ekholm, rida Jyväskylä raamatukogu töötajaid ning loomulikult ürituse initsiaator, Jyväskylä Ülikooli Raamatukogu väsimatu emeriitdirektor Oili Kokkonen.

Lisaks põhjalikule raamatukoguekskursioonile, mil iga Baltimaade raamatukogudirektor püüdis juhtida oma rektori tähelepanu just talle vajalikule, peeti kahe päeva jooksul rida sisukaid ettekandeid.

Kai Ekholm kõneles muutustest kõrghariduse omandamises ja uurimistöös ning raamatukogu osast selles, Emilija Banionyte andis ülevaate Baltimaade raamatukogude, eeskätt Vilniuse ja Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogude olukorrast, Eva Trozig kaugkoolituse probleemidest, Leif Lorring pedagoogikaraamatukogude osast õpetajakoolituses. Teisel seminaripäeval esinesid Jyväskylä Ülikooli Raamatukogu töötajad. Oili Kokkonen kõneles rahvusvahelistest projektidest raamatukogutöös. Mirja Laitinen virtuaalraamatukogust, Ulla-Maija Frilander elektrooniliste õpikute projektist ja elektroonilistest ajakirjadest, Vesa Niinikangas digitaalsest raamatutrükkimisest ning Toini Alhainen autoriõigusest. Korraldati ekskursioone ülikooli osakondadesse ja erialaraamatukogudesse.

Kas ja kuivõrd üritus ennast õigustas, selgub mõne aja pärast. Rektorite suhtumine raamatukogudesse paranes kindlasti. Vahetult pärast seminari olid nad valmis raamatukogudele mitmeid lubadusi andma. Meie jaoks on kõige tähtsam, et ülemused tunnetaksid, et ilma raamatukogusse (mitte ainult raamatutesse) investeerimata tänapäeva ülikool eksisteerida ei saa ja et kaoks suhtumine, nagu vajaks raamatukogu raha ja vahendeid iseendale.

Kersti Kikkas

RAAMATUKOGUPÄEVAD VILJANDIMAAL

Tänavuste raamatukogupäevade juhtnõte "Raamatukogu kui elu-aegse õppimise koht" võimaldas raamatukogudel läheneda teemale omal viisil, arvestades olemasolevat kirjandust, infovajadust ja kohalikke võimalusi.

Seekord kujunes Viljandist raamatukogupäevade keskpunkt. Linnaraamatukogu korraldas mitu suuremat üritust linnas ja koordineeris raamatukogupäevade läbiviimist maakonnas.

Viljandi avatüritus oli Mulgimaalt pärit kirjanike Salme Ekbaumi ja Minni Nurme mälestuspäev 21. oktoobril. See algas kirjandusliku matkaga nende sünnikohta ja jätkus mälestusõhtuga "Ugala" väikeses saalis. M. Nurme ja S. Ekbaumi loomingut ühendavatest motiividest rääkis kirjanik Ülo Alo Võsar. Luulekavaga esinesid Viljandi Maagümnaasiumi õpilased ja Kultuurikolledži tudengid. Võis vaadata raamatu- ja fotonäitust. 14. oktoobril kuulutati C. R. Jakobsoni nim. Gümnaasiumis Minni Nurme ja Aadu Hindi poja Päärm Hindi osavõtul välja õpilaste omaloomingupäev. Mälestuspäeva kavatsetakse korraldada igal sügisel, mille osaks jääb ka koolinoorte loomingu konkurs.

Kultuurikolledži raamatukogunduse kateedris kohtusid 21. oktoobril Tartumaa kooliraamatukogude töötajad, et arutleda oma koha üle ühiskonnas. Vestlust juhtis kateedrijuhataja dotsent Mati Muru. Püüti leida vastust küsimusele, kas kooliraamatukogud täidavad koolide ootusi. Põhilised mured, millega iga päev kokku puututakse, on väike komplekteerimissumma, madal automatiseerimise tase ning paljudes koolides eriharidusega raamatukogutöötajate puudumine. Teemat jätkati 31. oktoobril Linnaraamatukogus Viljandimaa kooliraamatukogudega. Kooliraamatukogud vajaksid oma probleemidele enam tähelepanu ja toetust.

28. oktoobril esines Kultuurikolledži raamatukogunduse kateedris ameerika õppejõud Sherry Little

loenguga "Raamatukogundusharidus ja raamatukogud USAs". S. Little töötab Texase Naisteülikooli juures asuvas raamatukogu- ja infoteaduste koolis. Lektoriga oli kaasas Tallinnas asuva Ameerika Infokeskuse juhataja Vaiko Sepper, kes tõlkis loengu eesti keelde ja selgitas, kuidas esitada fondidele taotlusi välismaal õppimiseks. Esinejatele esitati rohkesti küsimusi ja avaldati soovi külastada edaspidi Ameerika Infokeskust.

Päevakodus "Inkeri" pidas 30. oktoobril Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna professor Aira Lepik loengu "Sotsiaaltöö raamatukogus". Loengule järgnes õpikoda, kus vahetati mõtteid teemal, kuidas muuta raamatukoguteenused erivajadustega lugejale kättesaadavaks.

Linnaraamatukogu lastekirjanduse osakond tutvustas Maagümnaasiumi õpilastele teatme- ja uudiskirjandust. Kirjandusülevaated koostasid ja esitasid Kultuurikolledži tudengitest praktikandid. Õpetajate hinnangud õpilaste esinemisele olid väga kiitvad.

24.-30. oktoobrini oli lastekirjanduse osakonnas 50.-60ndate aastate soomekeelsete aabitsate ja lugemike näitus "Kodused lood". Näituse valmistas ette Soome Noorsookirjanduse Instituut.

Pea kõigis maakonna raamatukogudes toimus ettelugemispäev. Loeti muinasjutte, hiljem joonistati loetu põhjal. Mitmes raamatukogus tehti ülevaateid A. Lindgreni elust ja loomingust. Õpilastele korraldati raamatukogutunde, avatud olid raamatunäitused – Uusnas näitus "Viljandimaa pärit kirjanikud", Abjas "Õpime keeli" ja "Euroopa Liit", kus jagati raamatukogus koostatud kirjandusnimestikke. Uusnas toimus pensionäride kaminähtu "Kas tead oma raamatukogust kõike?", Pärsti raamatukogu tähistas pidulikult oma 75. aastapäeva. Vastsemõisa raamatukogus tegeldakse intensiivselt Interneti ühenduse loomisega. Ilmselt juba

lähemas tulevikus toimub sellekohane maakondlik teabepäev.

Raamatukogupäevad kujunesid küllalt sisukaiks ning osavõtjaid jagus kõigile üritustele. Üritusi aitasid reklaamida ajaleht "Sakala" ja kohalik raadio "Mulgi Kuku". Koos "Sakala" kultuuritoimetaja Aime Jõgiga koostasime artiklite ja intervjuude ilmumise ajakava. Linnaraamatukogu töötajad ja Kultuurikolledži üliõpilased kirjutasid artikleid raamatukogu tegevusest ja raamatukogupäevade ettevõtmistest. Oli meeldiv, et meie lugejad avaldasid ajalehes omi mõtteid raamatukogu praegusest seisukorrast ning uute ruumide vajalikkusest.

Ka seekordsed raamatukogupäevad pakkusid meile mõtteainet, tegemisrõõmu ja loomulikult uusi teadmisi. Korraldajad võiksid mõelda raamatukogutöötajailegi – neile võiksid need päevad pingsa töö kõrval pakkuda ka pidulikke momente. Oleks tore, kui mõni vabariiklik suurüritus toimuks päevade keskmes olevas maakonnas või linnas. Raamatukogupäevade traditsioon on kestnud peaaegu kaksikümmend aastat. Võibolla oleks paras aeg mõelda sellele, kuidas jätkata. Raamatukogupäevad just oktoobrikuus tundub küll igati sobiv. Kõige rohkem küsimusi on vast tekitanud ühtse juhtnõtte vajalikkus. Kas raamatukogud ei võiks ise endale sobiva leida?

Maire Killar
Viljandi Linnaraamatukogu
teenindusosakonna juhataja

ERÜ KÕNEKOOSOLEK

ERÜ kõnekoosolekul 20. oktoobril esines MARJU LAURISTIN teemal "Raamatukogu ja ühiskond".

ERÜ andis M. Lauristinile juba varem terve rea juhendavaid küsimusi: mida ühiskond ootab raamatukogudelt, kuidas saab raamatukogu toetada riigi arengut, misugused on riigi kohustused raamatukogu ees, kas raamatukogu peab tegema valikuid ja eelistusi info edastamisel erinevatele erialadele, raamatukogu kui haridusasutus, kui eluaegse õppimise koht, raamatukogu osa muutavas maailmas, mõttemaailma muutumine seoses muutustega ühiskonnas.

M. Lauristin arvas meediauurijana, et raamatukogu on üks vanemaid meedieid, kirjutava ja trükkiva ajastu keskne meedium. Kogu ajaloo võib jagada ajaks enne ja pärast kirjasõna kasutuselevõttu, praeguse aja omakorda ajaks enne elektroonilisi meedieid ja ajaks pärast seda, niisiis – suuline ühiskond, kirjutav ja trükkiv ühiskond ning elektrooniline ühiskond.

Infoplahvatuse esimene tunnus oli raamatukogu loomine. Plahvatuslikult kasvas inimeste poolt kasutatava informatsiooni hulk, suurenes kaugus, kuhu informatsioon sai levida ja ajavahemik, milles informatsioon püsis muutumatul kujul. Praegu muutub taas meedia infrastruktuur, kultuuri kese nihkub trükkisõna juurest elektroonilistele kandjatele. Kui raamatu ehk trükitud tekstiga suutis inimene eraldada oma füüsilisest kehast tema poolt loodud tekstid,

siis tänapäeval eraldab ta ka teksti loomise enda. Ühegi uue kultuurivormi tekkimisega ei ole kadunud varasemad. Uues võrgustikumaaailmas ei kao ka raamat ja raamatukultuur, küll aga muutub tema roll, ta väärtustub veelgi enam, vabaneb tarbefunktsioonidest. Järjest olulisemaks muutub raamat kui ese, raamatu kujunduses hakatakse üha rohkem rõhutama seda mitteverbaalset osa, mida saab silitada ja katsuda. Raamat kinnitab püsimist, eneseks jäämist, igasuguseks arenguks vajalikku kordumist, võimet anda teksti muutumatult edasi käest kätte inimeselt inimesele läbi aja ja ruumi.

Elektroonilises meedias võivad kõik luua ühte teksti nii, et kaob autorsus. Elektroonilised andmebaasid ja raamatukogud on kaks erinevat meedieid. Ühiskond ootab, et raamatukogu ei klammerduks väga traditsioonilisse vormi, et ta kultuuri muuseumiks muutumata suudaks jääda iseendaks ja säilitades raamatukesksuse, oleks avatud kõigile uutele infokandjavormidele.

Raamatukogu lugejana arvas M. Lauristin, et eesti raamatukogundus on veel üsna kaugel võrgumaailma kõigi võimaluste kasutamisest. Raamatukogu tippkasutajad soovivad, et Eesti raamatukogude kogud oleksid võimalikult täielikud, usaldusväärsed ja kiirelt kasutatavad, et raamatukogudevaheline infosüsteem oleks globaalne ja vajaliku info saaks kätte Eestist lahkumata. Raamatukogude komplekteerimisel peaks rohkem käima maailmas ringi ja valima kirjandust. Iga raamatukogu ei saa seda endale lubada ja selleks tuleks luua näiteks kontsern.

Teiseks peab eelistama õppijaid. Absurdne on olukord, kus eksamite ajal suured raamatukogud on kollektiivpuhkuseks suletud. Et konkureerida uute meediumitega, peab raamatukogu muutuma avatuks sõna otseses mõttes ja kasutama ka raamatukogumiljöö võimalusi. Kui raamatukogu tahab, et tal oleks lugejaid, tuleb suur töö teha endal. Hea on, et Rahvusraamatukogus omandavad lapsed raamatukogu kasutamise kultuuri. Tähtis

on, et raamatukogu muutub kultuurimeedieid laias mõttes – kultuurikeskuseks.

Suurt tähelepanu peab pöörama veel neile Eesti lugejatele, kelle kultuurilised vajadused on küllalt kõrged, kuid kelle staatus on mitmesuguste asjaolude tõttu järsult langenud (näit. pensionärid), nii et nad on tõepoolest kultuurinäljas. Raamatukogu on nende jaoks praegu ainus viis säilitada oma isiksust.

Mida väiksem keskus, seda elutähtsam on raamatukogu. Eriti tähtis on see Eesti neis paikades, mis on muust maailmast ära lõigatud mitutpidi – bussiliiklus on vähenenud, ei saa käia enam teatris ja kultuurimajas, pole enam raha, et koju tellida ajalehti ja ajakirju ning osta raamatuid. Rahvaraamatukogu kannab nüüd kogu kultuuriraskust, mida enne toetasid ka kõik teised võimalused. Riik peaks toetama nii tippude teenindamist teadusraamatukogus, et riik oleks konkurentsivõimeline, kui rahvaraamatukogu, et see areneks ja oleks kultuuris konkurentsivõimeline – see hoiaks kultuuri algnivood küllalt kõrgel.

Raamatukogu haridusasutusena peab olema ise aktiivne – suunama lugejat, pakkuma kirjandust, korraldama teadmiste omandamise vajaduse rahuldamist ja tagama teadmiste kvaliteedi. See ülesanne on väga erinev akadeemilistele ja rahvaraamatukogudele. Akadeemilised raamatukogud on niikuinii väga nõutud, küsimus on efektiivsuses. Rahvaraamatukogu peab toetama täiskasvanute pidevõpet.

Küsimusele, kas raha saamiseks peaks ka edaspidi streikima, vastas M. Lauristin, et kui streigivad raamatukogud, saavad lüüa need, kelle hääl ei ole ühiskonnas eriti mõjukas. Raamatukoguhoidjatele saab maksta rohkem palka, kui personali vähendada. Samuti peaks mõtlema, kas on võimalik eelarverahale ise juurde teenida.

20. oktoobri kõnekoosolek kujunes tõeliselt jutukaks. Palli löödi ikka ühte ja samasse väravasse – kõik neli pärast M. Lauristini sõna võtnut (A. Norberg, A. Valmas, A. Veinberg ja M. Järve) kordasid eelöeldut ja tunnistasid eelneva jutu õigsust.

E. Riet

TEATEID KIRJASTAMISELUST

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu, Eesti Kirjastuste Liidu, Eesti Raamatukaubastajate Liidu ja Eesti Rahvusraamatukogu ühis-korraldusel toimunud konverents "Eesti trükis" (29. okt.) oli kõnekas ja sisutihe. Ettekandjad tundsid oma teemat tõesti põhjalikult ja suutsid seda ka kuulajatele meeldejäädvalt esitada. Ka mäletati paariaastatagust samateemalist konverentsi ja tehti täpseid võrdlusi toona olnud olukorraga. Näiteks Anne Valmas tõstis esile meie raamatulettide sisukamaks muutumise kahe aasta jooksul, mis aga ei tähenda, et nimetuste arv oleks vähenenud. See on väga oluline nihe paremusele. Paraku on aga langenud tiraažid ja mis kõige kurvem – raamatu hind tõusis võrreldes 1995. aastaga 1996. aastal 2,22 korda! Võib öelda, et rahast kõnelesid kõik sõnavõtjad. Mis teha, raamatul on ka peale sisulise väärtuse hind, mida makstakse Eestis kroonides. Aga kõrge hinna juures pole eestlastel lugeja siiski oma vanast "harjumusest" raamatuid osta päriselt loobunud. Murelikult räägiti küll õpetajatest, kelle rahakott ei võimalda nagu kord ja kohus kirjandust osta, mistõttu pidurdub kooliõpilastele uute teadmiste ja soovitude jagamine. Kummaline oli aga tähelepanek, et õpetajad eelistavad raamatukogusse tulekule raamatukauplustes kirjandust sirvida. ELR anketeerimisest tuli välja tõsiasi, mis peaks ka koolidesse ja kodudesse jõudma, et meie laste lugemus on teleri võimsale survele järele andnud ja tublisti vähenenud. Küllap just trükiste hinna pärast ei osteta ega kingita enam lastele niipalju raamatuid kui varem. Kõlama jäi aga lootus, et raamatukogust saab iga laps ja suur oma raamatu kätte. Kuid üks raamatukogudelgi, eriti maal, on finantsraskusi. Ometi ei tahaks kuulda mõne maaraamatukogu kurtmist infonappusest raamatute komplekteerimisel – see on siiski igaühe tööülesanne ja oma saamatusest ei sobi avalikult rääkida. Pole võimalik, et väikesel Eestimaal ei saa infot kätte! Raamatukaubastajad pealegi lausa põlevad levitamispalavikus ja lugejate vähesuse üle ei saa siin maal küll keegi kurta.

Tundus, et kuulajaskond oli asjatundlik ja uudishimulik ning ettekanded ei jooksnud kellelgi mööda külgi maha. Loetlegem siis järjekorras esinejad, tänu kellele antud konverents tõesti konverentsi mõõdu välja andis: **avasõnad lausus ERÜ esinaine Anne Valmas, jätkasid Tõnu Koger "Kirjastamisoludest Eesti Vabariigis", Ülle Talihärm "Eesti raamat 1996", Leie Juha "Eesti perioodika 1995-1997", Kaarin Viirsalu "Ajutisest määrusest seaduseks. Mis muutus?", Heljo Järvelaid "Teabekirjanduse leidumusest Eesti maaraamatukogudes", Anne Kõrge "Teateid tegelikkusest: meie lapse lugemislugu", Peeter Olesk "Raamatukogupenn ja raamatukogu õigus – miks miski ei liigu?" (loeti ette), Sirje-Mai Pihlak "Raamatukaubandus täna", Asta Kalm "Traditsioonid ja uuendused", Toomas Etverk "Trükistest ja muudest meediumitest seoses raamatukogude varustamisega", Ülo Kaevats "Vastuoluline E(N)E. Kuidas edasi?", Nelly Melts "Vähe-musrahvuste kultuur ja venekeelne trükisõna Eestis". Stendiettekanded kirjutasid Anne Valmas "Eesti raamatu kirjastamisest välismaal" ja Liivi Aarma "Liivimaa kindral-superintendent Johann Fischer Riias trükitud eestikeelsete raamatute kirjastajana 17. sajandi viimasel veerandil".**

Maire Liivamets

Tänavuste raamatukogupäevade aegu toimunud **RAHVA-RAAMATUKOGUHOIDJATE KIRJANDUSE TUNDMISE VÕISTLUS** Rahvusraamatukogu nurgasaalis läks igati korda. Küsimused, neid oli kaks-kümmend, kesken-dusid küll väliseesti kirjandusele, aga vastuseid tuli leida siiski palju avaramalt kirjandusmaastikult. Kohal oli üksteist võistkonda. Küsimused koostasid Anne Valmas (ERÜ) ja Matti Russ, (Võrumaa Keskraamatukogu). Võitjaks tuli Tartu Linna Keskraamatukogu naiskond (**Piret Kiivit, Tiina Sulg, Tiina Tarik**), teise koha saavutas Põlvamaa (**Elve Vals, Elsa Raadla, Külli Ots**) ja kolmanda koha sai Kohtla-Järve Keskraamatukogu (**Liidia Hallik, Tiit Hindriks, Maia Kovaltšuk**). Preemiaks said võitjad Eesti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Eesti Entsüklopeediakirjastuse poolt kingitud trükiseid.

Kahjuks oli pöidlahoidjaid vähe, nõnda ei tekkinud kaasaalamispinget, mida üks tõsine võistlus ometi eeldab. Nii jääbki järgmiseks aastaks, uutele osavõtjatele soovida julget pealehakkamist ja ehk võiksid küsimused natuke raskemadki olla ja mälumäng näiteks kahes alagrupis toimuda – mis viiks viimaks vastamisi parima rahvaraamatukogu ja teadusraamatukogu võistkonna. Ainult, kas jätkub niipalju võistlejaid?

M. L.

Eesti Ettevõtlike Naiste Assotsiatsiooni 1997. a. Aasta Naise tiitli pälvis Ivi Eenmaa.

12. novembril avati pidulikult **LÄÄNEMAA KESKRAAMATUKOGU UUED RUUMID** Haapsalu kultuurikeskuses. Raamatukogu lugemissaal asus seal ennegi, nüüd kolis raamatukogu jaoks kohandatud korralikult remonditud ruumidesse ka kojulaenutus. Heledate seinte ja põrandaga, osaliselt rõdul asuva koguga avar ja valgusküllane kojulaenutuse ruum oma täispuidust heleda mööbliga, mille keskel suur ümar laenutuslett, jättis väga koduse ja sõbraliku mulje. Avamisel osalesid nii Läänemaa maavanem Hannes Danilov kui Haapsalu linnapea Urmas Sukles, kes mõlemad olid aktiivselt toetanud raamatukogu ehitamist. Ruumide ehitamiseks saadi raha nii maakonnalt, Haapsalu linnalt kui Kultuuriministeeriumilt. Kultuuriministrid – ehituse alustamist toetanud Peeter Olesk ja praegune minister Jaak Allik olid saatnud tervitustelegrammid. Haapsalu raamatukogu õnnitlesid ning jõudu edasiseks tööks soovisid Tiit Valm Kultuuriministeeriumi ja Rahvusraamatukogu esindajana ning teiste maakonna- ja linnaraamatukogude direktorid. Lääne Maakonna Keskraamatukogu direktori Ilme Sepa sõnul kasutab raamatukogu täna rohkem kui veerand Haapsalu elanikest. Kogus on üle 110 000 eksemplari eesti-, vene-, inglise-, saksa-, soome- ja rootsikeelse trükise. Lugemissaale külastab päevas ligi 100, kojulaenutust ligi 200 lugejat. Raamatukogu avamise päevaks saadi trükikojast kätte ka **bibliograafianimestik "130 aastat raamatukogu Haapsalus"** (Lääne Maakonna Keskraamatukogu. Bibliograafia 1857-1996 / Koostanud Anneli Ilves. - Haapsalu, 1997. - 214 lk. - Teema- ja nimeregister.) Nimestik sisaldab kirjanduse loetelu, mis puudutab raamatukogu tegevust Haapsalus läbi aegade kronoloogilises järjestuses, koos nii eesti- kui võõrkeelsed, sealhulgas ka praeguse raamatukogu eelkäijate – "Club Musse" ja "Kungla" seltsi ning teiste seltside raamatukogude tegevust, ning raamatukogutöötajate publikatsioonide ajakirjanduses ja kogumikes. Andmed on esitatud seisuga 31. detsember 1996. Väljaanne sisaldab ka kaks raamatukogu eksliibrist ning Mare Ektermanni koostatud valitud lehekülgi raamatukogu ajaloost.

E. R.

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI INFOTÖÖ ÕPPEKESKUSE KURSUSED 1998. a. KEVADSEMESTRIL

Kursused kestavad 1–2 päeva (8–16 tundi), õhtused kursused 4–5 päeva, iga päev 3–4 tundi. Kursuse läbinutele antakse tunnistus.

Kursuste, seminaride ja loengute korraldamist on asutustel võimalik tellida neile sobival ajal Tallinnas ja mujal Eestis.

Kursused on tasulised, õppetunni maksumus 35–40 kr. Tasuda võib nii sularahas kui ülekandega.

JAANUAR

6., 7., 9. jaan.	Arvuti algõpetus (õhtuti)	15 tundi	600.-
15.–17. jaan.	TekstitöötlusprogrammWORD 7	16 tundi	640.-
20.–21. jaan.	Kiri ja tekst: savitahvlitest elektrooniliste väljaanneteni	15 tundi	525.-
22.–23. jaan.	Arvutite kasutamine õppeprotsessis (audio-, video-, multimeedia õppevahendid, teatmeteosed)	10 tundi	400.-
30. jaan.	Infootsing; haridusteemalise kirjanduse otsing	8 tundi	320.-

VEEBRUAR

5.–6. veebr.	Raamatukogu suhtekorraldus	16 tundi	560.-
9.–10. veebr.	Raamatuhoold.Eesti raamat hoiuobjektina	16 tundi	560.-
12.–14. veebr.	Internet	16 tundi	640.-
17., 19., 20. veebr.	Statistiline andmetöötus arvutil (algkursus)	12 tundi	480.-
19.–20. veebr.	Eesti Vabariigi ajaloost	16 tundi	560.-
27. veebr.	Teatme- ja infoteenindus raamatukogus	8 tundi	320.-

MÄRTS

12., 13., 14. märts	Arvuti algõpetus	15 tundi	600.-
5.–6. märts	Arhiivinduse alused	15 tundi	525.-
13. märts	Teavikute kirjeldamine	8 tundi	280.-
19.–20. märts	Kooli suhtekorraldus	16 tundi	560.-
19.–20. märts	Kooli raamatukogu õppetöö keskus	16 tundi	560.-
24., 26., 27. märts	Statistiline andmetöötus arvutil (edasijõudnuile)	16 tundi	640.-
31. märts, 2.–3. apr.	Etiketi kultuur	14 tundi	560.-

APRILL

8.–9. apr.	Erivajadustega infovajaja raamatukogus	16 tundi	560.-
16.–18. apr.	TekstitöötlusprogrammWORD 7	16 tundi	640.-
21., 23., 24. apr.	Arvutite kasutamine õppeprotsessis (audio-, video-, multimeedia õppevahendid, teatmeteosed)	10 tundi	400.-
29.–30. apr.	16.–19. sajandi kultuurist	15 tundi	525.-

MAI

7.–8. mai	Eurointegratsioon ja infoturg	16 tundi	560.-
12., 14., 15. mai	Arvuti algõpetus	15 tundi	600.-
15. mai	Teavikute kirjeldamine	8 tundi	280.-
21.–22. mai	Bibliograafiliste andmebaaside koostamine ja kasutamine	15 tundi	600.-
28.–29. mai	Raamatute liigitamine	16 tundi	560.-

JUUNI

1.–2. juuni	Internet	16 tundi	600.-
-------------	----------	----------	-------

Täiendavat teavet ja kursustele registreerida saab tööpäeviti tel. 6 409 480, infotöö õppekeskuse sekretär Taimi Niine. Tallinn, Narva mnt. 25, faks: 6 409 480

KUTSEKSAMIKS VALMISTUJAILE

Kultuuriministri määrusega nr. 6, 15. maist 1996. a. "Raamatukoguhoidja kutseeksami juhend" on kutseeksami võimalik sooritada I (kõrgema) ja II (madalama) astme raamatukoguhoidja kutse saamiseks.

Programmid on nii I kui II astme eksami sooritajaile.

Materjali võib omandada iseseisvalt, osaleda lühikursustel (40 tundi) või täispikkusega kursustel (320 tundi) ning saada konsultatsioone.

TPÜ infotöö õppekeskus korraldab kursused 320 tunni ulatuses, millest 200 tundi on auditoorset ja 120 tundi iseseisvat tööd neljanädalase õppetsükliga:

19.–24. jaanuar
16.–21. veebruar
16.–21. märts
20.–25. aprill

Teemad, õppetöö maht ja lektorid on toodud tabelis.

Kursustel võib osaleda nii mõnel sessioonil kui täies mahus. Osavõtt kursustest on tasuline, ühe sessiooni maksumus osalejale on 250 kr., kogu tsükkel 1000 kr. Kursuste läbiviimist toetab rahaliselt Kultuuriministeerium.

Kutseeksami võtab komisjon vastu 28. aprillil Tallinnas, konsultatsioon toimub 27. aprillil.

Kursustele registreerida ja täiendavat informatsiooni saab TPÜ infotöö õppekeskuses aadressil:

**Tallinn, Narva mnt. 25,
tuba K-308
tel. 6 409 480
faks: 6 409 481**

Teavet kutseeksami tingimustest, ajast ja kohast saab ka RRI täienduskoolituse peaspetsialistilt Krista Talvilt, tel. 6 307 129

I õppenädal: 19.–24. jaanuar, 50 tundi

TEEMA	Loeng/prakt (tund)	Iseseisev töö (tund)	Lektor
Raamatukogunduse alused			
* põhimõisted	4		prof. A. Lepik
* raamatukogu ja ühiskond			
* raamatukogude tüübid			
* raamatukogude koostöö			
* terminoloogia	2		H. Jürman
(kujundamine, väljaanded)	2		R. Kukk
* informatsioon ja ühiskond	2		prof. em. E. Rannap
Eesti raamatukogunduse ajalugu			
* raamatukogude ajalugu	4	20	chi. phil. K. Veskimägi
* raamatu ajalugu	4		prof. M. Lott
* bibliograafia ajalugu	2		dots. M. Kalvik
Raamatukogude kogud			
* raamatukogu kogu	2		mag. K. Kikas
* kogude kujundamine	4		mag. K. Kikas
* teavikute hankimine	4		M. Klaus
Katoloogimine. Katoloogid			
* bibliograafiline kirjeldam.	20	20	mag. J. Andresoo
Infoallikad ja infootsing			
* infootsingu mõiste (alg- ja vahendusdokumendid)	2		dots. E. Uverskaja
* üldbibliograafia vahendid (nimestikud, andmebaasid)	2		dots. E. Uverskaja
* rahvusbibliograafia. Koondkatoloogid	2		dots. E. Uverskaja

II õppenädal: 16.–21. veebruar, 50 tundi

TEEMA	Loeng/prakt (tund)	Iseseisev töö (tund)	Lektor
Eesti raamatukogunduse ajalugu			
* raamatukogude ajalugu	4		chi. phil. K. Veskimägi
* raamatu ajalugu	4		prof. M. Lott
* bibliograafia ajalugu	2		dots. M. Kalvik
Raamatukogude kogud			
* teavikute töötlemine	6	5	M. Horma
* raamatute hoid	4	15	T. Kull
Katoloogimine. Katoloogid			
* bibliograafiline kirjeldam.	10		mag. J. Andresoo
* liigitamine	10	15	chi. phil. M. Aasmets
Infoallikad ja infootsing	2		dots. E. Uverskaja
* Erialabibliograafia vahendid (nimestikud ja andmebaasid)	4/2		dots. M. Kalvik
		2 arvuti praktikumi	

III õppenädal: 16.–21. märts, 50 tundi

TEEMA	Loeng/prakt (tund)	Iseseisev töö (tund)	Lektor
Raamatukogude kogud			
* teavikute töötlemine, kogude paigutus	6		M. Horma
* raamatute hoid, restaureerimine, parandamine	4		T. Kull
Katoloogimine. Katoloogid			
* märksõnastamine	5	15	S. Nilbe
Infoallikad ja infootsing			
* kohabibliograafia	4/2		dots. M. Kalvik
* teatmekirjandus ja faktiandmebaasid	4/2		dots. M. Kalvik
	3 arvuti prakt.		dots. E. Uverskaja
Raamatukoguteenindus			
* raamatukogu teenindussüsteem	5		prof. A. Lepik
* raamatukogu laenuustegevus	5		prof. A. Lepik
Raamatukogude juhtimine			
* raamatukogunduse ja raamatukogude juhtimine	2		T. Valm
Eesti Vabariigis			
* raamatukoguharidus. Täienduskoolitus	2		prof. A. Lepik

IV õppenädal: 20.–25. aprill, 50 tundi

TEEMA	Loeng/prakt (tund)	Iseseisev töö (tund)	Lektor
Katoloogimine. Katoloogid			
* märksõnastamine	5		S. Nilbe
Raamatukoguteenindus			
* raamatukoguteenindus, lugeja, raamatukoguhoidja	4		prof. A. Lepik
* raamatukogu tutvustus	4/2		prof. A. Lepik
Näitlikud ja suulised vormid			
* raamatukogu tutvustus	3/2		prof. A. Lepik
Lugejakoolitus ja nõustamine			
* infoteenindus	6/4		dots. E. Uverskaja
Raamatukogude juhtimine			
* Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ)	2	2	T. Valm
* raamatukogu juhtimine	5		T. Valm
* raamatukogu hooned, ruumid, sisustus. Raamatukogutehnika	5		dots. S. Roomets
* raamatukogude automatiseerimine	6/2		mag. S. Virkus

SUMMARY

In her interview with Maire Liivamets the writer Viivi Luik speaks about euroculture and mass culture – the concepts that are discussed about now very much among the Estonian people. Viivi Luik affirms that if culture ceases to develop and doesn't reflect the changes in the world, it is a warning that the nation will stagnate. Culture does not know the boundaries of states and some day the isolation of Estonia will have to disappear. But mass culture is a phenomena of short duration that is accepted by our people for its fastness and the easiness of consumption. There are many kinds of mentality in consuming mass culture – some people are following American, the others Finnish, French or German spirit. Everybody has a free option and the choice must be directed by one's intellectual mind.

In her article "Isaac Newton's *Philosophie naturalis principia mathematica 1726 – a Story of a Book*" Mare Rand introduces the third English edition (London, 1726) that was issued with the co-operation of the author and his assistants in better quality than the first edition in 1687. There are two copies of this book in Tartu University Library. One copy has belonged to Georg Friedrich Parrot, Rector of Tartu University in the beginning of the 19th century. We can follow the interesting fate of this copy up to 1972 when it was presented to the Library.

Kalju Leht writes about Johannes Käis's collection of articles "Kooli-raamat" (*Educational problems*) compiled by Ferdinand Eisen in the series "Estonian History of Ideas". Johannes Käis (1885-1950) was an outstanding Estonian educator in the 20ies and 30ies who tried to reorganize the Estonian educational system according to modern pedagogical principles. Ferdinand Eisen has chosen from about Käis's 500 publications the articles that deal with the modernization of education and educational policy in general. Kalju Leht argues what principles in Käis's ways of thinking are useful for a present-day teacher. Leht brings forward the shortcomings of our present educational policy. He admires Käis's ability to express his thoughts simply and clearly. Käis thought that a free and efficient personality with the basis of national culture is the part of ideal education. The publication has a foreword introducing Käis's biography, compiler's commentaries, appendixes and a name index.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolek toimub 12. veebruaril 1998.

Peale aastakoosolekut lõpevad volitused järgmistel ERÜ juhatuse liikmetel: Maire Killar (Viljandi Linnaraamatukogu), Aira Lepik (TPÜ), Anu Nestor (EAR), Ilme Sepp (Lääne MKR), Meeli Veskus (Aruküla raamatukogu) ja esinaisal Anne Valmasel (EAR). Volitused kestavad Malle Ermelil (TÜR), Jüri Järsil (TTÜR) ja Kalju Tammarul (EHR).

Kandidaate ERÜ juhatuse uude koosseisu palume esitada ERÜ büroole kuni 5. jaanuarini 1998.a.

Samaks ajaks palume esitada ka Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aasta- ja teenetepremia kandidaadid.

CONTENTS

■ FIRST COLUMN	
Estonian Culture in 1997	Toomas Liiv 4
■ DIGITAL LIBRARY	
Concept of a Digital Library	Sirje Nilbe 6
Electronical Information	
for Replenishing Collections	Margus Viher 8
Electronic Publishing and	
Libraries	Urve Tõnnov 9
On the Protection of Library	
Information Systems	Kill Kask 13
A Book and Internet	Indrek Tart 15
■ RESEARCH WORK	
Quality instead of Quantity:	
on the Methods and Practice	
of Collection Measurement	Konrad Kikas 17
The Difference between Scientists and	
Engineers Information Needs in	
Information - Seeking Behaviour	Aiki Tibar 20
■ RECENT LITERATURE ON LIBRARIANSHIP	23
Publications of Estonian Medical	
Men in International Databases	Keiu Saarniit 27
Grey Literature Must Be Introduced	Aiki Tibar 29
■ INTERVIEW	
Culture Does not Know the Boundaries	
of States: An Interview	
with Viivi Luik	Maire Liivamets 30
■ BOOK HISTORY	
Rare Books in Tartu University Library:	
Isaac Newton's <i>Principia 1726 -</i>	
<i>A Story of a Book</i>	Mare Rand 32
■ ESTONIAN HISTORY OF IDEAS	
Educational Problems in Johannes	
Käis's Publication "Kooli-raamat"	Kalju Leht 34
■ CRITICAL REVIEW	
Libraries in the Cultural Life	
of the Republic of Estonia	
in 1918- 1940	Hans Jürman 35
■ COMPUTER EDUCATION	
Network and Autonomous	
Use of CD-ROMs	Jüri Järs 36
■ CONFERENCES AND SEMINARS	37
■ NEWS	42
Library Days in 1997	
■ SUMMARY	47

1998. aasta 20. oktoobrist 30. oktoobrini toimuvate raamatukogupäevade juhtmõtteks on "Raamatukogu õpikeskkonna osana".

Eesti raamatukoguhoidjate VII kongress toimub 22.-23. oktoobrini 1998 Tartu Ülikooli Raamatukogus.

Loodame, et muud raamatukogunduslikud üritused saab kavandada teisele ajale.

Teguderohket uut aastat!